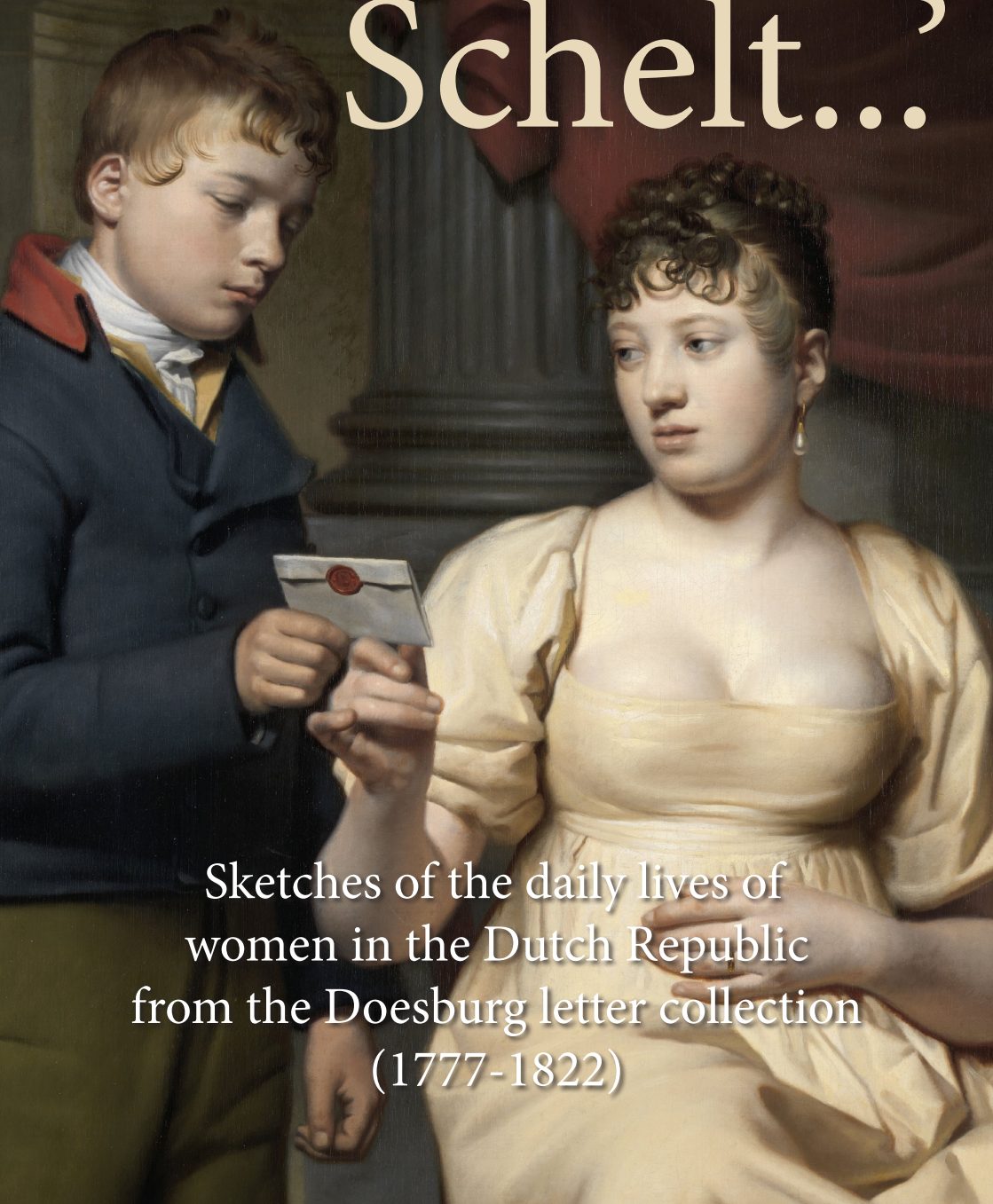

‘Mijn lieve Schelt...’

Sketches of the daily lives of
women in the Dutch Republic
from the Doesburg letter collection
(1777-1822)

‘Mijn lieve Schelt..’
Sketches of the daily lives of women in the Dutch Republic
from the Doesburg letter collection
(1777-1822)

Laila Peperkoorn

S1314270

MA-thesis

5 April 2017

First reader: Prof. dr. P.G. Hoftijzer

Second reader: dr. P.A.F. Verhaar

Word count: 15,247

CONTENTS

I. Introduction	5
II. The Netherlands ca. 1750-1830	9
The Batavian Republic 1795-1806	13
1801/1806 Staatsbewind	14
The Incorporation 1810-1813	15
The United Kingdom of the Netherlands	16
Women in Dutch Society 1777-1822	17
III. Reading and Writing in the Eighteenth and Nineteenth Centuries	27
Women and Education	31
Women and Writing	34
Reading and Writing Culture in Doesburg	36
Letter Writing in the Eighteenth and Nineteenth Centuries	38
IV. The Emergence of Doesburg as a Garrison Town	46
Daily Life in Doesburg (1777-1822)	50
V. The Dutch Postal System in the Eighteenth and Nineteenth Centuries	55
Influence of War on the Postal Services	55
Mail-Delivery in Gelderland and Doesburg	56
Postage Fees	57
VI. The Letters	61
Poverty and Health	62
Working Women	82
Relationships	95
Wealthy Women	105
War	114
Sources	130
Primary Sources	130
Bibliography	130
Online sources	135

I

INTRODUCTION

This edition contains 26 letters from the Doesburg Letter Collection, focusing on its female correspondents. In the twenties of the last century, construction workers, working on the remodelling of the post office in the Dutch city of Doesburg, made an historic discovery. They found a unique letter collection containing no less than 806 letters in a wooden chest dating from the period 1777 to 1822. These letters had been deemed undeliverable and, instead of being destroyed within a year, as was custom in those days, they were put away, only to be found more than a hundred years later.

The letters were donated to the Dutch Post Museum, known today as the Museum for Communication (*Museum voor Communicatie*) in The Hague.¹ The letters are written in seven different languages: 543 in Dutch, 145 in German, 93 in French, sixteen in Hebrew, six in Italian, two in English, and one in Latin.² The letters come from all parts of the Netherlands, from the Belgian provinces of Antwerp, Belgian Limburg, and Flemish Brabant, and also from Western Germany.³

The reasons why these letters never arrived at their destination vary. The address may have been illegible or incorrect. Moreover, there were many cities and villages that carried the same or a similar name in the Netherlands in the eighteenth and nineteenth centuries. For instance, in the Doesburg Letter Collection, Doesburg was confused dozens of times with the German town of Duisburg. Another explanation could simply be that the addressee had failed to collect his or her letters at the post office for reasons unknown. Often it was also the case that the addressee refused to accept the letters addressed to them. In those days it was custom that the receiver paid for the letters sent, and not everyone could afford to pay these postage fees. Furthermore, it was not customary to put the name of the sender onto the letter. Hence, they could not be sent back to whence they came.⁴

The letters give an exceptional insight into the personal lives of men and women from all layers of the population in a time in Dutch history that was marked by almost constant war and the subsequent political, social and economic changes that came with these conflicts. They not only uncover historical details, but also give information on what people's daily lives looked like, what their living

conditions were, and what social networks were in place. Next to this, the letters reveal epistolary forms of interaction, not only of the upper class, but also of the less exposed lower class. Moreover, they also offer linguistic information, for instance on pronunciation, since people often wrote words the way they pronounced them. Many of the letters are signed by women, which make the letter collection a rare source, since not many writings have been preserved from women living in this period, especially not from the lower class. For this reason, this edition will focus entirely on the female correspondence of the collection. For the scope of this thesis, I will limit myself to the letters written in Dutch. 26 letters have been chosen for the edition, covering themes such as poverty, health, family, love, and war in order to provide the reader with an as complete a picture as possible of the quotidian lives of these women.

The letters were composed in a time when not everyone could read or write, and when education for women was under-stimulated, and therefore there is a possibility that these women asked family or friends who could write to help them, or, if that was not possible, to pay a professional writer to write the letters for them. However, there is still the possibility that they did write the letters themselves. In any case, we can at least be certain that the contents of the letters were their own. As said above, many of the writings were sent from or to Doesburg, but a large share of the correspondence comes from all kinds of places in the Netherlands. The letters for this edition are chosen based on their geographic variation in order to give a broad picture not only of the lives of women from Doesburg, but from all over the Netherlands in the regarding period. To place the letters into context, this edition includes: an overview of the history of the Netherlands and Doesburg in the eighteenth and early nineteenth centuries, of reading and writing in the Low Countries, of the position of women in the Netherlands, and provides a sketch of the Dutch postal system between 1777-1822.

Notes:

1. R.J.G.A.A., Gaspar, 'De Doesburgse Brievencollectie. Aspecten van het Leven in de Republiek der Verenigde Nederlanden tegen het Einde van de 18e Eeuw', in: *Bijdragen en Mededelingen. Historisch Jaarboek van Gelderland XCIV* (Arnhem, 2003), pp. 47-80; p. 49. The full transcription of the collection can be found via Diachronie.nl. Diachronie, 'de doesburgse brievencollectie 1777-1821', <http://www.diachronie.nl/corpora/pdf/doesburg/de_doesburgse_brievencollectie.pdf> (18 September, 2016).
2. R.J.G.A.A. Gaspar, 'De Reductievocaal [ə]: Enige Opmerkelijke Verschijningsvormen en Realiseringen, voornamelijk in de Achttiende Eeuw', *Nederlandse Taalkunde* (Arnhem, 2007) 12 (1), pp. 25-51; p. 25.
3. Gaspar, 'De Doesburgse Brievencollectie', p. 7.
4. Gaspar, 'De Doesburgse Brievencollectie', pp. 47-49.

Amsterdam Den 1 Januarij 1784

Zeer Waarde en Teer beminde vader
en Moeder ik Laet u weten als dit
ik nog vres en gesont ben hoore als out het
Met u ook hoorde dat was het anders
het zonde myn van herten Laet weesen om
te hooren wat myn angust is ben door
Pens Teegen weer in een diens Geluegen
oe u vrydays weggegaen ben doe ben ik
Dienstdaags in myn diens geguin in hoorden
Gods goedhijt het daer wat te blijden als het
its lyk en kan dogde mensen sinneer goed
het is een weduade met 2 zoons ik heb het tot
mog toe goed het is ook op de Goubloms
Waarde vader is bedank u nu duysend
Maak voor het geen Gy myn Gegeven heb
hooppe als out god het nu dubbels meer sal
Teegenoren Waarde vader weest so goed als gy
of preter of saltes by myn moyt kerme
weest so goed en hoord of Gy met veltig
ben en Laet als u of broer by myn kerme

Figure 1. Example of one of the items in the Doesburg Letter Collection. This letter, by Gritie Wighers, can be found on page 94 of this edition. Inv. No. 45-672a/b.

II

THE NETHERLANDS CA. 1750-1830

The Dutch Republic consisted of seven sovereign provinces: Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Groningen and Friesland. There was a significant difference between the more wealthy and urbanized province of Holland and the other land provinces. In 1795, a considerable 40 per cent of the two million inhabitants of the Republic resided in Holland, the province which had a preponderant position in the United Provinces.

Life in the Republic was centred around the cities and was therefore – with 30 per cent of all its people living in urban areas – the most urbanized country in the whole of Europe. Many of these cities – including Doesburg – were still enclosed by ramparts.¹ Society, in general, was divided into three social groups. Firstly, a small elite (existing of the nobility, wealthy merchants and bankers) which enjoyed great social prestige and had economic and political power. Secondly, a large middle class of academics, entrepreneurs, and tradesmen that formed a quarter of the population in the cities. Finally, the working or lower classes, that formed the vast majority of the urban population, which consisted of less successful tradesmen, skilled and unskilled workers (male and female), sailors, and fishermen. There were also rural areas in which half of the population were supplicants.

Religion played an important part in the Republic. There was no formal separation of church and state, and only members of the Reformed Church were eligible for public office. Other religious groups, such as Catholics, Lutherans, Mennonites, Remonstrants, and Jews could not occupy any official position, but were, however, tolerated.²

Administrative matters, such as judicial affairs, finances, taxes, water management, and education, were governed on a provincial level, whereas the States General (*Staten-Generaal*) were the supreme national legislative and executive body in the field of foreign affairs, defence, and the governing of the Generality Lands (*Generaliteitslanden*) and the Republic's overseas possessions. Authority in the Republic was held by regents residing in the cities and aristocratic landowners³, who together formed an oligarchy that had a significant influence on all levels of government. Next to these wealthy merchant families, the chief magistrate of the

Republic, Stadtholder Willem IV (r. 1711-1751) and from 1766 onwards Willem V (1748-1806) also shared in their power. Even though there was some national awareness among the people in general, in practice the inhabitants and regents of the Dutch Provinces felt more connected to their own region or town than they felt affiliated with the Republic as a whole.⁴ In the second half of the eighteenth century, Enlightenment ideas started to catch on in the Republic, for example via the so-called spectatorial magazines.⁵ The Dutch Enlightenment focused on national recovery by conveying a sense of national decay.⁶ Holland, the Republic's main province, lost its role in international trade and hence the United Provinces suffered economic decline.⁷ Therefore, cities in Holland had no other choice than to return to their former regional functions.⁸

The Enlightenment resulted in the establishment of many associations, organizations, and (literary) societies by the middle classes, where ideas on society were discussed among civilians.⁹ Periodicals began to serve as an outlet of the public opinion, resulting in an increase of civic engagement in political and social affairs.¹⁰ Citizens became critical of and displeased by what they saw as the decay of society, which attitude eventually resulted in the Patriot movement, the period following becoming known as the Patriot Era (1780-1787). But it was not only common citizens who were unsatisfied by the stadtholder's politics; also the regents were discontent with the status quo. The fact that Willem V only took council from his mentor, the Duke of Brunswick, instead of involving the regents of the Orange party in his decisions, caused them to take offence. The regents' preference for a policy of neutrality caused disunity as well, as Willem V remained true to a close alliance with Britain from the very beginning.¹¹

In the mid-1770s, a conflict between England and its American colonies escalated, initiating the War of American Independence (1775-1783). Due to the recognition by France of the independence of the rebellious colonies, England and France came into conflict with each other as well. The Republic's army and fleet were in a state of decay, and therefore the Dutch Provinces could not afford to get involved.¹² Willem V was blamed for the neglect of the Republic's defence means, which did not help his already declining popularity. Although the Republic was not involved in the Anglo-American conflict in a military sense, the Dutch garrison on the island of St. Eustatius transferred illegal goods, such as weapons and timbers

to American rebels, eventually leading to England declaring war on the Republic (the Fourth Anglo-Dutch War) on 12 December 1780.¹³ The Republic, in no state to wage war, had to endure a naval blockade in the years that followed, preventing overseas trade and causing great financial losses.¹⁴ Dissatisfaction among the people and partly among the regents increased, resulting in a strong opposition between two parties: the Patriots and the Orangists. The hostility between these two parties intensified due to an anti-orangist pamphlet that was spread amongst the people in the major cities of the Republic in 1781, anonymously written by politician and aristocrat Joan Derk van der Capellen tot den Pol (1741-1784) in which the Orange family name was vilified like never before.¹⁵

Patriots consisted of two temporarily collaborating groups, namely the patriot regents and citizens from the (lower) middle classes.¹⁶ The regents could be divided into three groups. The first group were Orangists who supported the Stadtholder and his policies and who formed a majority in the provinces of Zeeland, Gelderland, and Groningen. The second group were aristocrats, who did not take a clear stance on the matter, as long as their position was not impaired. The third consisted of the Patriot regents, who wanted to limit the power of Stadtholder Willem V.¹⁷ The Orange party had most of its supporters among the upper and lower classes. However, support among both parties could not be strongly defined. There was fragmentation among social classes, religions, governing bodies, and in every province and city. The aforementioned pamphlet inspired the Patriots and caused them to become better organized.¹⁸

In 1783, patriot regents from Holland, Utrecht, Overijssel and Friesland united themselves under the supervision of Amsterdam and thus formed a Confederation.¹⁹ Inspired by the Americans and the Swiss, civic militias (*Vrijkorpsen*) were established in order to be able to operate independently from the mercenaries of the Stadtholderly regime.²⁰ Patriot members of the provincial states and of the towns started to limit the rights and power of the Stadtholder. The goal of many of the Patriot regents was reached with this decommissioning of the Stadtholder's authority. Hence, when in 1784 the Patriot movement radicalized, an increasing number of regents started to withdraw their former support. Nonetheless, on several levels, the Patriots seized power in Holland, Utrecht, Overijssel and parts of Groningen and Brabant, making the city of Utrecht their official headquarter. In

Zeeland, Friesland, and Gelderland the Patriots were still overruled by Orangists. Consequently, Willem V left Holland and settled in Nijmegen, in the province of Gelderland.²¹ In 1786, the situation between the two parties escalated when Orangist troops occupied the small towns of Hattem and Elburg (which were on the side of the Patriots) in Gelderland.²² This situation sparked a response from militias in Holland. In all provinces attempts were made to help establish Patriot control. However, the Patriot coup was short-lived due to an incident concerning the Stadtholder's wife, Princess Wilhelmina (1751-1820). She was stopped and sent back to Nijmegen by Patriot troops at Goejanverwellesluis when she was on her way to The Hague in the hopes of gaining more support for the Orangists.²³ Her brother, Friedrich Wilhelm II of Prussia, responded by sending 25,000 soldiers to the Republic.²⁴ The recently formed and therefore inexperienced Patriot militias were no match for the well-trained Prussian professionals.

In October 1787, the Patriot revolt ended in defeat. On 20 September, Willem V returned to The Hague.²⁵ As a response, at least a quarter of the population fled their homes at the end of 1787. Thousands of Patriots, who were prosecuted in absentia, fled to surrounding countries, such as Germany, the Southern Netherlands and France.²⁶ Shortly after the French Revolution, France embarked on a war of conquest, declaring war on Willem V and George III of England.²⁷ Soon, the French were at war with Prussia and Austria as well. With French armies advancing north through the Southern Netherlands in 1793 and again in 1794/95, the Patriots who had sought refuge in France had hopes of returning. With the aid of the French, they hoped to be able to again bring about political reform in the Dutch Republic. They were not mistaken. In 1792, a Batavian Revolutionary Committee and a Batavian Foreign Legion were established with French permission. The latter was to accompany the French Revolutionary armies in their advance to the north.²⁸ After the initial French advance into the Netherlands had stalled in 1793, a more successful attempt was undertaken in the harsh winter of 1794/95 with the help of French troops, which resulted in Willem V to seek refuge in England. In January 1795, France recognized the independence of the Batavian Republic. In return for the French aid, the new republic had to pay France an indemnity payment of a 100 million guilders, to cede Venlo, Maastricht and its territorial possessions in Flanders, grant the French free use of the Scheldt estuary, and had to maintain

Figure 2. French troops cross the Waal river at Bommel. Drawing by Dirk Langendijk, 1803. Collection Rijksmuseum. Object. No. RP-T-1891-A-2456.

25,000 French soldiers from now on.

The Batavian Republic 1795-1806

With the Patriots now in power the discord among them became apparent, and for this reason it took the new government three years to produce a constitution.²⁹ In January 1796, the National Assembly (*Nationale Vergadering*) was founded for this task.³⁰ It would be the first Dutch constitution and one that would create more unity within the country than the federal system in the former Republic had been able to establish.³¹ In August of 1796 it was decided that the Reformed Church would no longer hold a privileged position within the Republic; a complete separation between state and church was instated and Catholics and dissenters received full civil rights. On April 23rd, 1798, the new constitution was adopted and was put into effect on May 1st of that same year.³²

The politically unstable situation in Europe caused an Anglo-Russian army to attack the coastline of the north of Holland in August, and also parts of Gelderland were besieged by a small army from Germany raised by the son of Willem V, Willem Frederik, prince of Orange (1772-1843). The former army

was defeated by the combined Batavian-French armies, the latter with the aid of civic militias, or *Schutterijen*.³³ In November 1799, Napoleon Bonaparte (1769-1821) seized power in France. He realized that the Batavian Republic had great potential for the French Empire on a strategic, financial, and maritime level. He therefore wished for the restoration of political peace within France's 'Sister Republic' through rapprochement between the Batavian government and the Orangist opposition.³⁴ The former animosity between the Orangists and the Patriots had already begun to diminish.³⁵ In 1801, the former stadholder began to negotiate with Napoleon for a return of the Orangists to governmental positions. In agreement with France, several members of the Batavian government committed a *coup d'état*, on 18 September 1801.³⁶ This event resulted in a new constitution that opted to restore the previous regional boundaries of the former Republic. The Reformed Church also regained much of her previous rights. Thus, the separation between church and state was made undone.³⁷ With the new constitution in place, the Batavian Republic now became known as the *Bataafsche Gemenebest*.

1801/1806 Staatsbewind

Between 1801 and 1805, the Batavian Republic was ruled by the State Council (*Staatsbewind*), a governing body consisting of twelve presidents acting on behalf of the Republic. The Council was a combination of the former regent board of the old Republic and the authoritative style Napoleon wielded governing his empire. However, it soon became clear that the *Staatsbewind* did not meet the high expectations of Napoleon, who insisted that the Republic had to make a significant contribution of armed forces to France's war with England in 1803. The Republic could scarcely meet these demands due to its towering national debt. As England had long lost its interest in the Republic as an ally, France could treat the Republic as a puppet state. Discontent with the recalcitrant attitude of the Council, Napoleon decided to amend the constitution of the Batavian Republic once again in order to make it resemble the French model more. In 1804, politician Rutger Jan Schimmelpenninck (1761-1825) was asked to draft the new constitution, which had to lead to an improvement in state finances.³⁸ In February 1805 the new constitution went into effect and Schimmelpenninck was made Grand Pensionary of the Batavian Republic by the Emperor.³⁹

In 1806, Napoleon decided upon updating the Empire's satellite states to hereditary monarchies, and on the 5th of June of that year, he installed his brother Louis Napoleon Bonaparte (1778-1846) onto the throne, who became the king of what was now called the Kingdom of Holland (1806-1810).⁴⁰ The Kingdom was divided into eleven departments, in their turn divided into quarters, districts and cities. In 1807, a national coinage system was put into place, replacing the former use of provincial coins. Moreover, a civil code (*Code Civil* or *Code Napoléon*) was instated. In many ways, Louis's policies of centralism and uniformity resembled those of his brother. However, some of Napoleon's policies, such as the installment of the Continental System (*Blocus Continental*), the blockade of the European continent - specifically aimed at restricting trade with Britain - and the emperor's wish for the Kingdom of Holland to participate in and contribute to the French wars, met with resistance from Louis. Moreover, ideas of Napoleon to introduce *tiercering* of the national debt (reducing the interest on the national debt to one-third) and introducing conscription were also not well received by his brother and, for that matter, by his subjects. Therefore, Louis did make concessions, but refused to give in to the aforementioned demands. This resistance on Louis's part eventually led to his abdication on 6 July 1810 and the incorporation of the Kingdom of Holland into the French Empire three days later.⁴¹

The Incorporation 1810-1813

Napoleon made Amsterdam the third main city of the French Empire. The continental system reduced a large part of the population of Amsterdam to poverty.⁴² Destitution was on the rise in the cities and the coastal provinces ever since the Anglo-French wars caused restrictions on trade.⁴³ In 1811, also the feared tiercering of the national debt was enforced.⁴⁴ Private individuals were affected by this new measure, because they had a large proportion of their assets invested in national debt obligations, but also charities and local governments were burdened with the increasing number of impoverished people.⁴⁵ The incorporation into the French Empire did hardly cause a stir on a national level.⁴⁶ However, the introduction of conscription, which meant a forced recruitment of an annual generation of soldiers for the Napoleonic armies, led to riots. Not only because the young Dutch men did not want to risk their lives for a cause they felt no affection for, but also because the

upper classes could pay a fee in order to let their sons be replaced by someone less fortunate on the battlefield. Therefore, it was mainly the working and the middle classes that were affected by the measure.⁴⁷ The riots increased in number when, after the French invasion of Russia in 1812, only 2 to 5 per cent of the 15,000 Dutch soldiers returned home.⁴⁸

In 1813, Napoleon introduced a *Garde d'Honneur*, which meant that sons of the nobility could no longer escape conscription. It was only then that the elite also started to revolt against mandatory military service. In October of that year, Napoleon was defeated during the Battle of the Nations in Leipzig, resulting in many anti-French riots all over Europe. The French army had no other choice than to withdraw its soldiers, who, on 14 November, left Amsterdam. A power vacuum had formed. Former regent and avid Orangist Gijsbert Karel van Hogendorp (1762-1834), who had written a new constitution in his years of absence from government, seized Napoleon's defeat to restore Dutch independence.⁴⁹ A provisional government was created and Willem Frederik, the eldest son of the former Stadtholder Willem V, was invited to become sovereign of the Netherlands, a proposition he accepted on 2 December 1813, including the clause that he had to adhere to the new constitution that would guarantee public participation.⁵⁰ Instead of going by the name of Willem VI, Willem Frederik decided to go by the name of Willem I. In doing so, he intended to show that he ruled according to the will of the people, not according to pre-1795 legitimacy.⁵¹

The United Kingdom of the Netherlands

On 26 March 1815, Willem I officially became king of the United Kingdom of the Netherlands, which also incorporated the Southern Netherlands. After the defeat of the French Empire, England wished to create a strong buffer state against France by having the Northern Netherlands merge with the Southern Netherlands into one union. This idea met with little resistance from the surrounding European countries and thus the United Kingdom of the Netherlands was created.⁵² The newly independent kingdom included the current states of the Netherlands, Belgium, and Luxembourg. In addition, the monarchy possessed several colonies in the East and West Indies.⁵³

In September 1815, a new constitution was adopted, that was in many ways

similar to the constitution that had been drafted in 1814, which was merely serving the interest of the Northern Netherlands. The constitution stated that the head of state did not necessarily have to be a Protestant and consequently that all religions gained an equal legal status. That Catholics did not receive a privileged position met with much opposition from the South. Especially for Catholic church leaders, this clause was unacceptable. Furthermore, an equal distribution of the national debt was introduced, again to the detriment of the South. Moreover, the Dutch language was imposed as the language of government in the Southern provinces.⁵⁴ In 1828, opposition against the king started to increase after it became clear that he had concealed the scale of the national debt and had used secret funds to finance several of his projects.⁵⁵ The sum of discontent on the aforementioned matters among the Southern population eventually led to the secession of the Southern Netherlands in 1830. Henceforth, the United Kingdom of the Netherlands was called the Kingdom of the Netherlands.⁵⁶

Women in Dutch Society 1777-1822

The Netherlands, to a high degree, was a patriarchal society in the eighteenth and nineteenth centuries. By marrying, a woman gave up most of her rights.⁵⁷ The husband decided for his wife and was the owner and custodian of her possessions, including her dowry and sometimes also money and real estate.⁵⁸ Married women were considered to be legally incompetent, and hence they could not make any financial transactions other than the ones concerning their household expenses.⁵⁹ Until they were married, women could organize their lives the way they desired, as long as their behaviour fell within the framework of the societal standards of chastity and morality.⁶⁰ However, unmarried female adults still needed a guardian to assist them in legal matters.⁶¹ Although slowly changing under influence of Enlightenment ideas and female writers such as Betje Wolff (1738-1804) and Aagje Deken (1741-1804), women still had significantly fewer development opportunities than men. There was a strong emphasis on the role of women in society as housewives and mothers.⁶² However, while on paper women did not seem to have many options outside their home, in practice Dutch women were a lot more emancipated.⁶³ Women ran stores, were skilled in certain crafts and employed hard labour.⁶⁴ It is known, for instance, that Zutphen had female brewers and gatekeepers.⁶⁵ In Amsterdam, which

Figure 3. 'De huisvrouw'. Abraham van Strij (1800-1811). Collection Rijksmuseum Amsterdam. Object. No. SK-C-237.

had a total of 416 primary professions, 21 were exclusively carried out by women, 280 only by men and the remaining 115 by both sexes. Men were overrepresented in most trades, especially those with a somewhat higher status, whereas women often had to settle for the more humble jobs that paid less.⁶⁶ There were certain guilds, however, of which women could become an independent member. There were even guilds that were only accessible for women. Women from the lowest classes did not qualify to become a member of a guild; they had to support themselves with all kinds of temporary jobs.⁶⁷ In the latter quarter of the eighteenth century, the economy of the Dutch Republic was in steep decline.⁶⁸ Population growth came to a stand-

still and the country showed itself to be a stagnant society on a social, economic and political level.⁶⁹ The Republic became less and less an active participant in the field of international trade⁷⁰, losing its trading position in transport overseas and in the whaling and herring fishing industries. Employment connected to these trades decreased. Moreover, due to the Republic's tax system with its high burdens, and a lack of overall innovation, the domestic market was also prey to tensions. Decay and impoverishment, especially in urban areas, aggravated social inequalities. Complaints from the common people about inept leaders and undesirable high taxes were ubiquitous.⁷¹ Periodical *De Denker* (1763-1774) reported in 1766 that quotidian life had become six times more expensive than thirty to forty years before.⁷²

The economic situation had its effects on the population, and thus also on women, especially those belonging to the lower classes. Social and economic factors strongly influenced job opportunities and the reputation women had in society. Women from the lower classes had limited options to choose from. In the second half of the eighteenth century there was a surplus of women in Dutch society. This excess of women and the fact that many women were married to sailors or soldiers who were away from home for months on end (or never returned at all), caused at least half of these women having to fend for themselves financially, because they were without their husband's financial support. This situation proved to be quite a challenge in a society that was in economic crisis and where wages of women were never meant to fully support a woman's independent life. Many women had to commit themselves to hard labour in order to make ends meet, others were forced into prostitution or had no other choice than to become a beggar.⁷³

In general, widows with children comprised the largest impoverished group within society. In the second half of the 17th century, in the Dutch city of Zwolle, three quarters of people in need of financial assistance were female. For these women, there were several options available. Widows of guild members received money from the guild's fund. However, their payments were halted as soon as their oldest child turned 12 and was considered fit to work.⁷⁴ Doesburg had its own widow's fund, called the *Weduwebeurs*, which was erected in 1759. Wives of deceased members received an annual allowance to prevent them from falling into poverty.⁷⁵ Widows who were not entitled to such financial aid were dependent on poor relief provided by churches, private institutions, or the state⁷⁶, that handed out

ORDONNANTIE

E N

REGLEMENT

TOT HET FORMEEREN

VAN EEN

WEDUWENBEURS

BINNEN

DOESBORGH.

Te ZUTPHEN,
BIJ H. C. A. THIEME. 1805.

Figure 4. Title page of the statute and regulations of the Weduwenbeurs of Doesburg, 1805. Oud Archief Doesburg 1230-1811. Inv. No. 2342.

food, clothing and fuel during cold winters.⁷⁷ Two-thirds of widows worked in order to provide for themselves, but they did often not make enough money to make ends meet.⁷⁸ Moreover, women often did not receive more than half the wages that men made for the same job.⁷⁹ Another cause for poverty was the widespread prevalence of diseases, especially in the cities. During the economic crisis of the French Period, poverty mainly thrived due to these illnesses and the deaths that followed.⁸⁰ Poor urban residents were more vulnerable to get infected due to food of poor quality, a lack of hygiene, and the fact that they lived in densely-packed areas. During epidemics, it was no exception that a significant portion of the population perished. Especially the smallpox claimed many lives in the eighteenth century, particularly among children. One out of ten infants died of the disease before they reached the age of ten. In general, one out of four children did not make it to their first year.⁸¹ However, infant mortality did not limit itself to children from the lower classes; children from the upper classes did also not escape these diseases.⁸² Compared to contemporary society, the lives of people in the eighteenth and nineteenth centuries were under a much greater threat.⁸³

The seventeenth and eighteenth centuries saw occasional riots led by women.⁸⁴ Especially women from the lower classes were overrepresented in food riots, trying to improve their impoverished situation. They, and their children, were the ones who were hit hardest by the stagnant economy of that time. Furthermore, as women would run the household and manage household expenses, they were the first ones to notice a lack of food and increased food prices.⁸⁵ Next to food riots, women were also involved in tax riots, involving mostly women from the lower and the middle classes, and political or religious riots, attended by protesters from all classes in society.⁸⁶ Women made good use of their limited rights, in the sense that during these riots they were not held fully responsible for their actions as they were not far from being seen as minors. In the end, it was still the husband who was held responsible for his spouse's activities. Furthermore, in general, women were punished less severely in comparison to men when committing the same transgressions. Also, the general view among the public was that authorities would be more reluctant to punish a woman.⁸⁷ Throughout the seventeenth and eighteenth centuries, women were exclusively involved in 26 riots and approximately fifty demonstrations.⁸⁸

This independent behaviour among Dutch women was no novelty. Already in the sixteenth century Dutch women were known to foreigners as being quite independent compared to women from other European countries. Especially women from the working classes enjoyed a reputation abroad of being used to a high degree of independence. This situation held especially true for women who were married to men working on Dutch merchant fleets, since these men were regularly away for long periods of time.⁸⁹

Women were primarily dominant when it came to running the household, but also the maintenance of social relations with family, neighbours, and the like was predominantly done by women. In the cities, women were also involved in neighbourhood assistance activities, played an important role in the transmission of oral traditions and controlled social education, particularly among the working classes.⁹⁰ Hence, the women of the lower classes were the most emancipated in society.⁹¹ The higher the social status of a woman, the less it was accepted and expected of a woman that she would work.⁹² Wealthy women spent their days doing handiwork and visiting and receiving members belonging to their social circle. In their homes they employed many women, such as servants, chambermaids, kitchen maids, housemaids, but also nannies or governesses, and wet nurses to breastfeed their children.⁹³ Distinguished households employed at least six to eight servants.⁹⁴

Notes:

1. R. Aerts et al., *Land van Kleine Gebaren. Een Politieke Geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Nijmegen: Uitgeverij Sun, 1999), pp. 16-18.
2. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 21.
3. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, pp. 18-19.
4. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, pp. 18-19.
5. W. Fritschy, J. Toebees (eds), *Het Ontstaan van het Moderne Nederland. Staats- en Natievorming tussen 1780 en 1830* (Nijmegen: Uitgeverij Sun, 1996), p. 63.
6. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 22.
7. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 27.
8. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 17.
9. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 22.
10. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, pp. 24-25.
11. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, pp. 63-65.
12. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, pp. 27-28.
13. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 66.
14. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 28.
15. W.F. Wertheim and A.H. Wertheim-Gijse Weenink (eds), *Aan het Volk van Nederland. Het Democratisch Manifest. Joan Derk van der Capellen tot den Pol* (Weesp: Heureka, 1981). See also: H. Brouwer, *Lezen en Schrijven in de Provincie. De Boeken van Zwolse Boekverkopers, 1777-1849* (Leiden: Primavera Pers, 1995), p. 154.
16. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 30.
17. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 67.
18. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 30.
19. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 69.
20. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 31. See also: Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 69.
21. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, pp. 31-32.
22. J. Rosendaal, *De Nederlandse Revolutie. Vrijheid, Volk en Vaderland 1783-1799* (Nijmegen: Uitgeverij VanTilt, 2005), pp. 44-47.
23. Rosendaal, *De Nederlandse Revolutie*, p. 50.
24. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, pp. 71-73.

25. Rosendaal, *De Nederlandse Revolutie*, pp. 54-55.
26. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 73.
27. E.H. Kossmann, *De Lage Landen. Twee Eeuwen Nederland en België 1780-1980* (2 Vols. Amsterdam: Agon, 1986), p. 82.
28. S. Schama, *Patriots and Liberators. Revolution in the Netherlands, 1780-1813* (London: Harper Press, 2005), pp. 179-180. See also : Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 36.
29. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, pp. 36-41.
30. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 76.
31. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 41.
32. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, pp. 77-78.
33. Schama, *Patriots and Liberators*, pp. 389-396. See also: Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, pp. 78-79.
34. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, pp. 42-43.
35. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 46.
36. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 43.
37. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 80.
38. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, pp. 43-44.
39. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, pp. 81-82.
40. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 47.
41. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 49-51.
42. J. Joor, 'Significance and Consequences of the Continental System for Napoleonic Holland, Especially for Amsterdam', in: K.B. Aaslestad and J. Joor (eds), *Revisiting Napoleon's Continental System. Local, Regional and European Experiences* (New York: Palgrave Macmillan, 2015), p. 259.
43. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 53.
44. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 84.
45. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 53.
46. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 84.
47. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 54.
48. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 85. Recently, B. Funnekotter arrived at the number of about 750, or a survival rate of just 5 per cent, in: B. Funnekotter, *De Hel van 1812. Nederlanders met Napoleon op Veldtocht naar Rusland* (Amsterdam: Prometheus, 2015), p. 300.
49. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 85.
50. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 85; see also: Aerts, *Land van Kleine Gebaren*,

p. 60.

51. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 86.
52. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 86.
53. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 61.
54. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, pp. 86-88.
55. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 92.
56. Fritschy, *Het Ontstaan van het Moderne Nederland*, p. 94.
57. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 249.
58. A.C.J. Hage-De Lange, 'Een Vrouw in de 18e Eeuw: Xaveria Brinks', *Zutphen*, Vol. 14 (2) (1995), pp. 37-44; p. 39.
59. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 246.
60. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 249.
61. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 246.
62. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 249.
63. D.M.B. Sturkenboom, *Spectators van de Hartstocht. Sekse en Emotionele Cultuur in de Achttiende Eeuw* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 1998), p. 122.
64. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 246.
65. Hage-De Lange, 'Xaveria Brinks', p. 42.
66. A. Baggerman and R. Dekker, 'Verlichting, Revolutie en Kindbeeld in Nederland. De Periode rond 1800 als Keerpunt', *Justitiële Verkenningen* 31 (2005), pp. 9-24; p. 347.
67. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, pp. 245-246.
68. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 25.
69. F. Grijzenhout, W.W. Mijnhardt, and N.C.F. van Sas, 'Revolutie in Nederland', in: F. Grijzenhout et al., *Voor Vaderland en Vrijheid. De Revolutie van de Patriotten* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1987), pp. 7-26; p. 10.
70. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 15.
71. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 25-26.
72. S.I., Wolzogen-Kühr, *De Nederlandsche Vrouw in de Tweede Helft der 18e Eeuw* (Leiden: Brill, 1920), p. 135.
73. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 245.
74. N. Bakker et al. *Vijf Eeuwen Opvoeden in Nederland. Idee & Praktijk 1500-1800* (Assen: Van Gorcum, 2006), p. 131.
75. J.W. Petersen, *In Onschuldigen Kout en Ongedwongen Gezelligheid. Twee Eeuwen Sociëteitsleven*,

- voornamelijk in Doesburg (Doesburg: Sociëteit De Harmonie Doesburg 2005), p. 39.
76. Boschloo, *De Productiemaatschappij. Liberalisme, Economische Wetenschap en het Vraagstuk der Armoede in Nederland 1800-1875* (Hilversum: Verloren, 1989), p. 67.
77. L.F. van Loo, "Den Arme Gegeven". *Een Beschrijving van Armoede, Armenzorg en Sociale Zekerheid in Nederland, 1784-1965* (Amsterdam: Boom Meppel, 1981), p.23
78. Loo, "Den Arme Gegeven", p.16
79. N. Bakker et al, *Vijf Eeuwen Opvoeden*, p. 131.
80. A. Mooij, *Van Pest tot Aids. Vijf Eeuwen Besmettelijke Ziekten in Amsterdam* (Bussum: Uitgeverij Thoth, 2001), p. 33.
81. Bakker et al, *Vijf Eeuwen Opvoeden*, p. 105.
82. Mooij, *Van Pest tot Aids*, p. 6.
83. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, p. 15.
84. Aerts, *Land van Kleine Gebaren*, pp. 25-26.
85. S.I., Wolzogen-Kühr, *De Nederlandsche Vrouw in de Tweede Helft der 18e Eeuw* (Leiden: Brill, 1920), p. 135.
83. Kloek, *1800. Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 245.
84. Baggerman, 'Verlichting, Revolutie en Kindbeeld' p. 341.
85. Baggerman, 'Verlichting, Revolutie en Kindbeeld', pp. 344-345.
86. Baggerman, 'Verlichting, Revolutie en Kindbeeld', p. 340.
87. Sturkenboom, *Spectators van de Hartstocht*, p. 122.
88. Baggerman, 'Verlichting, Revolutie en Kindbeeld', p. 340.
89. Sturkenboom, *Spectators van de Hartstocht*, p. 122.
90. Baggerman, 'Verlichting, Revolutie en Kindbeeld', p. 349.
91. Kloek, *1800. Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 245.
92. Kloek, *1800. Blauwdrukken voor een Samenleving*, pp. 245-246.
93. Hage-De Lange, 'Xaveria Brinks', p. 41.
94. Wolzogen-Kühr, *De Nederlandsche Vrouw*, p. 101.

III

READING AND WRITING IN THE EIGHTEENTH AND NINETEENTH CENTURIES

The Dutch Republic (1581-1795) was home to approximately two million inhabitants during the eighteenth century, of whom it is unknown how many were potential readers.¹ Nevertheless, it is known that around half up to three quarters of the population must have had some competence in reading. However, it remains unclear how many in fact practiced their reading skills frequently.

Dutch writer Betje Wolff estimated in her day that the number of people actively reading was around 2 to 5 per cent of the entire population.² One way to find an indication as to how many people were literate, is to establish the number of those who placed an autograph with their name underneath their marriage certificate against those who signed the document with merely a small cross. The latter is an indication that the person involved was probably not able to write his or her own name. For the period 1840-1849, research has shown that a considerable 53 per cent of marrying women were incapable of signing the document with their name, compared to 23 per cent of marrying men. However, it is important to consider that being able to sign a paper with one's autograph does not necessarily mean that one could actually read. In the same way, signing the certificate with a cross does not incontrovertibly mean that the person in question was illiterate. Moreover, unmarried people are left out of the equation, while they possibly had a large percentage of illiterates among them, since marrying was something that was done when enough money was available, and most people with low to no reading skills were found amongst the lower classes. It is, however, difficult to find another way in which to approach the number of literates more accurately than by applying this method.³

Next to wedding certificates, estate inventories also give an insight into the reading habits of people living in the past centuries. These inventories were mostly drawn up because a marriage was contracted or after a person had passed away. They give information on which books were in the possession of the person

in question. However, that does not mean that these books had actually been read.⁴

To what extent one could read or write was dependent on geographical, religious, and socio-economic factors. Generally, residents of areas professing the Protestant faith had a higher level of literacy compared to the predominantly Catholic regions. When comparing, for instance, Limburg to Drenthe, it appears that between 1813 and 1819 the latter province had a 20 per cent higher literacy rate than the former. The Protestant conviction was that being able to read the Bible by oneself was of the utmost importance. Thus, there was an emphasis on reading the Bible within Protestant households, which enhanced literacy.⁵ Disparity in literacy was also caused by factors such as whether one was rich or poor, was living in an urban area or an agricultural one, or was male or female. Up to the twentieth century, inequality between these groups in the field of literacy remained considerable.⁶ Illiterates could mostly be found amongst people with menial jobs, the unemployed and the uneducated. However, despite these differences between certain groups, there were – certainly in comparison to other European countries – already a multitude of people that could read in the Dutch Republic.⁷ In Western Europe overall, compared to other parts of the world, literacy was far higher, resulting mainly from the area's improved economic conditions, intensive trade networks and subsequent urbanization.⁸

From the sixteenth up to the twentieth centuries, literacy in the Netherlands shows an upward trend. In the province of Holland, the most prosperous and influential of all, illiteracy decreased from the seventeenth century from 40 per cent among men and 65 per cent among women to 15 per cent for men and 30 per cent for women two hundred years later.⁹ In the course of the nineteenth century up to 75 per cent was able to read and write to a certain extent. This was also true for the lower classes and country folk, as is demonstrated by an almanac published in the 1840s for servants and farmers, indicating that the majority of them could read.¹⁰ The fact that one was illiterate did not necessarily mean that one had no access at all to written material. Other people with a proficiency in reading, could, for example, read to the unlettered person in question. Next to this option, there were also public editions available that were provided with basic woodcuts that could be read like a comic strip.¹¹ Due to the importance of religion in eighteenth and nineteenth century society, religious books were found in almost every household, whether

one was illiterate or not.¹²

Needless to say, the extent to which one was literate highly depended on the degree of education that one had enjoyed. From the end of the seventeenth century up to the middle of the eighteenth, new ideas on education rose to the surface that found their roots in the ideals of the Enlightenment. This intellectual movement saw knowledge as an indispensable ingredient for creating a citizen with high moral standards and to combat moral deterioration. Hence, commoners were seen as a relevant group for the first time in society from 1780 onwards.

At the same time, however, the Dutch Republic experienced a period of serious economic decline which was accompanied by a considerable decrease in population.¹³ An increasing number of unemployed people had severe trouble making ends meet. Enlightenment thinkers concentrated on this group by creating workhouses for them.¹⁴ Furthermore, they focused on educational reform inspired by the French Revolution (1789). Education should become a government concern if one wanted to create valuable citizens, meaning that schools had to be of a good quality and accessible for everyone.¹⁵ Hence, since the Batavian Revolution (1795), education became increasingly subject to government interference. This meddling resulted in the School Law of 1806¹⁶, which caused education to get a more national character with school inspectors monitoring the schooling system.¹⁷ However, compulsory education was not instated until the beginning of the twentieth century.¹⁸ The reforming of the educational system contributed to its quality. The Batavians viewed education and learning as a means to improve political and economic problems which included the question of how to raise good citizens, how to bring about national unity and how to promote prosperity. Improving education for everyone was seen as the best solution for these problems.²⁰

In the eighteenth century, children as young as the age of three were left to the care of a school mistress, often a widow or a so-called 'old spinster'. The children only had to focus on one school subject: sitting still for a long period of time. From the age of four, children learned the alphabet, were taught how to spell the Lord's Prayer, got Bible lessons and girls also learned how to knit. From the age of six, children either went to sewing and knitting schools or to the so-called *Nederduitse* schools.²¹ The latter mainly focused on religion, spelling, writing, and reading. At some schools also math was added to the curriculum.²² Children were around ten

years old when they left these schools, often ready to work in order to support their parents' income.²³ Even during their school years, children were taken out of school to work on the land or in factories²⁴, especially during the summer.²⁵ Hence, truancy was high throughout the nation.²⁶ Bible classes were seen as the main reason for children to receive education, because reading was viewed as the means to attain religious knowledge.²⁷ By the end of the century, education was primarily seen as a way to ensure a better future for the nation's offspring. Education in poverty-stricken areas was stimulated, especially in the cities.

The idea arose that children from less fortunate households should also be able to receive some form of education, in order for them to have a chance at a better and more prosperous future. Furthermore, less poverty would lead to a reduction in the costs of poor relief for the state.²⁸ In the light of these ideals, an organization was founded in 1784 to help realize these ideas: The Society for Public Welfare (*Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*). This organization was concerned with improving education and morals among the less-fortunate in society.²⁹ They published cheap booklets written in simple language with a religious, edifying character to improve literacy among the aforementioned group. In addition to these small books, they also gave out spelling, reading and math booklets.³⁰ The organization also focused on creating training schools for teachers, publishing better schoolbooks and drawing up guidelines to improve elementary education. The booklets that were issued were quite popular, with sometimes 6,000 copies of one edition circulating. School attendance was promoted by handing out prizes to students. In 1791, the Society founded its first lending library in Haarlem, being the first of its kind, not only in the Netherlands, but in all of Europe. Because the library was primarily meant for the lower classes, which formed the largest group within the nation, the books were of a simple, religious and educational nature.³¹ Women could not become a member; the issue of female readership would only be raised many years later, in 1899.³²

The more fortunate children, such as children of merchants, manufacturers, craftsmen, and shopkeepers could continue their education after elementary school at a French school. These schools focused on modern languages, geography, history, bookkeeping and math. Girls were also allowed to attend. Sons from more wealthy families could attend so-called 'Latin' or grammar schools, as a preparation for

university, whereas wealthy girls could attend private schools to learn etiquette and to become skilled in handicrafts.³³ Others, who could not afford to prolong their education, went on to join the military, become an apprentice, or ended up working in the factories. For this group, there were low-priced but often poorly printed materials available, such as almanacs, chapbooks, prophecies, manuals, account tables, disposable picture sheets and home medicine booklets.³⁵ These materials all supported and slowly enhanced readers' literacy skills. Newspapers could also contribute to improving reading capacities.³⁶ However, not everyone had the time or opportunity to practice their reading.³⁷ At the beginning of the nineteenth century, at least two thirds of children attended primary school, but no more than one in twenty continued their education thereafter.³⁸

Women and Education

Much is still unknown about female literacy and what women's reading habits were in the eighteenth and nineteenth centuries.³⁹ What is known, is that illiteracy was more present and persistent among women than it was among men.⁴⁰ At the beginning of the eighteenth century, a child's upbringing and education were roughly the same for both genders during the first ten years of their lives. After this decennium, further education for girls was seen as unnecessary by society. Additionally, the church also decried education for the female sex, pointing out that schools were founded for boys and that its lessons were a preparation for the life of a man only.⁴¹ The contemporary view was that a woman needed to be able to run a household and care for her husband and children. Girls often had to settle for learning how to spin, weave, knit or sew, with no outlook on developing their reading skills any further.⁴² Too much knowledge would create an independent woman and hereby the authority of the man – a father, brother or husband – over a woman would be subverted. The time that girls and women had to spend on their household chores, led to the neglect of their mental faculties.⁴⁴

In the second half of the eighteenth century, more liberal ideas arose concerning a woman's education. Betje Wolff, for instance, peremptorily denounced the low education of women, stating that women were just as suited to learn as any man was. She even went as far as to say that women would be better letter writers than men, if only they would be given the opportunity to develop themselves.⁴⁵

According to Wolff, reading books was an important ingredient for women for the development of a moral soul. Dutch writer and poetess Petronella Moens (1762-1843) was also of the opinion that knowledge was indispensable for women; it would make women equals of men or even their superiors. However, none of them stated that women had the right to intellectual abilities.⁴⁶

Although a woman's contribution to the public opinion was legitimized and met with little resistance, the domestic environment was still regarded as the primary place of a woman.⁴⁷ Hence, universities kept on refusing women to enter their academies, and education changed little for women until the end of the nineteenth century.⁴⁸ It was not until 1871 that Aletta Jacobs (1854 - 1929), as the first woman in the Netherlands, was allowed to enter university, hereby paving the way for other women to be allowed further education.⁴⁹

Girls from more wealthy families were more fortunate in the field of education. The first twelve years of their lives, they were often raised by either their mother⁵⁰, or they were put into the care of a French or German governess. From the age of around fourteen, girls were sent to a French boarding school until they were approximately sixteen to eighteen years old.⁵¹ There they received education in foreign languages, such as English, French and German. Until the end of the century, especially the French language was seen as an inherent part of a good upbringing.⁵²

Next to these languages, female pupils also gained some knowledge in math and history.⁵³ The latter subject was seen as an important one for girls; it would teach them the vicissitude of fortune, the conceitedness of worldly affairs and the consequences of vices.⁵⁴ Additionally, girls learned to become skilled in handiwork, dancing, etiquette, music, and reading and writing. After boarding school, women could educate themselves further by reading books from their family home or, if they were fortunate enough, even from their father's own library. Furthermore, educated parents, siblings, or friends could also discuss ideas with her.⁵⁵ However, the knowledge she had gained was not of any societal importance, since it was a disgrace if a woman from the higher class exercised a profession.⁵⁶ What she learned was merely for her own personal development⁵⁷, and to impress her social circle.⁵⁸ Some higher class women devoted themselves to writing, but income was often not involved concerning these writings.⁵⁹

Figure 5. A young woman reading a letter. Etched drawing by Louis Bernard Coclers (1780). Collection Rijksmuseum. Object. No. RP-P-1888-A-13770.

Women and Writing

Illiteracy among women decreased in the eighteenth century.⁶⁰ In Protestant areas, most women learned how to read in order to be able to study the Bible. However, it was not a matter of course that women were also skilled in writing. It is difficult to determine how many women among the lower classes were actually able to do so.⁶¹ Among the upper classes, it was common practice that girls learned how to read and write. This custom was not as self-evident among the lower classes.⁶² There are not many sources available of writing women not belonging to the elite in the seventeenth and eighteenth centuries.⁶³ However, letter collections have been found written by lower-class women that indicate that female writing among these classes was not rare. For instance, a collection of captured letters dating from the seventeenth century and now held by The National Archives in Kew, Surrey, Great-Britain, consists of letters written by women of Dutch sailors who wrote to their husbands overseas.⁶⁴ The letters, that deal with subjects such as disease, poverty and war circumstances, suggest that women were perhaps more literate and able to write than was hitherto presumed. The Doesburg Letter Collection gives a similar picture, assuming that the women indeed wrote the letters themselves.

Letter collections by the European female elite are far more numerous. The majority of letters written by women from the sixteenth, seventeenth, and eighteenth centuries have been written by female aristocrats or at least women from wealthy families. In Great Britain alone, some 10,000 letters from upper class women dating from before 1642 have been preserved.⁶⁵ Famous examples of aristocratic female letter writers are the correspondence of the German Charlotte Sophie von Aldenburg Bentinck (1715-1800), the Dutch Isabelle de Charrière (1740-1805) (better known as Belle van Zuylen)⁶⁶, and the correspondence between Betje Wolff and Aagje Deken.⁶⁷ Whereas among the lower classes letter writing was mainly used to keep friends and family up to date, the European elite used epistolary practices also as a means to expand their social network and to strengthen their social position.⁶⁸ Upper class women had more opportunities to engage themselves in the political debate on the rights of women by means of writing than the lower classes did. In the seventeenth and the beginning of the eighteenth century, writing was seen as mainly a male talent, but after 1730 this opinion slowly changed. Society became

more tolerant of female writers, especially if they were of aristocratic lineage. Hence, the number of publications by women increased.⁶⁹

By the second half of the eighteenth century, women became increasingly involved in public debates.⁷⁰ Women who wrote about the position of women in society, mainly focused on advocating equal rights for both sexes.⁷¹ Betje Wolff, Anthonetta van Calcar (17??-???) and Anna van der Horst (1735-1785) are Dutch examples of contemporary women writers in the field of female emancipation.⁷² Writer Mary Wollstonecraft (1759-1797) is an English example, she inspired many women in Europe with her proto-feminist work *A Vindication of the Rights of Woman. With Strictures on Political and Moral Subjects* (1792). However, women still had an educational disadvantage to men, which made it not easy for them to get a foot in the door. Therefore, letter writing became an accessible genre for women to express themselves.⁷³

In the late eighteenth century, the notion arose that women had a special letter writing talent. This notion found its origin in the ideas of enlightened philosophers Immanuel Kant (1724-1802) and Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). It was assumed that women were able to write 'natural' letters without much exertion, whereas men had to put more effort into writing a letter. Betje Wolff and Aagje Deken were also of the opinion that letter writing was an expertise that was inherent to women.⁷⁴ Together they wrote the first Dutch epistolary novel entitled *Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart* (1782).⁷⁵ The novel reveals a correspondence consisting of 175 letters that underline the importance of reason and decent behaviour.⁷⁶ Subsequently, more and more letters by women in the Netherlands, whether fictional or not, became published as epistolary novels.⁷⁷ Public female writing was not merely seen as a positive development, and hence was subject to criticism. It was seen as inevitable that magazines founded and managed by women would contain spelling errors. In addition, female writing was often considered to be sloppy and poorly punctuated. Furthermore, women were considered to use postscripts more often than their male counterparts, which would display their carelessness and their unceasing need to talk.⁷⁸ Be that as it may, from 1770 onwards, an irreversible trend was put into motion: more and more female poets, novel writers and publicists appeared onto the public scene, expressing their opinions on all sorts of matters. However, in actual practice, the world of politics,

culture and conversation was of limited access to a woman.⁷⁹

Reading and Writing Culture in Doesburg

Before losing its position as an important market town in the course of the sixteenth century, Doesburg must have known a long practice of literacy. Especially amongst the middle classes, writing culture must have played an important role.⁸⁰ Doesburg also had a long tradition in the book business, dating back to the fifteenth century when the *Zwolse Broeders des Gemenen Levens* (Zwolle Brethren of the Common Life) founded a monastery in the town, where they wrote manuscripts on commission.⁸¹ The earliest finding of a book seller working in Doesburg dates from 1615. Generally, professions such as bookbinders, retailers, printers and publishers were practiced by the same person in the seventeenth century. Their clientele mainly consisted of the upper classes. Books were read in Dutch, German, French and Latin; the latter two still being rich living languages in the Netherlands throughout the seventeenth century. Children from wealthy families learned to master these languages from an early age on.⁸²

Inventories of grocers in Doesburg that have been preserved show that almost all of them sold writing utensils, indicating that these materials were part of quotidian life. They included wooden slates, sealing-wax, ink stands, and paper in various types and qualities. Some grocers even sold a few booklets, such as catechisms. In the eighteenth century, pencils and dip pens were added to the assortment, which were more manageable and sustainable than the quill.⁸³ A small number of preserved estate inventories of upper class citizens of Doesburg reveal that this elite group existed of literate cosmopolitans with well-stocked bookcases. Among Dutch army officers in Doesburg, 70 per cent knew one or more languages and the majority of them had an interest in literature. In the eighteenth century, they did not hold the French language in very high regard, but it was nonetheless convenient to be able to speak the language in a multinational army. In one inventory, that of lieutenant colonel Moses Pieter van Eijs and his wife Ida Charlotte Verspyk (1788), books were found intended for a female readership, such as *De Volmaakte Hollandse Keukenmeid* (1746) and *Der Wohlinformirte Tafeldekker*, indicating that not only his wife could read, but that she could even read in different languages.⁸⁴

In the seventeenth and eighteenth centuries, Doesburg had a relatively high

level of literacy, with four out of five men in the town and at least half of the women being able to sign their marriage certificate with their name. These signatures suggest that these inhabitants at least were able to read the so-called ‘*civilité typeface*’, a writing style that was used in school books.⁸⁵ At the latter half of the seventeenth century, estate inventories show that the majority of the Doesburg inhabitants owned at least some materials reflecting literacy, such as books or other printed matter. Farmers, carters and crofters formed an exceptional group within the town; in their inventories no books or writing materials were found.⁸⁶ In the eighteenth century, in at least a quarter of the households in Doesburg, writing paraphernalia were found, even though there were no books present in these homes.⁸⁷ However, it must be taken into account that in households where books or writing materials were found, not necessarily everyone could read, just as it cannot be assumed that in households where no such materials were found, no one in that household was literate.⁸⁸

Doesburg had a variety of educational institutions. Next to a small number of nursing schools, there were several Dutch schools, one French school and a Latin school present in the small town. Education was mainly the concern of the city magistrate instead of the church consistory.⁸⁹ In the seventeenth century, the Latin school in Doesburg was not yet the elitist institution that it would become in the next century. At the time, it served merely as an alternative for the Dutch school, later on, the Latin school would determine the intellectual climate of the town. During the eighteenth century, when French replaced Latin as the cosmopolitan language, the Latin school became an institution to prepare students for an academic education. The school cannot have had more than twenty to thirty students in this period, since the total number of inhabitants of the town was only around 3,000.⁹⁰ The Latin school was not only used for educational purposes. Doesburg, in its very essence a garrison town, used the school building, on occasion, to billet soldiers. In the nineteenth century, the quality of education in Doesburg improved immensely due to the work of the *Maatschappij tot Nut van het Algemeen*, that started a *Departement Doesborgh* in 1809. The organization established a public library in 1810, and an elementary school governed by a school board in 1816.⁹¹ The school focused on subjects such as the Dutch language, geography, physics and general and national history.⁹² In 1807, the *Maatschappij* also started its own reading society in

Doesburg, with books and periodicals for its members to read.⁹³

Letter Writing in the Eighteenth and Nineteenth Centuries

In the eighteenth and nineteenth centuries, letter writing was the main means for long-distance communication. Family members and friends kept each other informed of their daily lives and condition of health. In addition, these writings were used to announce important events, such as the birth of a child, a wedding, or in the least fortunate case, the death of someone.⁹⁴ The writing of letters was not always a one-to-one correspondence, but was often part of a wider social context; letters were often directed to or signed by multiple family members or friends at once.⁹⁵ However, letters were not merely seen as a means of communication, they also helped to aid the memory of what had passed. They are, in that sense, rather comparable to diaries.⁹⁶ Moreover, letters had sentimental value; one can imagine that letters were held very dearly by the receiver if they came from a loved one. Furthermore, letters were also composed in order to arrange formal matters.⁹⁷

To be able to write a letter in the eighteenth century, one needed time, space, light, paper, ink and pens. However, in this age, there was no electricity yet, no central heating, and paper was generally quite expensive.⁹⁸ Hence, common excuses for delayed writing, or not writing at all, were: no time to write, interruptions by children, pens, paper and ink of low quality, cold fingers, frozen ink, paper spoiled by inkblots and insufficient light. Up to the second half of the nineteenth century, candles were used as a light to be able to write in the evening. Around 1820, oil and camphine⁹⁹ lamps made their appearance in the households as an alternative to candles.¹⁰⁰

People who could not afford to spend too much money on paper, sometimes chose to only use a half sheet of paper, others to write their message down in a diagonal way, in order to fully utilize the sheet. These methods were, however, not always seen as appropriate. It was only around 1870, after paper taxation had been abolished, that the price of paper went down. Writing itself was done with a quill, which had to be cut with a penknife before it was fit to be used. Quills were low-priced, but often of poor quality. Around 1837, steel pens or nib pens were introduced. These were quite expensive at first, but soon became affordable for the common people. It was only at the end of the nineteenth century that the

Figure 6. Wax letter seal of the Batavian Republic. Source: Regional Archive De Liemers and Doesburg, Doesburg. 'Instructie voor de Postiljons van de Staatsposterij', Oud Archief Doesburg 1230-1811. Inv. No. 2528.

conventional fountain pen was introduced.¹⁰¹ Envelopes were not current until the mid-nineteenth century. Heretofore, the sender had to fold the letter in a rather complicated way and subsequently close it with a wax seal (figure 6).¹⁰²

In order to be able to write a letter, being literate was not enough. Reading and writing are susceptible to degradation, and therefore, both must be practiced continuously. Many people who had only attended primary school, were not able to practice these skills any further.¹⁰³ Thus, if one had been taught to write, it was not automatically the case that one also had enough experience to compose a letter.¹⁰⁴ It was important that one had knowledge of the layout and the content of a letter of quality.¹⁰⁵ Fortunately, there were books in circulation with a special focus on how to write a letter for the untrained writer. In these letter-writing manuals, adults could follow exact instructions on how to best compose their letter. For instance, it was deemed important that one had decided in advance what the main points were that one wanted to convey in the letter. Subsequently, one had to think carefully about every item, and when one had written the content down on the paper, one had to meticulously check if everything was in order, and if not, change these errors. Postscripts were discouraged, for they betrayed that the sender had not made a sufficient effort to attend to his or her structure. The manuals also gave advice on what the best body posture was when writing a letter.¹⁰⁶ In addition to these

instructive works, people could also use publications of famous letter writers as an example for their own letters.¹⁰⁷ Only, of course, if they could afford such books. Not only for adults, but also for children, instructive letter-writing books were available. For the lower classes, the *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* published several letter-writing manuals, prescribing that children had to copy several texts first, in order for them to be able to write a letter themselves. Other authors described different stages that children had to go through in order to become skilled in letter-writing; each further stage meant that the child needed less assistance from the teacher or the manual than had been the case in the previous phase to write a letter. Needless to say, the upper class also focused on the art of letter writing in their schools. Some teachers instructed their pupils to write letters to each other on the books that they had read, thereby not only enhancing their letter writing skills, but also their understanding of literature. Boarding schools for girls also paid sufficient attention to teaching their pupils how to write a proper letter.¹⁰⁸

Letter-writing manuals also made a distinction between formal and informal letters. Thus, the writing of a letter was subject to strict rules in the eighteenth century. In the course of the nineteenth century, these regulations were loosened for informal letters to family and friends. The idea that personal letters should not be bound to rules, but that they should be as naturally written as possible, became increasingly emphasized.¹⁰⁹ Evidently, there still were enough people who could not write a letter themselves. They could appeal to family members or friends to help them. Another option was seeking the assistance of a professional writer.¹¹⁰

Notes:

1. Sturkenboom, *Spectators van de Hartstocht*, p. 40.
2. J.J. Kloek, 'Lezen als Levensbehoefte. Roman en Romanpubliek in de Tweede Helft van de 18e Eeuw', *Literatuur*, 1 (1984), pp. 136-138.
3. M. Mathijssen, *Het Literaire Leven in de Negentiende Eeuw* (Leiden: Nijhoff, 1987), pp. 5-6.
4. Sturkenboom, *Spectators van de Hartstocht*, p. 54.
5. Mathijssen, *Het Literaire Leven*, p. 6.
6. P.G. Hoftijzer, 'Leesonderzoek in Nederland over de Periode 1700-1850. Een Stand van Onderzoek', in: Th. Bijvoet et al. (eds), *Bladeren in Andermans Hoofd. Over Lezers en Leescultuur* (Nijmegen: SUN, 1996), pp. 168-169.
7. Mathijssen, *Het Literaire Leven*, pp. 5-6.
8. A.E. van Puffelen, *Alfabetisme en Cultuur bij Handelsnijverheid en Migratie 18e Eeuw* (Soest: Colenso, 1990), p. 11.
9. Hoftijzer, 'Leesonderzoek in Nederland', p. 168.
10. Mathijssen, *Het Literaire Leven*, p. 6.
11. Hoftijzer, 'Leesonderzoek in Nederland', p. 171.
12. J. Blaak, *Geletterde Levens. Dagelijks Lezen en Schrijven in de Vroegmoderne Tijd in Nederland 1624-1770* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2004), p. 27.
13. W.W. Mijnhardt, 'Dealing with Rousseau. Dutch Educational Ideals in Theory and Practice', *European Journal of Developmental Psychology*, Vol. 9 (1) (2012), pp. 32-45; pp. 37-39.14
14. Van Puffelen, *Alfabetisme en Cultuur*, p. 14.
15. Mathijssen, *Het Literaire Leven in de Negentiende Eeuw* (Leiden: Nijhoff, 1987), p. 7.
16. Baggerman, 'Verlichting, Revolutie en Kindbeeld', p. 11.
17. M. J. van der Burg, *Nederland onder Franse Invloed. Cultuurtransfer en Staatsvorming in Napoleontische Tijd, 1799-1813* (Dissertation, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007), p. 139.
18. Baggerman, 'Verlichting, Revolutie en Kindbeeld', p. 11.
19. Baggerman, 'Verlichting, Revolutie en Kindbeeld', p. 18.
20. Mijnhardt, 'Dealing with Rousseau', p. 39.
21. Hage-De Lange, 'Xaveria Brinks', p. 38.
22. P. Th. F. M., Boekholt, *Geschiedenis van de School in Nederland. Vanaf de Middeleeuwen tot aan de Huidige Tijd* (Assen/Maastricht: Van Gorcum, 1987), p. 27.
23. Boekholt, *Geschiedenis van de School in Nederland*, p. 32.

24. Mathijssen, *Het Literaire Leven*, p. 10.
25. Boekholt, *Geschiedenis van de School in Nederland*, p. 33.
26. Mathijssen, *Het Literaire Leven*, p. 10.
27. Boekholt, *Geschiedenis van de School in Nederland*, p. 34.
28. Boekholt, *Geschiedenis van de School in Nederland*, p. 42.
29. W.W. Mijnhardt and A.J. Wichers, *Om het Algemeen Volksgeluk. Twee Eeuwen Particulier Initiatief 1784-1984. Gedenkboek ter gelegenheid van het Tweehonderdjarig Bestaan van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* (Edam: Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, 1984), p. 11.
30. Mijnhardt, *Om het Algemeen Volksgeluk*, pp. 11/13.
31. Mijnhardt, *Om het Algemeen Volksgeluk*, pp. 15-17.
32. Mijnhardt, *Om het Algemeen Volksgeluk*, p. 65.
33. Mathijssen, *Het Literaire Leven*, pp. 10-11.
34. Van Puffelen, *Alfabetisme en Cultuur*, p. 16.
35. Van Puffelen, *Alfabetisme en Cultuur*, p. 14/16.
36. Van Puffelen, *Alfabetisme en Cultuur*, p. 25.
37. Hoftijzer, 'Leesonderzoek in Nederland', p. 171.
38. Brouwer, *Lezen en Schrijven in de Provincie*, p. 161.
39. J. Lotte, 'Bij Uitsluiting voor de Vrouwelijke Sekse geschikt'. *Vrouwentijdschriften en Journalistes in Nederland in de Achttiende en Negentiende Eeuw* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2001), p. 27.
40. Van Puffelen, *Alfabetisme en Cultuur*, p. 16.
41. Hage-De Lange, 'Xaveria Brinks', p. 38.
42. Van Puffelen, *Alfabetisme en Cultuur*, p. 16.
43. Wolzogen-Kühr, *De Nederlandsche Vrouw*, pp. 45-46.
44. Wolzogen-Kühr, *De Nederlandsche Vrouw*, p. 35.
45. Wolzogen-Kühr, *De Nederlandsche Vrouw*, pp. 46-47.
46. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 250.
47. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 251/253.
48. Wolzogen-Kühr, *De Nederlandsche Vrouw*, p. 48.
49. W.H. Posthumus-Van der Goot, *Aletta Jacobs. Pionierswerk naar alle Kanten* (Amsterdam: Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging, 1975), p. 1.
50. Hage-De Lange, 'Xaveria Brinks', p. 38.
51. Wolzogen-Kühr, *De Nederlandsche Vrouw*, p. 28-29.
52. Wolzogen-Kühr, *De Nederlandsche Vrouw*, p. 31.

53. Wolzogen-Kühr, *De Nederlandsche Vrouw*, pp. 33-34.
54. Wolzogen-Kühr, *De Nederlandsche Vrouw*, p. 37.
55. M. Meijer, 'Vrome en Geleerde Hartsvriendinnen in de Achttiende Eeuw in Nederland', in: M. Duyves et al (eds), *Onder Mannen, Onder Vrouwen. Studies van Homosociale Emancipatie* (Amsterdam: SUA, 1984), pp. 167-181; p. 169.
56. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 245.
57. Meijer, 'Vrome en Geleerde Hartsvriendinnen', p. 169.
58. Hage-De Lange, 'Xaveria Brinks', p. 38.
59. Meijer, 'Vrome en Geleerde Hartsvriendinnen', p. 169.
60. Blaak, *Geletterde Levens*, p. 248.
61. M.C.M. Corporaal, 'Dat Gij Mij niet Vergeet', in: A. Armbrust, M.C.M. Corporaal et al (eds), *'Dat Gij Mij niet vergeet'. Correspondentie van Vrouwen in de Zeventiende en Achttiende Eeuw* (Amsterdam: Aksant, 2006), pp. 7-23; p. 9.
62. Blaak, *Geletterde Levens*, p. 248.
63. Corporaal, 'Dat Gij Mij niet Vergeet', pp. 8-9.
64. The National Archives (TNA), Kew, Surrey, 'Archive of the High Court of the Admiralty', inv. no. HCA 30. The 'sailing letters' comprise some 40,000 Dutch letters that were confiscated by the Royal Navy and privateers (private ships). The collection contains, among others, some 15,000 of private individuals. For a thorough sociolinguistic analysis of this collection see: G. Rutten and M.J. van der Wal (eds), *A Sociolinguistic Approach to Seventeenth and Eighteenth-Century Dutch* (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014), p. 1.
65. Corporaal, 'Dat Gij Mij niet Vergeet', pp. 7-9.
66. Corporaal, 'Dat Gij Mij niet Vergeet', p. 8.
67. Corporaal, 'Dat Gij Mij niet Vergeet', p. 10.
68. Corporaal, 'Dat Gij Mij niet Vergeet', p. 8.
69. T. Streng, *Geschapen om te Scheppen? Opvattingen over Vrouwen en Schrijverschap in Nederland 1815-1860* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997), p. 5.
70. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 247.
71. Streng, *Geschapen om te Scheppen?*, 5.
72. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 245.
73. Blaak, *Geletterde Levens*, pp. 248-249.
74. W. Ruberg, *Conventionele Correspondentie. Briefcultuur van de Nederlandse Elite, 1770-1850* (Nijmegen: VanTilt, 2005), pp. 33-35.

75. Blaak, *Geletterde Levens*, p. 250.
76. Corporaal, 'Dat Gij Mij niet Vergeet', pp. 21-22.
77. Corporaal, 'Dat Gij Mij niet Vergeet', p. 19.
78. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 35.
79. Kloek, 1800. *Blauwdrukken voor een Samenleving*, p. 245/247. See also: Hage-De Lange, 'Xaveria Brinks', p. 40.
80. H.C. Dibbits, *Vertrouwd Bezit. Materiële Cultuur in Doesburg en Maassluis, 1650-1800* (Nijmegen: Uitgeverij Sun, 2001), p. 230.
81. J.W. Petersen, *In Onschuldigen Kout en Ogedwongen Gezelligheid*, p. 1.
82. J.W. Petersen and E.J. Harenberg, *Doesburg. Bijdragen tot de Geschiedenis van een Hanzestad* (Doesburg: Stad en Ambt Doesborgh, 1987), p. 38.
83. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 230.
84. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 258.
85. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 225.
86. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 213.
87. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 230.
88. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 216.
89. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 221.
90. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 225.
91. Petersen, *In Onschuldigen Kout en Ogedwongen Gezelligheid*, p. 40.
92. Stichting Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, *200 Jaar 't NUT in Doesburg* (Doesburg: Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, 2010), p.11.
93. Petersen, *Doesburg. Bijdragen tot de Geschiedenis van een Hanzestad*, p. 139.
94. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 7.
95. Blaak, *Geletterde Levens*, p. 249.
96. Blaak, *Geletterde Levens*, p. 343.
97. Blaak, *Geletterde Levens*, p. 250.
98. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 54.
99. A mixture of rectified oil of turpentine. Collins Dictionary, <<http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/camphine>> 10 January 2017.
100. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 58.
101. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 55.
102. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 57.

103. Hoftijzer, 'Leesonderzoek in Nederland', p. 169.
104. M. van der Wal and T. Simons, 'Tussen Sociale en Regionale Variatie: N-deletie bij 18de-Eeuwse Briefschrijfsters in het Brieven als Buit-Corpus', in: J. de Caluwe and J. van Keymeulen (eds), *Voor Magda. Artikelen voor Magda Devos bij Haar Afscheid van de Universiteit Gent* (Gent: Academia Press, 2010), pp. 669-684; p. 670.
105. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 54.
106. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, pp. 38-39.
107. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 43.
108. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 38.
109. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 26.
110. Van der Wal, 'Tussen Sociale en Regionale Variatie', p. 670.

IV

THE EMERGENCE OF DOESBURG AS A GARRISON TOWN

Doesburg originated near the confluence of the Old IJssel river and the Gelderland IJssel river. Enclosed by both rivers and fertile pasture land, the settlement town developed into a centre of trade, and animal husbandry with its own skilled-craft sector in the thirteenth century.¹ At the beginning of this century, it is assumed that Doesburg built its first city defence.

From 1343 onwards, the town was protected by a city wall with wall towers and guard houses. The city wall was equipped with lockable gates.² In 1237, as an *oppidum*, Doesburg was granted city rights by the count of Guelders and Zutphen, Otto II. His county developed into an important territorial unit throughout the century, and consisted of four quarters.³ Doesburg was the second most important city of the quarter of Zutphen, and would keep this position until the end of the nineteenth century. Around the beginning of the sixteenth century, the strong market position Doesburg once had, diminished due to the silting up of the IJssel river. Initially, the Guelders part of the IJssel had been of great importance to the town. This part of the river linked the Rhine, via the Zuiderzee, with the Baltic sea.⁴ Due to the silting, the IJssel became unnavigable for sea-going vessels. Hence, opportunities for Doesburg to participate in international trade abated.⁵ Moreover, other trading cities started to emerge in the West of the Dutch Republic and therefore trade routes shifted from the North-South to the East-West.⁶ The new circumstances caused Doesburg to become a modest market town of regional importance⁷, with acquisitive noblemen living in the surrounding area as their main source of income.⁸

Around the last quarter of the sixteenth century, the strategic position held by the quarter of Zutphen became increasingly clear to contemporaries, and the region evolved into a buffer zone.⁹ Because Doesburg was located in a border region of the newly created Dutch Republic, the town was assigned the important function of a frontier town, equipped with extensive ramparts and modern fortifications. Doesburg had to accommodate a considerable garrison from this period onwards.¹⁰ This detachment varied in size and composition, but often counted several hundred

soldiers. Some units were only stationed in town for several weeks, others for up to two years. There were no barracks available for the soldiers in Doesburg. Therefore, in case of a short stay, soldiers were billeted in the homes of the inhabitants. For longer stays, they rented a room or inhabited the so-called soldiers homes. These small houses were built by homeowners on their own land or in their garden to avoid having to take soldiers into their homes and to profit from the rent the soldiers had to pay them. Higher ranked members of the armed forces, such as officers and non-commissioned officers, rented a home or a part of it, for longer stays. In some cases, soldiers had to be encamped in a church or in the Latin school of Doesburg, especially when there was an unexpected influx of soldiers.¹¹

During the Dutch Revolt (1566-1648)¹², Doesburg switched hands several times. In 1572 Don Fadrique de Toledo (1537-1583), Duke of Alba, conquered Doesburg for King Philip II (1527-1598). Henceforth, the city was encumbered with a Spanish garrison and had to provide these troops with shelter and sustenance, which proved to be a great burden for its inhabitants, not in the least because of their insolent, mutinous and violent behaviour.¹³ The troops of the States army, the army of the rebellious provinces, proved to be just as burdensome. In 1580 the Doesburg population doubled when States troops, consisting of several *vendels* (companies) of mostly English origin were stationed in the town. When these were finally stationed elsewhere, the Doesburgers proclaimed their preference for a new garrison of 200 burghers, rather than professional soldiers, from Arnhem. If these should prove not to be available they preferred well-paid soldiers, as they hoped these would provide less of a strain on the town's resources. However, when the fortunes of war once again brought with them an increased Spanish threat, the magistrate of Doesburg realized that, despite of the trouble involved, a garrison could not be dispensed with. Therefore, the town was forced to maintain a sizeable force for some time. In 1581 its walls housed 300 to 400 men, increasing in the first half of 1582 to more than a 1,000 – once again English – troops. It was an incredibly heavy load for a population of barely 2,000. The English had a notoriously bad reputation due to their earlier behaviour against the town's populace.¹⁴ When the States proved to be unable to provide them with sufficient pay, the situation deteriorated quickly, eventually leading to mutiny among the garrison and more hardship for the Doesburgers. Throughout 1589 and 1590 there was a continuous

stream of complaints about the size, and behaviour, of the Doesburg garrison.¹⁵

From 1613-1614, Doesburg billeted English-Scottish and German Lutheran soldiers and their families.¹⁶ Although the city had already experienced its fair share of difficulties with the coming and going of garrisons throughout the years, it was especially the year 1672 that proved to be dramatic for the town and the Dutch Republic as a whole. It was in this year that an army of 130,000 soldiers led by Louis XIV of France (1638-1715) crossed the Meuse, while simultaneously the bishop of Münster, Bernard von Galen (1606-1678), the prince-elect of Cologne (1621-1688), Sweden, and England declared war on the Republic. The resulting crisis led to the year of 1672 becoming known henceforth as the *rampjaar* (disaster year). On the 22nd of July, French troops occupied the city. Doesburg could hardly cope with the sudden increase of forces. The *force majeure* did not only demand that Doesburg provide them with shelter and food, but they also ordered the town to pay 6,000 guilders. Furthermore, the French military command demanded that the clocks of churches and other metals in the town should be used for the casting of new cannon. These measures were eventually too much to bare for many inhabitants of Doesburg, and a vast number of them fled the city, causing an even greater burden for the group that was left behind. When the States army finally joined forces with Friedrich Wilhelm I of Brandenburg (1620-1688) and Emperor Leopold I (1640-1705) the French left the town after a year-long occupation. By 1674, the IJssel Line was the States' territory again. Doesburg was, however, left behind with an enormous debt, and partially depopulated.¹⁷

Because of the constant state of war the area was in, Doesburg continually had to upgrade its defences by means of bastioned reinforcements. By 1568, the city was almost completely surrounded by walls. Stadtholder Maurits (1567-1625), convinced of the strategic importance of the town, gave out orders to fortify Doesburg with two bastions. In 1606, plans were made to fully modernize the fortifications, and by 1629 Doesburg counted nine bastions. Unfortunately, these defences were quickly subdued and did not serve longer than 75 years. In 1672, when the aforementioned French troops occupied the city, they ordered regional farmers to demolish the fortifications completely; within four months, the stronghold that took centuries to create, was dilapidated. After the French left in 1674, wooden fences were built that were closed and guarded at night to provide the town with

some form of protection. These barricades served until 1843.¹⁸

Throughout the entire history of Doesburg as a garrison town, the inhabitants had to cope with the misconduct of the troops they billeted, also in the eighteenth and nineteenth centuries. For instance, on 11 December 1746, an Hanoverian infantry battalion, part of the army of George II (1683-1760), King of Britain, marched through Spijk to Doesburg. Residents of Doesburg took measures to accommodate the soldiers in the *Gasthuiskerk* (church) and the Latin school. However, the soldiers had expected to be billeted in the homes of the inhabitants, instead of sleeping on straw bedding. For this reason, they began to rebel against their circumstances and started to demolish the church's property, also smashing its windows.

By the end of the eighteenth century, the French posed a threat once more, this time supported by the Patriots. By the end of January 1795, they had occupied large parts of the province of Holland. The Hanoverians and Hessians left Doesburg shortly after. On 4 February 1795, Austrian troops plundered and abandoned the town, leaving it defenceless against the advancing French. Not only the behaviour of the soldiers, but also their numbers often posed a problem. During the French period (1794-1815) there were so many soldiers present in Doesburg, that they could not be all quartered in the inhabitants' homes. A municipal office for the quartering of soldiers was set up, which rented several accommodations to be used as barracks. For instance, in 1810, a monastery was used to billet 164 men. The Latin school was also still used to provide shelter for the armed forces. Other buildings were used to serve as a military hospital, prison, storehouse for clothes and weapons, stables and straw sheds.¹⁹ That same year, the Kingdom of Holland (1806-1810) ceased to exist and was incorporated in Napoleon's Empire.²⁰ On 26 October 1813, word reached Doesburg of the imminent collapse of the Napoleonic regime. The French troops that were still present left without a fight. Shortly after, the town was liberated by German troops of the Coalition against Napoleon.²¹

After the formation of the new Dutch army for the new United Kingdom of the Netherlands in 1813-14, Doesburg became the permanent garrison of one battalion of the National Reserve in 1816. In the course of the nineteenth century, the importance of Doesburg as a fortress declined.²² In 1920, Doesburg officially lost its function as a garrison town.²³

Daily Life in Doesburg (1777-1822)

Even though Doesburg was the second most important town of the quarter of Zutphen, it has never been able to boast a large population. By the end of the fifteenth century its inhabitants numbered no more than 2,000 people. By the end of the eighteenth century, the number had only increased to 2,260 inhabitants.²⁴ At the beginning of the nineteenth century, Doesburg had 596 houses, inhabited by 2,374 residents, and was home to many religions: 1,416 Reformed people, 859 Roman Catholics, 68 Lutherans, and 31 Jews.²⁵ In 1796, state and church were officially separated in the Batavian Republic, with as a consequence that the Reformed Church could no longer claim a privileged and dominant position. All religious groups now had their church buildings allocated based on their membership figures.²⁶ This redistribution of church buildings did not pass smoothly in Doesburg between the Catholics and the Protestants, but the overall relations between different religious groups in the town could nonetheless be characterized as being fairly tolerant towards each other.²⁷ However, personal contacts were scarce between people with a different religion, and hence marrying was only done with members from one's own congregation. Contact between followers of a different faith occurred merely in the field of trade and in the work place. For instance, one out of three maid-servants in Doesburg had a different religion than her patron did.²⁸ Doesburg had several religious guilds and brotherhoods of which one could become a member. Next to these organizations, the town had various craft guilds²⁹, such as a blacksmith guild.³⁰ Retailers had their own guild, in order to protect them against competition from, for instance, soldiers who had started their own business in the town. The several shops in Doesburg mainly sold household utensils and furniture³¹, but the town also had its own pawnshop where inhabitants could sell their jewellery and household items for money. Another, more haphazard means for the residents to increase their wealth was to participate in the town's lottery game.³²

Next to shops, there was also the second-hand market in the seventeenth and eighteenth centuries, which was especially popular amongst the elite of Doesburg.³³ This small acquisitive group of nobles and patricians also created a favourable environment for the local textile industry, since they had the financial means to order new clothes on a regular basis at the local tailor. In 1811, there were no less than twelve tailors and eleven seamstresses working in Doesburg. The fact

that Doesburg served as a garrison town also created specialized work. The town was one of the few places that was home to artisans specialized in the making of spears and harnesses.³⁵

Recreation in Doesburg was marked by religious celebrations or derivatives of religious holidays. Easter was not only celebrated in church but also by means of the traditional Easter game 'egg tapping' and by lighting the Easter fire. Celebrated also were the so-called weapon games (*wapenspelen*) that had religious and worldly aspects to them, and the Dutch children's holiday *Sinterklaas*. At New Year's Eve fireworks were chipped. Church councils and the municipality in Doesburg were not too pleased with these ancillary activities on religious holidays, but they remained nonetheless in existence well into the nineteenth century and some of these traditions are even still in practice today. The different guilds in Doesburg also organized several festivities for their members throughout the year. And then there were the traditional celebratory events, such as weddings and christenings. Sunday was seen as a day to spend with one's family, and was often spent by taking a walk together on the ramparts. More wealthy families had the opportunity to relax after their long walk in one of the tea houses.³⁶ Doesburg was a relatively inexpensive town to live in. Therefore, there were many rentiers, retired officers and soldiers who chose to live in the city.³⁷

Notes:

1. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 42.
2. Petersen, *Doesburg. Bijdragen tot de Geschiedenis van een Hanzestad*, p. 13.
3. G. Vermeersch, *Oorlog, Steden en Staatsvorming. De Grenssteden Gorinchem en Doesburg tijdens de Geboorte-Eeuw van de Republiek, 1570-1680* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006), p. 35.
4. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 42.
5. Vermeersch, *Oorlog, Steden en Staatsvorming*, pp. 39.
6. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 42.
7. Vermeersch, *Oorlog, Steden en Staatsvorming*, p. 39.
8. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, pp. 42-43.
9. Vermeersch, *Oorlog, Steden en Staatsvorming*, p. 65.
10. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 43.
11. Petersen, *Doesburg. Bijdragen tot de Geschiedenis van een Hanzestad*, p. 15.
12. With a temporary cessation of hostilities between 1609-1621, the so-called *Twaalfjarig Bestand* (Twelve-Year Truce).
13. Vermeersch, *Oorlog, Steden en Staatsvorming*, p. 65.
14. Vermeersch, *Oorlog, Steden en Staatsvorming*, pp. 69-70.
15. Vermeersch, *Oorlog, Steden en Staatsvorming*, pp. 72-73.
16. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 44.
17. Vermeersch, *Oorlog, Steden en Staatsvorming*, pp. 227-230.
18. Petersen, *Doesburg. Bijdragen tot de Geschiedenis van een Hanzestad*, pp. 13-14.
19. Petersen, *Doesburg. Bijdragen tot de Geschiedenis van een Hanzestad*, p. 15.
20. Schama, *Patriots and Liberators*, p. 611.
21. Petersen, *Doesburg. Bijdragen tot de Geschiedenis van een Hanzestad*, p. 23.
22. Petersen, *Doesburg. Bijdragen tot de Geschiedenis van een Hanzestad*, pp. 14-15.
23. Petersen, *In Onschuldigen Kout en Ongedwongen Gezelligheid*, p. 40.
24. Petersen, *In Onschuldigen Kout en Ongedwongen Gezelligheid*, p. 37.
25. Petersen, *In Onschuldigen Kout en Ongedwongen Gezelligheid*, p. 39.
26. Th. M. Elshof-Beuvers, *Trouw aan Christus' Kerk* (Amsterdam: Buijten en Schipperheijn, 2007), p. 42.
27. Elshof-Beuvers, *Trouw aan Christus' Kerk*, p. 43.
28. Elshof-Beuvers, *Trouw aan Christus' Kerk*, p. 45.

29. Petersen, *In Onschuldigen Kout en Ongedwongen Gezelligheid*, p. 37.
30. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 60.
31. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 62.
32. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, pp. 66-67.
33. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 64.
34. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 62.
35. Dibbits, *Vertrouwd Bezit*, p. 60.
36. Petersen, *Doesburg. Bijdragen tot de Geschiedenis van een Hanzestad*, pp. 37-38.
37. Petersen, *In Onschuldigen Kout en Ongedwongen Gezelligheid*, p. 40.

Figure 7. A view of the town of Doesburg in 1743. Creator unknown, drawing dating from the eighteenth century. Special Collection Leiden University. Object No. PK-P-138.029.

V

THE DUTCH POSTAL SYSTEM IN THE EIGHTEENTH AND NINETEENTH CENTURIES

In the early modern period, the postal system was not controlled at a central or national level. Rather, it was managed by different parties, such as city councils, corporations or private individuals. In 1747, centralization was initiated by transferring the postal services of the province of Holland (*Hollandsche Posterijen*) and West-Friesland to the provincial government.¹ In 1752, this centralization was finalized.² However, other areas of the Republic were less unified in the field of mail-delivery.

In 1795, the *ancien régime* was replaced by the Batavian Republic during the Batavian Revolution. From this period onwards, attempts were made to nationalize the postal system. This endeavour was strongly linked to the idea of creating political unity within the Northern Netherlands. The postal services of Holland were used as a model for the national organization.³ In 1799, all postal services in the Batavian Republic were officially nationalized.⁴ On the first of January 1803, the national postal administration took office.⁵ Postal routes were established between cities that did not yet have a connection between them and that had a somewhat significant role in the Republic.⁶ Smaller towns, that were not situated near an existing postal route, had their letters sent and collected by municipal or private messengers via the nearest post office.⁷ The new situation regarding the postal services meant that there was now a central organization in place that controlled and directed mail processing and delivery throughout the whole of the Republic. Moreover, due to the nationalization, management and finances were now under supervision.⁸ The former board members of the postal services of Holland were made up of five aristocratic commissioners who were descendants of old regent families. They mostly delegated their tasks to their employees, such as the executives of local post offices, which turned out to be not very conducive for an efficient state of affairs.⁹

Influence of War on the Postal Services

Needless to say, the wars that constantly raged through the country obviously had an impact on the postal services. The Batavian Revolution caused many

Orangist executives working within the postal branch to be replaced by Patriot counterparts. The mail-delivery itself was also hit by the near constant state of war. Postal distribution to the south had ceased since the French invasion. International deliveries were also temporarily halted. Due to the new alliance of the Republic with France, mail delivery to England and Germany became briefly disrupted. When postal traffic was henceforth resumed with England, a commission was instated whose task was to monitor the letters sent. Difficulties with the sending of letters by land to Hamburg and beyond were resolved by transporting the correspondence by sea for the time being. Cities occupied by the French Army of the North also had difficulties receiving their letters. French commanders often refused to open the gates for post deliverers.¹⁰

Mail-Delivery in Gelderland and Doesburg

Before the nationalization of the postal services, it was the postal services of Holland that exerted the greatest influence on the carriage of correspondence in other provinces. Hence, also some routes in the province of Gelderland were under its management, such as those to Arnhem and Nijmegen. In the whole of Gelderland there were post offices in Arnhem, Dieren, Doesburg, Hattem, Nijmegen, Tiel, Wageningen, Zaltbommel and Zutphen. Those in Hattem and Tiel were controlled by private parties, the others were managed by city councils.¹¹ Mail-delivery in Gelderland did not take place on a daily basis.¹²

In order to be successful in their tasks, owners of postal services entered into contracts with each other. However, these contracts were not always respected, and arguments on the breaching of these official agreements were the norm rather than the exception. These companies were mainly concerned with their own financial gain, instead of serving the public's interest, which did not benefit the quality of the post delivery services.¹³ Moreover, the delivery of post was not an easy task. Postmen had a rather difficult and dangerous job due to the often poor roads, floods and bad weather.¹⁴ They had to transport the letters either by horse or by post wagon, and often even by foot.¹⁵ Some routes were very unsafe to travel by. Especially the postal route in the wooded area of the Veluwe in the province of Gelderland, which ran from the village of Soerlo to Hattem, was renowned for its dangers; particularly in the winter and when it was dark outside. The area was home

to several marshy terrains, and when the snow had fallen these formed a danger for the horses and mail carriers. For this reason, it was difficult to find men who were willing to take on this dangerous task.¹⁶

Mail intended for Doesburg was delivered via the main post office of the postal services of Holland, located in the province of Utrecht. Letters that arrived there, were divided between three carriers. The first being the Prussian post office in Emmerich, which delivered letters from and to Prussia and Eastern Europe. The second carrier rode via Arnhem, and carried letters meant for Doesburg and Zutphen (letters from Doesburg itself were sent via another carrier who travelled via the town of Dieren). The third carrier took on letters for the towns of Kleef, de Graaf, Venlo and Tegelen. However, he also took on letters from the post-office in Dieren, that came from Doesburg, Zutphen, and Arnhem. In its turn, the post office in Dieren took the letters from the third carrier that were meant for the towns in the province of Gelderland.¹⁷ Letters in Gelderland were irregularly delivered via various routes. Letters from Doesburg, Zutphen, Arnhem, Groenlo, Doetinchem and Tiel were sent via Amsterdam, others via the main post office just outside Utrecht, and several went via the village of Alphen. Doesburg itself served as the town where letters between Holland and Münster were exchanged. French letters to Gelderland had to be transported via a different route. France had an agreement with the city of Leiden that these letters should always be transported via this city. Via this route, letters arrived one to two days earlier than via the aforementioned routes.¹⁸

For international correspondence, border posts were established where letters from and to the Republic were sorted and forwarded to their place of destination.¹⁹ Holland and West-Friesland held several contracts with other countries. Hence, this region, and in particular Amsterdam, controlled most of the foreign correspondence before nationalization had taken place.²⁰

Postage Fees

In the eighteenth and up to the mid-nineteenth century, postal services were seen as profitable business rather than being a service to the public. The high postal rates that were charged benefitted the treasury, but were at the expense of the public.²¹ Especially the lower classes had difficulties paying these tariffs. Sending a letter was free of costs, but the receiver had to pay 7 *stuivers* on average in order to be able

to accept the letter sent. In comparison: a piece of bread cost around 1 stuiver, and the cheapest bread would cost four stuivers and two *duiten*.²² Often, senders did not wish to burden the recipients of their letters with high costs, and therefore they sometimes decided not to write, or at least not too often, or only when they had important news to convey. There was the option for the sender to pay the postal charges in advance, but it was much more common that the sender chose for the costs to be paid by the recipient of the letter. A recipient could also choose not to pay the postal rate; in that case costs were to be paid by the sender after all.²³ However, in several towns that had their own post office, the sending of letters was free of charge. Other towns had to pay a starting rate of 1/2 stuiver that increased depending on the weight of the letter and the distance it had to cover.

Depending on the area, the transport of letters was generally a fairly swift process. Many letters could be delivered the day after they had been sent. This was due to the fact that mail could often be transported and delivered multiple times per day.²⁴ For the less fortunate, it was cheaper to send their letters outside of the postal services, by giving them to people working on or travelling with steamers, transport ships, and barges. In 1794, fines were enforced in order to stop these practices. A year later, charges were also levied on newspapers. At the end of the eighteenth century, periodicals became increasingly popular, and hence, the number of newspapers being sent increased daily. This occurrence delayed the delivery of post, and to counter this development, tariffs for the sending of newspapers were introduced.²⁵ When in 1799 nationalization of the postal services had taken place, more unity was pursued. In 1807, the government decided to introduce a state monopoly on the transport of letters. This development resulted in more uniform postal charges and rules, and the establishment of more post offices.

Figure 8. Landscape with postal wagon. Johannes Janson (1761-1784), etched drawing. Collection Rijksmuseum. Object No.: RP-P-OB-47.940.

Notes:

1. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 59-60.
2. E.A.B.J. ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810. Het Ontstaan van een Rijksdienst onder de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland* (The Hague: Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie, 1950), p. 34.
3. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, p. 6.
4. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 60.
5. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, pp. 4-5.
6. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, p. 181.
7. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, pp. 9-10.
8. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, p. 171.
9. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, p. 346.
10. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, pp. 14-18.
11. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, p. 6.
12. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, p. 327.
13. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, pp. 7-8.
14. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, pp. 29-30.
15. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, p. 9.
16. J.C.W. Le Jeune, *Het Brieven-Postwezen in de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Eene Bijdrage tot de Staatshuishoudelijke Geschiedenis van dat Tijdvak* (Utrecht: Kemink en Zoon, 1851), p. 286.
17. Le Jeune, *Het Brieven-Postwezen in de Republiek*, p. 280.
18. Le Jeune, *Het Brieven-Postwezen in de Republiek*, pp. 283-284.
19. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, p. 181.
20. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, p. 11.
21. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 60.
22. The value of a *stuiver* was 1/20th of the Dutch *gulden*. A *stuiver*, in turn, was worth 8 *duiten*.
23. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, p. 62.
24. Ruberg, *Conventionele Correspondentie*, pp. 60-63.
25. Ten Brink, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810*, p. 34.

VI

THE LETTERS

For this edition 26 letters from the collection have been selected with the aim of giving a wide representation of the personal lives of women living in different parts of the Netherlands at the end of the eighteenth and the beginning of the nineteenth century. The selection includes letters by women from all societal classes and focuses on the following six subjects: war, relationships, poverty, health, working women and wealthy women.

Many of these subjects went hand in hand in the lives of these women and therefore some letters might contain a combination of these subjects. Hence, the classification of the letters is based on the main subject of the writings.

Since the letters contain many spelling variations, they can be demanding to read in their original state, thus distracting from their content. In order to improve their legibility, the editor has chosen to conform the texts to contemporary standard Dutch spelling. In addition, strained sentences with missing words or an ambiguous or unclear structure have been modified to benefit their comprehensiveness as well. Furthermore, punctuation has been altered or added when thought to improve the legibility of the text. Throughout many letters, different spelling variants are used for the same first or last name. In order to counter confusion, the editor has chosen to use the first used variant throughout the entire letter. However, to maintain the historical character of the letters as much as possible, the original syntax as well as archaic words have been preserved when not affected by the aforementioned issues. Illegible words are indicated using [...?..].

The complete Doesburg Letter Collection had already been carefully transcribed and slightly annotated by Drs. Renaat J.G.A.A. Gaspar, a linguist specializing in the Dutch language. Therefore, the editing of the letters has been partially done on the basis of his transcriptions, and partially on scans of the letters themselves. Due to the limited annotations to the letters, there was a lot of room left for a much more extensive analysis. This edition opts to place the selected letters entirely in their historical context and to give the clearest possible insight into the personal lives of women from different classes, facing different circumstances in trying times.

Poverty and Health

Letter from Johanna Screuder Hof to her husband, light infantryman Jan Cornelisse (Amsterdam, December 1791). Inv. No. 45-30.

Synopsis

Johanna sends a letter to her husband stating that she has no money to support herself and that she wants to come live with him.

Deze brief

Te bezorgen

Aan Jan Cornelisse

Te Doesburg

Onder het 1e bataljon

Onder de Jager¹

Amsterdam, December 1791,

Mijn waarde en teerbemide echtgenoot, Hoop en wensen dat de missive² met zo veel liefde mag ontvangen worden als deze van mij wordt afgezonden. Lieve man, ik zie dat ik u geen letter waardig ben. Ik zie wel: uit het oog, uit het hart. Maar toch tevens van mijn [kant] niet, want eeuwig wil ik met u zwerven, daarom neem ik mijn toevlucht tot de pen. Druk de letteren op uw hart die overspoeld zijn van tranen. O God, lieve man, hoe kunt gij van mij af zo lang zonder mij te schrijven? De wereld is mij te benauwd, want ik ben van 't regie³ vandaan, want ik heb niks te naaien voor

---

¹ A soldier belonging to a light infantry battalion. Olaf van Nimwegen, 'Van Oude tot Nieuwe Armee: de totstandkoming van het Bataafse Leger (1751-1799)', in: A.M.J.A. Berkvens et al (eds), *Het Franse Nederland. De Juridische en Bestuurlijke Gevolgen van de 'Réunion' met Frankrijk* (Hilversum : Uitgeverij Verloren, 2012), pp. 49-82; p. 62. On 30 December 1791, the 1st Battalion of the Regiment of the Count Van Welderen entered Doesburg. There it joined the 1st Battalion of the Regiment of Van Randwijk that would leave the town for Zutphen the day after. Streekarchivaat de Liemers en Doesburg, 'Komen en gaan van Militairen', < <http://www.liemersverleden.nl/sald/militairen.pdf> >, (30 January 2017).

² Letter.

³ Workhouse.

de koopwinkels. Dus kan ik mijn huur niet betalen en daarom kan de ziel mij niet houden. Dus zwerf ik tussen hemel en aarde en ik weet van armoede en gebrek niet waarheen, en geen mens wil mij in [huis] hebben omdat ik niets heb.

Schrijf mij ten eerste, lieve man, of ik bij u kan komen of niet, al moet ik nog zo veel armoede en gebrek lijden, als ik maar met mijn lieve man mag zwerven. Ik denk immers niet dat gij denkt: 'doe wat u wil. Kunt u [het] op geen eerlijke wijze: prostituteer u [dan] voor een ander'. Neen, dan doe ik nog liever mijzelf tekort, eer ik tot oneerbaarheid over[ga]. U weet hoe of u mij gekregen heeft: zo eerbaar als een kind dat vannacht geboren is, dus hoeft gij nooit te denken dat ik een verbreker [zal zijn]. Dat God een huwelijk dat eerlijk en onbesmet is, om dat te verbreken? Neen, ik, als ik dat wou doen, dan hoefde ik geen armoede te lijden: daar ben ik laatst nog om geprezen. Neen, mijn lieve man, ik wil met u zwerven en armoede en gebrek lijden. Beter een kleine eerlijke vrouw, als een grote hoer.

Lieve man, ik ben op het bureau geweest en daar heb ik geïnformeerd dat u jager geworden is en dat u het handgeld⁴ geweigerd heeft. Ik ben daar ook niet rouwig over, als ik maar bij u ben. Ik bid u, schrijf mij ten eerste, schrijf mij meteen.

Ik zal voorts bij u komen.

[Ik] verblijf met veel achting, uw toegenegen vrouw,

Johanna Screuder Hof

---

⁴ Soldier's pay.

Letter by Mrs. Anna Maria Brons-Loomans to her cousin Miss A.M. Teenck (Delft, date unknown). Inv. No. 45-214a/b.

Synopsis

Anna Maria writes to her cousin begging her if she can send her and her husband some linens and clothing, because they are in a very poor state physically and financially.

*Mejuffrouw A.M. Teenck
wonende in de Veerpoortstraat⁵
tot Doesburg*

Delft [date and year unknown],

Waarde en hooggeachte neef en nicht,

Ik hoop dat dezen u in een goede gezondheid zal aantreffen. Wat ons belangt, wij zijn in een droevige staat. Ik heb nu zo veel jaren met een ellendig lichaam gegaan door het uithangen van de baarmoeder, hetgeen ik met mijn eerste kraam gehouden heb. Het hangt uit mijn lichaam, de grootte van een kinderhoofd, en doet niets als etteren en bloeden. Ik kan het linnen niet aanhalen om mij te verschonen. Mijn man heeft nu al over de vier jaar zeer ellendige benen gehad, [ze] zijn gedurig open en vol gaten zodat hij al die tijd geen duit heeft kunnen verdienen. Nu heeft hij door het zware hoesten er nog een zware breuk bij gekregen.

Wij hebben alles verteerd wat wij hadden. Wij zijn tegenwoordig naakt en bloot. Wij hebben tegenwoordig niets als zestien stuivers van de kerk. Daar moeten wij elke week een schelling van betalen aan huishuur, en van tien stuivers moeten wij bestaan. Wij zitten menige dagen dat wij geen brood hebben, dat wij zo naar bed gaan als wij er 's morgens zijn uitgekomen. Nu neem ik mijn toevlucht tot u, u bidden om de

---

⁵ This street still exists in present-day Doesburg. A number of houses in the Veerpoortstraat, some dating from the Middle Ages while others were built during the sixteenth, seventeenth and eighteenth centuries, have since become national monuments. Rijksmonumenten 'Veerpoortstraat in Doesburg', <<http://rijksmonumenten.nl/monumenten/veerpoortstraat/doesburg/>> (30 January 2017).

liefde Gods en om het dierbaar bloed van Jezus Christus, onze zaligmaker: doet doch de ingewanden uwer barmhartigheid open en kom ons in onze armoede te hulp. Zou u mij wat oud linnen of kleren van u of van u man voor mijn man hebben, want wij zijn naakt en bloot, och, of u ons wat belijft te zenden. U zult er uw zegen weer dubbel voor ontvangen, Zowel in deze tijd als in [de] eeuwigheid, omdat onze zaligmaker het ons zelfs verzekerd, dat diegene die maar een dronk koud water geeft aan een van de minsten van de zijne, dat die zijn loon niet zal verliezen.

Waarde en lieve nicht, hebt toch medelijden met ons, en zo wij het geluk mochten genieten dat u ons belijft te antwoorden, zo belijft het toch franco te doen, want wij hebben de middelen niet om de port of vracht te betalen. Wij wensen u na een heilig advent een zalig hoogtijd⁶ en de vrede die de engelen in de geboorte van Jezus verkondigden aan [degenen] die van goede wil zijn.

Na minzame groetenis van mijn man alsmede van mij, die blijven, waarde en hooggeachte neef en nicht, uw dienaarssse en nicht.

*Anna Maria Brons,
Geboren [als] Loomans
Dit is mijn adres:
Aan W.F. Brons
Op de Geerweg in de Boerepoort
Tot Delft*

P.S. Lieve nicht, neem het mij niet kwalijk dat ik de brief op uw van⁷ heb geadresseerd, vermits ik de van van mijn heer uwe man niet weet.

---

⁶ Christian Holiday. Encyclo, 'Hoogtijd', <<http://www.encyclo.nl/begrip/Hoogtijd>> (30 January, 2017).

⁷ In this case 'van' means 'last name'.

Letter by Mrs. Aalie Verbeek to her husband Lourens Cornelissen (Place and date unknown). Inv. No. 45-332.

Synopsis

Aalie writes to her husband asking him why he does not write and why he does not send her and their child some money in order to support them.

*Monsieur Willem van Diesten
in de Zevenhuizen aan Den Uithoorn
af te geven aan Lourens Cornelissen
[overleaf in different handwriting]: vertrokken
van den Uithoorn*

Lou, ik kan niet laten u te schrijven dat ik in een bedroefde omstandigheid zit. Ik heb al gewacht van de ene postdag tot de andere, maar geen geld. Nu is mijn goed allemaal opgeschreven door de rasdiender⁸, maar je doet slecht. Als een kerel een hoer heeft, dan zou hij daarvoor zorgen, maar gij denkt niet om uw arme vrouw met uw kind, die van gebrek omkomt. Nou, ik verwacht met de eerste postdag geld. U zult zeker op mijn zuster steunen, maar die verdiend zelf niets en heeft ook een huis met twee kinderen. Dus ik kan van niemand wat krijgen, en jij stuurt mij ook niets, wat zeer slecht is van een eigen man als zij nog een huishouden vormen. Wat moeten wij dan beginnen? Dan kan ik met mijn kind op straat zwerven! Maar Lou, wat denk je wel niet om alleen voor jezelf te werken? Dan zal ik u het kind sturen. Want het is de eerste keer niet dat je mij zo laat zitten, maar dat is nog al reis⁹ zo geweest. Nou verwacht ik met de eerste [postdag] geld, of je krijgt met de eerste zending uw kind.

Nou, wees van mij gegroet.

Uw vrouw Aalie Verbeek

---

⁸ Bailiff. From the word 'diender', De Geïntegreerde Taalbank, 'Diender', <<http://gtb.inl.nl>> (2 February ,2017).

⁹ Once. Petrus Weiland, *Groot Nederduitsch Taalkundig Woordenboek A-Z* (Dordrecht : Blussé en van Braam, 1859), p. 525.

Letter to Monsieur Aart Beuvray/Beurray, master baker, from his sister E.B. Dijk (The Hague, 11 February 1802). Inv. No. 45-335.

Synopsis

E.B. Dijk sends her brother and sister a letter in hopes of receiving some money from them now that business is not going so well and she and her husband have trouble supporting their family.

*'s-Gravenhage , 11 februari 1802,
Monsieur,
Mons. Aart Beuvray/Beurray
Meester Bakker
Tot Engenbon
Cito¹⁰
denkelijk Angerlo¹¹*

Geliefde zuster en broer,

Wij leven nog in gezondheid. Ik heb gehoord dat u er niet te best aan [toe] bent geweest. Ik hoop dat uE¹² wat beter mag wezen. Het deed mij leed. Ik hoop dat de Heer u verder mag herstellen, dat u nog wat in het land der levenden mag verkeren voor uw vrouw en kinderen en voor ons allen. Wat mijzelf betreft, ik ben weer in een gezegende staat, maar ik denk in [het] voorjaar, in april, nog eens thuis te komen als ik zo fors

---

¹⁰ *Cito* means 'fast', i.e. deliver as soon as possible.

¹¹ In different hand. Angerlo is situated on the southern side of the Oude IJssel, opposite Doesburg.

¹² *U Edelgestrenghe*, formal Dutch vocative. Throughout the Doesburg Letter Collection, many variations of the epistolary form of address of *U Edelgestrenghe* are used, such as *UL*, *UE*, and *UEd*. Whereas in previous centuries the form was primarily used to address members of the nobility, in the course of the seventeenth and eighteenth centuries, the form was used to address people of equal social status. Usage of these forms does not necessarily indicate that the relationship between sender and addressee was formal or lacking intimacy. The form rather became a standard epistolary form of address. T. A. Simons, *Ongekend 18e-eeuws Nederlands. Taalvariatie in persoonlijke brieven* (Utrecht: LOT, 2013), pp. 109-110.

blijf als ik nu ben. Want ik maak staat¹³ aan het einde van juni. Och ja, ik mocht wel willen dat het zo niet was, als ik volgens de voorzienigheid te werk ga, dan zal ik mijn getal moed¹⁴ hebben. Broer, tot mijn leedwezen, geloof het waarachtig, moet ik vragen om den intrrest, want het volk jaagt mij de dood op mijn lijf. Ik weet niet wat ik zeggen moet: ik sta wat benauwdheid en angst uit, geloof mij. Och, schrijf mij spoedig weer om hoe of het is, want anders zetten zij mij er nog uit. Gaf God dat alles wat goedkoop was, dan zag ik nog een kans, maar [voor] de tarwe betalen wij nog 21 gulden de zak. 4 gulden, 7 stuivers, 11 penningen de pacht. En wat wil een zak zeggen? Rogge¹⁵ wordt haast weer niet gegeten. Wij hebben de helft nog van die rogge. Nu hebben wij ons hout ook moeten kopen voor in de 50 gulden. Het moet er allemaal af, en de inkomsten zijn slecht. En wij moeten er ook van leven. Ik kan er niets voor de kinderen van kopen. Ik bedank u wel vriendelijk voor de kousen. Och, kwam er [maar] eens een verandering voor mij. Ik heb geen plezier wegens mijn broodwinning. Ik moet er niet verder in komen, dan treur ik mij dood. Want Thijs kan ik er nooit over spreken, die is nog slimmer¹⁶ als ik ben ofschoon dat ik mijzelf harder houd als ik ben. Maar het is zo teruglopen. [Zo] gaat dat met zulke dingen. Slechts u zit nu in de weelde, daar wij met een pak van verdriet zitten te zuchten.

Och, lieve zuster en broer, ik verwacht aanstaande week antwoord. Och, weiger dit ons niet! Groet verder vader en moeder. Zuster en broer, wees van ons gegroet. Lieve broer en zuster, zoen de kinderen voor ons en [ik]wens u verder Heren zegen van God toe.

Dit wens ik u, die zich tekent,

uw zuster te E.B. Dijk. 's Gravenhage, den 11 febr. 1802.

---

¹³ Being due to give birth.

¹⁴ Then she will have enough courage.

¹⁵ From the eighteenth century onwards the potato began to replace rye as the staple food for the general populace. Due to its lower price, this type of food was favoured by the lower classes in times of high prices, such as that between 1739 and 1815. Loo, 'Den Arme Gegeven..', p. 17.

¹⁶ 'In a worse state' Weiland, *Groot Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, p. 569.

Letter from the wife of Dirk Uytjens to her daughter Elisabeth Uytjens via captain Hesselenberg (Tilburg, 24 December 1787). Inv. No. 45-756.

Synopsis

Mother writes an angry letter to her daughter requesting that she should send her parents some money and clothes so that they will be able to take better care of her child.

Tilburg, 24 december 1787,

*Mijnheer de heer
Hesselenberg kapitein onder 't regiment
van Oranje¹⁷ in garnizoen
verder aan Elisabeth Uytjens &
af te geven aan Gertjan Klaassen
op de vismarkt
Cito cito naar Doesburg
[overleaf in different handwriting:]
Tilb[urg]*

Waarde dochter,

UE laatste brief heb ik wel ontvangen en met groot verlangen op de Allerheiligen¹⁸ gewacht, maar [ik] heb [van] u of geen goed van uw kind vernomen, hetwelk mij zeer aan [het hart] gaat, omdat uw kind schier naakt loopt. Gij kunt wel [be]denken, dat alles bijna doodversleten is. Als gij liefde voor uw kind had, dan zoudt gij toch zorgen voor het één zowel als voor het ander, maar gij laat uw oude en zwakke, ja zieke ouders voor geheel den last zitten. Als gij wist [waar] wij niet meer toe in staat zijn om voor onszelf te bezorgen, dan zoudt gij ons onmogelijk alleen voor die zorg niet

---

¹⁷ Possibly the Regiment Oranje-Gelderland. There were several of such regiments, for example the Regiment Oranje-Friesland, Oranje-Nassau, etc. H.L. Zwitzer, *Het Staatse Leger* vol. IX (The Hague : De Bataafsche Leeuw, 2012), *passim*.

¹⁸ Roman Catholic holiday. Weiland, *Groot Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, p. 48.

kunnen laten zitten. Ik verzoek op 't allerspoedigst dat gij zorgt dat uw kind voor de bittere koude wat aankrijgt en dat gij ons ook wat bezorgd voor haar kostgeld, want er is tegenwoordig niets te werken zodat wij geheel van alles gebrek lijden, dat kunt gij wel [be]denken. Wij staan over uw hardhartigheid zeer verwonderd; hoe kan het wezen zo ontaard worden! UE vader heeft alle dagen de stuipen nog en ik verzwak ook, met den ouderdom.

Wij wensen u een zalig hoogtijd van kerstmis, dat gij de geboorte van onze Heer Jezus tot uw aandeel mag verkrijgen. Verder verwacht ik op allerspoedigst dat [waar] ik over schrijf, en groet UE heer en mevrouw van ons, terwijl ik u verzekeer te zijn, waarde dochter,

*Ued altijd toegenegene moeder,
de vrouw van Dirk Uytjens.*

Tilburg, den 24 decem, 1787

Letter from Mrs. Van Sanbeek to infantryman G. van Sanbeek (Utrecht, 5 March, 179?). Inv. No. 45-38 a/b.

Synopsis

Mrs. Van Sambeek writes her husband that she is living in poverty and that she is suffering from a bad toothache. She asks him to write back as soon as possible.

Utrecht, 5 maart,

*Deze brief te bestellen aan
G. van Sambeek,
soldaat onder het tweede compagnie
van de twee halve brigaden A¹⁹
tot Doesburg
No 2
Franco*

Waarde man,

Ik kan niet mankeren om u voor de tweede reis²⁰ te schrijven of gij het pakkie heeft ontvangen of niet, terwijl ik van u ten eersten antwoord verwacht. Het is nu al drie weken geleden maar het blijkt dat gij weinig aan mij denkt. Ik heb u wat gouren²¹ op uw brief voldaan. Man, ik weet niet hoe ik het langer zal stellen [nu] ik zonder geld zit

---

¹⁹ The second company of a Demi-Brigade (Half Brigade). The Demi-brigade was a unit introduced in France during the Revolutionary Wars. Possibly the 2nd company of the Second Demi-Brigade Batavian Infantry. On 1 January 1799, this brigade entered Doesburg under the command of captain F.T. van Thielen with three companies. The brigade staff and its seven remaining companies entered the town on 11 June that same year under the command of lieutenant colonel Pitcairn. Streekarchivaat de Liemers en Doesburg, 'Komen en gaan van Militairen', <<http://www.liemersverleden.nl/sald/militairen.pdf>>, (30 January, 2017).

²⁰ Occasion, time. Weiland, *Groot Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, p. 525.

²¹ Unclear what is meant by this word.

en nog geen vooruitzicht heb om wat te verdienen. Ik kan wel eenmaal eten krijgen, dat is alles, maar ik heb meer nodig want ik ben de meeste tijd thuis. Ik ben weer vreselijk met tandpijn aangevallen. Nu man, ik hoop dat gij dezen in een goede welstand zal ontvangen en mij wat meer van het een en ander zal schrijven. Wat uw kinderen betreft, [zij maken het] nog wel. Mie komt van de mei thuis.

Waarde man, hier mede zal ik eindigen en verblijf ik uw liefhebbende vrouw van Sambeek. Gij moet de groetenis hebben van Dockom en uw dochters en ook van Ant en haar twee kinderen en van vrouw Kwint.

Ik verwacht spoedig antwoord.

Utrecht den 5 maart

Letter by Ms. M. Ketelaar to her brother (Venlo, January 1795). Inv. No. 45-197.

Synopsis

M. Ketelaar writes to her son and her brother that her husband has had a stroke, but that he survived.

Venlo, Januari, 1795,

Zeer eerwaarde zoon en broer,

Wij hebben UEd brief wel ontvangen en Ued gezondheid daar uit gezien, hetgeen ons lief was, zo wij ons hier [ook in deze toestand] bevinden. Wij komen UEd bedanken voor de nieuwjaarswens. Ik hoop dat den goede God UEd nog lange jaren in gezondheid wil sparen want dat is toch het grootste geluk dat men kan verwachten. Toen ik UEd dinsdags mijn voorgaande brief geschreven heb, toen is mijn man donderdags 's morgens uit de kerk gekomen en kreeg een beroerte in het hoofd en was voorts buiten kennis, en 's zaterdags daaraan volgende kreeg hij kramptrekkingen en men dacht er niet anders of hij zou gestorven hebben. Wij hadden er twee dokters bij, maar [die] gaven hem op. De pastoor gaf hem de heilige olie en de burens waren er bijgeroepen, en iedereen dacht, hij waar dood, en God gaf en hij kwam weer bij. En dat duurde nog tot donderdags, [toen] kwam hij weer bij kennis en is weer zo langzaam gebeterd. En de tweede kerstdag voor het eerst weer naar de kerk geweest en is nu redelijk: alles behalve zijn linkerarm kan hij nog niet gebruiken. Daar is alles al aan gedaan wat men maar kon, zodat UEd wel kunt begrijpen in wat voor omstandigheid dat ik waar, zodat er geen groter geluk is als dat een mens gezondheid heeft.

UEd schrijft van Willem, maar die is hier geweest en houdt zich tot nog toe heel wel. Wij zijn blij dat hij onder dienst is, om[dat] hij zal nu, hoop ik, wel anders leren. Wij hopen dat UEd van de zomer vast over zult komen. Hier is thans alles stil. Hier zijn nog wat Franssen in [de stad]²² en een bataljon Hollanders²³, maar buiten,

---

²² In October 1794, Venlo had been captured by the *Armée du Nord*. F.H.A. Sabron, *De Oorlog van 1794-95 op het Grondgebied van de Republiek der Vereenigde Nederlanden* vol. 1 (Breda : Van Broese & Comp. 1892), pp. 310-326. See also: Zwisser, *Staatse Leger*, pp. 607-612.

²³ In the previous year the Dutch troops of the former *Légion Franche Etrangère* (the Batavian Legion)

daar om ons heen, zijn de boeren al[lemaal] op de been om de grote kerken te nemen, en zij beieren [de kerkklokken] ook overal, maar hier in de stad houden zij zich allen stil, want de hoop van de gereformeerden²⁴ zijn hier sterker als de roomsen. Wat het nog geven wil, dat weet God. Ik wenste dat het maar vrede waar, want alles is even duur. Hier is thans geen nieuws [die] UEd attentie waardig [is]. Zo blijven, zeer eerwaarde zoon en broer, UEd toegenegen zuster,

M. Ketelaar.

P.S. Het compliment van moeder en mijn man en de kinderen, alsmede van Bart, en Katie en broer Jan en zijn vrouw en de wijnkopers.²⁵ Willem is bij broer Jan in de winkel al vanaf mei.

Adieu, vaarwel.

---

were incorporated into the organization of the French *Armée du Nord*. Zwitser, *Staatse Leger*, pp. 592-593.

²⁴ The number of members of the Reformed church.

²⁵ Intermediaries in the wine trade. For fiscal reasons, the States of Holland created a division between wholesale, intermediary trade and retail. Anna Wegener Sleeswijk, 'Het Raadsel van de Wijnkopers. De Parallele Markt voor Wijn in de Republiek in de Achttiende Eeuw', *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geschiedenis*, 13 (1) (2016), pp. 75-97; p. 76.

Letter from Mrs. Christina Keijser to her husband Georg Keijser (Culemborg, January 1798). Inv. No. 45-238.

Synopsis

Mrs. Christina Keijser writes to her husband that she cannot come visit him until she has paid the doctor's bill for her child who had been ill for quite some time.

Culemborg, 14 januari, 1798,

Georg Keijser

Ten huizen van de

slager in de 7 steuren

Te Bocholt²⁶

in Münsterland

Franco Doesburg af te geven

Cito cito

[On the overleaf]:

is vertrokken retour

af porto van Doesburg 1. St.²⁷

Waarde man,

UEd missive van de 9[e] dezer is mijn geworden en UEd welstand daaruit verstaan, hetwelk mij lief was om te horen. Wat mij en mijn kind aangaat, is thans redelijk, maar mijn kind is lang ziek geweest, maar thans weer beter. Ik moet den dokter 6 gulden, [en] acht stuivers betalen, en dan heb ik nog een weinig schuld, zo UEd wel kan denken, zodat ik niet kan komen voordat ik betaald heb. Zo UEd mij 8 of 10 gulden kan bezorgen, dan kan ik mijn schuld betalen of anders moet ik zo lang blijven tot ik de schuld betaald heb. Dan zo wilde ik wel komen. Maar zo UEd mij het geld kan bezorgen, dan ben ik bereid om aanstonds te komen. Zo niet, dan moet UEd geduld

---

²⁶ Bocholt is a city in Germany in the cultural region of Münsterland, North Rhine-Westphalia, bordering the Dutch province of Gelderland.

²⁷ Stuiver.

hebben tot ik betaald heb. Verder, waarde man, beveel ik UEd onder Gods heilige hoede, wens [ik] UEd zegen en gezondheid en blijven met alle achting UEd huisvrouw.

*Christina Keijser
Culemborg,
den 14 januari 1798*

Letter from Johanna Kortte to her mother, sister and brother (Amsterdam, 10 April, possibly 1784). Inv. No. 292.

Synopsis

Ms. Johanna Kortte writes to her mother, brother, and sister to let them know she has been ill, but that she has since recovered. She also mentions the many people dying from disease in Amsterdam.

Amsterdam, 10 april, jaar onbekend

Franco

Neuenhaus

*Verder tot klooster Frenswegen²⁸
aan Johannes Kortte tot Boekholt²⁹*

*Retour [...?] für [...?] Vorschuss
nicht vergütet [...?] weil der brief [...?]
Neuenhaus überschrieben ist³⁰*

Zeer beminde moeder, zuster, en broer,

Ik laat u weten dat ik fris en gezond ben en ik hoop van u edel[gestrenge] hetzelfde te horen. Zou het anders [zijn], het zou mij van harte leed zijn.³¹ Zeer beminde moeder, ik had wel eerder geschreven, maar ik ben ziek geweest, dat ik niet gedacht had u ooit weer te schrijven, maar ik ben door Gods zegen gauw weer hersteld. En ik ben bij

---

²⁸ Frenswegen is an *Ortschaft* in the municipality of Nordhorn in the German State of Lower Saxony.

²⁹ Bocholt.

³⁰ Return [to sender] for [...?] advance not reimbursed [...?] as the letter [...?] Neuenhaus is overwritten.

³¹ This letter formula is used frequently throughout the Doesburg letter collection, and is called 'the health formula'. The formula has been found in other Dutch letter collections as well, such as the seventeenth century 'Letters as Loot' collection. The health formula (be it in a different language) was also used in the surrounding West-European countries. Simons, *Ongekend 18e Eeuws Nederlands*, pp. 62-64.

goede lui, waar ik het wel heb gehad. Maar in Amsterdam zijn veel zieken en daar sterven ook veel mensen, over de honderd in een week.³² Verder wens ik u een zalige hoogtijd van Pasen en de groetenis van mij en mijn beminde aan moeder en zuster en broer en alle goede vrienden.

Den 10 april. Johanna Kortte.

---

³² The mentioning of mass sickness and more than one hundred dead each week suggests that the letter was written in 1784. In this year, the city of Amsterdam suffered an epidemic of smallpox, eventually killing around 3.000 of its inhabitants. Mooij, *Van Pest tot Aids*, p. 33.

**Letter from the widow of Jan de Mol to her son Jan de Mol (Leiden, 29 February 1792).
Inv. No. 45-671.**

Synopsis

The widow of Jan de Mol writes to her son that she is sorry he is still ill and that she wants to come over soon. She also tells him his sister has just given birth to a daughter.

Mons.³³ mons.

Jan De Mol meester schilder

en glazenmakersbaas

tot Diem³⁴

cito cito cito

den 28 februari afgezonden

stuur daarna na[ar] Jülich [...?..]

Deze Hoort niet hier³⁵

Leyden, den 29 februari, 1792,

Lieve en beminde zoon,

Ik heb ue toestand verstaan dat mijn lieve zoon niet beter is, dat mij aan mijn hart smart. Ik wenste wel dat ik bij ue was. Ik ben wel een bedroefde moeder dat ik aan twee kanten geslagen ben. Ue zuster is goddank in de kraam van een jonge dochter. Zij hoopt dat het haar lieve broer wel aan mag staan. Het is haar bedroefd heengegaan. Zij is nog zwak. Ik hoop dat God het doch gauw mag schikken. Zal ik aanstonds overkomen? Ik kan ue niet schrijven hoe ik verlang naar huis. Ik hoop God zal ue, mijn lieve kind, doch nu sterken. Als het iets mogelijk is, kom ik den eerste dag over. Ik hoop dat God ue zo lang geduld mag geven. En van Mevrouw Wilbrink hoop ik dat God u daar nog mee helpen mag, [om]dat ik niet denk dat Hij het ue in deze bedroefde nood

---

³³ Monsieur.

³⁴ Didam, a small town in the province of Gelderland.

³⁵ In a different hand, on the overleaf. The letter was stamped in Leiden.

zal weigeren. Ue kan wel denken in wat [een] droefheid zij nu is: een kind, en de vader dood. Maar nu zegt zij: 'Als ik mijn broer nu maar mag houwen, zal ik daar, hoop ik, nog troost van hebben'. Nu niet meer als duizend maal goedenacht van mij, ue lieve moeder en zuster, aan mijn lieve zoon, en Annemarij en de kinderen van Doores en de familie van Kleijn en in het bijzonder Geijsen en den dochter en de vrouw.

Blijvende ue lieve en beminde moeder, de weduwe van Jan de Mol.

Met grote haast.

Working Women

Letter from Johanna Polak to Mrs. C. Nolting (The Hague, 25 December 1789). Inv. No. 45-40.

Synopsis

Female creditor, Johanna Polak, sends a letter to a female debtor requesting her to pay her debt plus interest.

*Aan den weledelgestrenghe
Heer Kapitein C. Nolting
In Statendienst onder
het regiment van de generaal
van Efferen³⁶ tot Deudekom³⁷
in Gelderland
17 25/12 89³⁸*

*En als de kapitein daar niet was, om
te zorgen dat die brief in zijn handen gesteld werd*

Mevrouw C. Nolting, geboren A.C. van Else.

Mevrouw, doende uEd te weten dat uEd vader en moeder heeft mij op uEd obligatie in verscheidene termijnen van acht gulden alle maanden betaald tot 28 mei 1787 de somma van een honderd en zestig gulden. Dus resteert mij nog een honderd en vierenzestig gulden, en [ik] heb verscheidene malen aan uw vader en moeder aanmaning gedaan om mij te betalen, maar zij beiden hebben zich gedeclareerd om voor uEd niets meer te betalen, maar dat ik aan uEd zoud schrijven. En [omdat] die schuld zoveel

---

³⁶ A Dutch (*Nationaal*) regiment in service of the States. During the *ancien regime*, a regiment was usually referred to by the name of its commander. The Regiment Van Efferen was suprised by Patriot Free Corps troops from Utrecht during an attack on Vreeswijk in May of 1787. Zwitser *Staatse Leger*, p. 584. See also: W.J. Angenent, 'Het Gevecht bij Vreeswijk 9 Mei 1787', in: T.J. Hoekstra et al (eds) *O Vrijheid! Onwaardeerbaar Pand! Aspecten van de Patriottenbeweging in Stad en Gewest Utrecht* (Utrecht : Vereniging Oud-Utrecht, 1987), pp. 156-188.

³⁷ Doetinchem, a city in the province of Gelderland.

³⁸ These numbers are referring to the date of the letter: 25 December 1789.

jaren geduurd heeft, zo verzoek [ik] bij de ontvangst van deze brief mij een honderd en vierenzestig gulden over te zenden, of [ik] zal genoodzaakt zijn om uw obligatie in handen van een procureur te zenden om uEd in rechte te vervolgen hebbende lang genoeg daar [op] gewacht.

Waarmede, mevrouw, met alle achting, uEd dienaressse blijvende,

*Johanna Polak,
Huisvrouw van B.D. Haas.
S. Hage³⁹, den 25 december, 1789.*

---

³⁹ 's-Gravenhage (The Hague).

Letter from Marieja Blom to her brother, light infantryman Gerret Blom (Amsterdam? 12 March 1800). Inv. No. 45-49.

Synopsis

Marieja sends a letter to her brother telling him that she found a job at a bakery.

*Deze brief te bezorgen
tot Doesburg aan
Gerret Blom
Jager onder eerste compagnie
eerste bataljon als jager⁴⁰
Gerret Blom*

*3 van Doesburg⁴¹
2 Zutphen*

*5
Retour 5 Stuivers
Is gevangen*

Woensdag, den 12 Maart Ao.⁴²1800

Eerwaarde broer, ik laat u weten als dat ik fris en gezond ben. Ik hoop hetzelfde van u te horen. Was het anders, het zou mij van harte leed zijn en als dat ik verlangens ben om van u te horen hoe gij het hebt. Want als dat ik hier alleen zwerf, maar nu ben ik

---

⁴⁰ The first company of the Eerste Battailon Bataafsche Jagers (1st Battalion Batavian Light Infantry). Units of 'jagers' or (German) 'jäger', light infantrymen, became part of the French Army during the French Revolutionary Wars. From 5 November 1799 there were four companies of the 1st Battalion Bataafsche Jagers comprising the Doesburg garrison. Streekarchivaat de Liemers en Doesburg, 'Komen en gaan van Militairen', < <http://www.liemersverleden.nl/sald/militairen.pdf> >, (30 January 2017).

⁴¹ Written on the overleaf.

⁴² Anno.

aan het dienen gegaan. Ik dien op de Joden Herengracht⁴³, op de hoek van Muiderstraat⁴⁴ te Amsterdam bij de broodbakker. Maar nu verzoek ik als dat gij mij ten eerste schrijft hoe gij het hebt. Wij zijn met ons twee van vader en moeder en wij zijn van melkander gescheiden, maar nu hoor ik niet of gij leeft of dood bent. Daarom is mijn verlangen om te horen hoe gij het hebt. Maar ik verzoek zo gauw gij het kunt een brief weer om [te sturen]. Ik blijf uw toegenegen zuster Marieja Blom tot der dood toe.

De groetenis [van] oma en nicht en neef. Als gij schrijft: op de Joden Herengracht, op de hoek van de Muiderstraat.

---

⁴³ Now the Nieuwe Herengracht. The name Joden Herengracht was derived from the fact that this was a Jewish neighbourhood.

⁴⁴ The Muiderstraat still exists.

Letter from Mrs. Barbara Viehman to J. Holl and his wife (Purmerend, 26 June, year unknown). Inv. No. 45-241a.

Synopsis

Barbara Viehman relates to two of her friends that she is so busy with her job as a midwife that her husband has to take care of their children, which leads him to neglect his own job. She asks them if they can send someone over to help her husband out during these busy times.

*Aan J. Holl
Meester kleermaker
Wonende tot Capelle aan den IJssel
Tot Capelle
franco Amsterdam*

Deze is in Cappelle bij Geldere⁴⁵ niet bekend⁴⁶

Purmerend, den 26 juni,

Zeer waarde vriend en vriendin, wij hebben u E allang willen schrijven, maar de tijd ontbrak ons door de volhandigheid. Want vriend, mijn man en ik hebben het even druk. Het gaat tot heden toe alles gezegend. Ik heb van de 20 mei af tot de 14 juni tien kinderen gehaald waaronder eens 2 zonen op een keer kwamen, en eens 2 dochters op een keer, en dat bennen zo veel vrouwen op het laatst dat ik het u niet melden kan. En de vroedvrouwen bennen hier zo bitter geplaagd, want tot de tiende dag moeten wij de vrouwen gaan bezoeken. Nu kan u E begrijpen, als ik 2 of 3 vrouwen op een reis heb liggen en die alle dagen ga bezoeken, dat ik de hele morgen kwijt ben. Nu weet u E dat ik 2 kinderen heb, en mijn man daar dan alleen ben, dat zijn werk niet veel zegen wil.⁴⁷ Nu was mijn man zijn verzoek of u E de goedheid bliefde te hebben om Daviet een week of 3 of 14 dagen over te zenden om mijn man wat uit de drukte te helpen.

---

⁴⁵ Gelderland.

⁴⁶ Written on overleaf.

⁴⁷ Her husband cannot get on with his work.

De mensen willen allemaal graag geholpen wezen, en mijn man kan niets beloven om reden als [dat] ik voort moet, dan moet het zijne blijven liggen. Ik kan wel zeggen wanneer ik uitga, maar ik kan niet zeggen wanneer ik thuis kom. Waarde vriend, zie hoe u E het schikken kan, hoe eerder, hoe liever. Maar zo niet, verzoeken wij antwoord, maar anders [van] de man zelf.⁴⁸ Ik breek af en blijf met achting, vriend, uw onderdanigste dienaresse.

Veel complimenten van mijn man, alsmede van mij aan uw vrouw.

Barbara Viehman, geboren Hanser. Zo Daviet komt moet hij over Amsterdam en zo hij 's middags om half twaalf op het water bij zijde de Korenbeurs⁴⁹ is, dan kan hij met de pakschuit om 4 uur 's achtermiddags bij ons wezen.

Purmerend 26 June, year unknown, this letter was enclosed with the former and written by the same sender but to a different addressee, the abovementioned Daviet. Inv. No. 45-241b.

Purmerend den 26 juni,

Zeer waarde broer, wij zijn thans nog gezond, behalve Loudolf, die heeft alle dagen de koorts. Het gaat ons goddank tot nu toe alles wel. Wij hebben beiden onze handen vol. Viehman heeft zoveel werk en hij kan niet veel doen, want ik moet alle dagen haast uitlopen. Daar zijn in de 20 vrouwen die voor november nog in de kraam moeten in de stad, en dan moet ik ook op 3 dorpjes buiten wezen. Wij hebben broer gepasseerde dinsdag 8 dagen hier gehad, maar van 's morgens 10 uur tot 's avonds 7 uur, toen moest hij weer voort. Als uE komt, dan moet uE hem leren vrijen⁵⁰, want hij heeft wat

---

⁴⁸ i.e. from Daviet himself.

⁴⁹ The grain exchange of Amsterdam was built in 1768 and located on the *Damrak*. Anonymous, *Beknopte Beschrijving der Stad Amsterdam, van Hare Gebouwen en verschillende Instellingen. Ingezonderheid ten gebruike der Amsterdamsche Scholen* (Amsterdam : Westerman & Zoon, 1843), pp. 125-126.

⁵⁰ Exact meaning unknown. Possibly referring to the preparation for the independent practicing of a craft. De Geïntegreerde Taalbank, 'Vrijen', <<http://gtb.inl.nl>> (3 February, 2017).

aan de hand. UE zal zien in den brief van uw baas, alwaar Viehman in verzoekt om u voor een week of 3 of 14 dagen over te hebben als het den baas kan schikken en als uE ook wil komen, want [er] is hier geen occasie om soldatenknechten te hebben, want zij bennen voor 3 weken allen van hier naar Den Helder⁵¹ vertrokken, en burgerknechten bennen hier ook niet. Verder breek ik af en wens u een goede reis om naar Purmerend te komen. Wij wonen op het zuideinde⁵²; zo uE de poort in komt, bent gij aanstonds aan ons huis. Viehman laat u groeten. Blijf uw zuster,

B. Viehman

---

⁵¹ After 1785 Den Helder became a naval base for the Dutch Republic. Napoleon Bonaparte visited Den Helder in 1811. He ordered its development into the strongest naval base and arsenal of the Netherlands. A 'Gibraltar of the North'. Regionaal Archief Alkmaar, 'Geschiedenis van Den Helder', <<https://www.regionaalarchiefalkmaar.nl/images/regiopagina/geschiedenis%20van%20den%20helder.pdf>> (3 February, 2017).

⁵² Possibly Zuidersteeg.

Letter from Catrina Helles, vrouw Sprunkens to Dr. Steven Heecke (Venlo, 25 April 1784). Inv. No. 45-563.

Synopsis

Catrina Helles sends her sister and brother in law a letter to inform them that she has found a governess who can educate their child.

*Aan Mijnheer
De heer Steven Heecke
Dokter in Doesburg
tot Doesburg
über D de Venlo⁵³
Doüsberg⁵⁴
cito cito⁵⁵*

Venlo, den 25 april 1784,

Zeer lieve zuster en zwager,

Ik heb een matresse⁵⁶ voor uw kind gevonden die haar alles zal leren. Zij is een van de principieelste⁵⁷ in Venlo, daar zij ook mede in den kost zal zijn. Het is bij 2 stille mensen die haar wel zullen nazien en daar zij zeer goede kost en drank en haar goede regels [zullen bijbrengen], zodat gij haar bij niemand beter zult besteden als daar. En zij willen voor de kost alle weken hebben 3 gulden, maar het wassen en naaien buiten kans.⁵⁸ Die 3 gulden is voor de kost en leerloon samen. Lieve zuster, als zij haar dan komt besteden zo verzoek ik vriendelijk van u dat gij toch zelf mede wilt komen opdat ik u nog eens mag zien voor mijn dood, want ik geen kracht nog mag hebben om u te

---

⁵³ Different hand.

⁵⁴ Different hand.

⁵⁵ Different hand.

⁵⁶ Mistress or Governess. Weiland, *Groot Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, p. 386.

⁵⁷ Most prominent.

⁵⁸ i.e. are not included.

komen zien. Wilt u dan, bid ik u, om mijnentwil erbarmen want gij de macht nog heb om mij te bezoeken. U weet niet hoezeer ik naar u verlang. Ik denk en bid zo dikwijls met tranen in mijn ogen dat ik u toch eens mag zien. God geef mij toch dit geluk om u, mijn lieve zuster, te zien want gij heeft nu ook goede occasie. Ik blijf dan met respect aan UE broeder⁵⁹ en zuster en God wilt u in zijn behoud houden.

*Ud. Zuster Catrina Helles,
Vrouw Sprunkens*

---

⁵⁹ i.e. brother in law.

Letter from Gritie Wigchers to her father, Wigchers Peters, Amsterdam, 1 January, 1784. Inv. No. 45-672a/b.

Synopsis

Gritie Wigchers sends her father a letter telling him of her new job and that she is involved in a lawsuit against a woman who still owes her money.

*Deze te [over]handigen aan schipper
Wigchers Peters
Woont in de Ooipoortstraat⁶⁰
tot Doesburg aan den IJssel Gelderland*

*Waarde vader, ik verzoek dat ue ten
eerste schrijft. Dan is mijn
adres: op de Goudsbloemgracht⁶¹
op het hoekie van de Stroogang⁶²
bij Bouki Roemers in het Koffiehuys
Verder aan Gritie Wigchers.*

Amsterdam, den januari, 1784,

Zeer waarde en teerbeminde vader en moeder, ik laat UE weten als dat ik nog fris en gezond ben. Ik hoop als dat het met UE ook zo mag wezen. Was het anders, het zou mij van harte leed wezen om te horen. Wat mij aangaat, ik ben door Gods zegen weer in een dienst gekregen. Toen UE vrijdags weggegaan bent, toen ben ik dinsdags in mijn dienst gegaan. Ik hoop door Gods goedheid het daar wat te blijven als het iets lukken kan. Doch de mensen bennen goed: het is een weduwe met 2 zoons. Ik heb het tot nog toe goed. Het is ook op de Goudsbloemgracht.

---

⁶⁰ This street still exists in Doesburg.

⁶¹ Nowadays the Willemsstraat. The canal has since been filled in.

⁶² Former alley near the Goudbloemgracht. Velehanden, 'Alfabetische Lijst van Gangen in Amsterdam', <https://velehanden.nl/Inhoud/bestanden/index/name/Willem_Blok-Alfabetische_Lijst_van_Gangen_in_Amsterdam.pdf> (3 February, 2017).

Waarde vader, ik bedank UE nog duizend maal voor hetgeen gij mij gegeven hebt. [Ik] hoop als dat God het UE dubbel weer zal zegenen. Waarde vader, wees zo goed, als gij of Pieter of Aaltie bij mij mogen komen, wees zo goed en houd of⁶³ als gij met Mietie Graet bent, en laat als zuster of broer bij mij komen, dan moeten zij niet anders zeggen als ‘moeder’, want ik heb gezegd als dat het onze stiefmoeder was. Daarom moet gij dat ook zo zeggen.

Vader lief, ik pas nu op daarom: ‘Die niet eens valt, die hoeft niet weer op te staan. Maar vader, ik laat UE weten als dat ik nog al in rechtszaken lig met dat zwarte wijf⁶⁴ waar ik die 6 gulden van moet hebben. Maar ik heb haar al een pak slaag gegeven, maar ik zal haar nog een pak geven. Die zal ik haar geven al moest ik er mijn leven voor laten, want de heren schepenen⁶⁵ hebben mij al toegewezen als dat zij mij het geld moeten geven. Maar toen ik kwam, zeiden zij als dat ik moest het nog hoger zoeken, maar toen ging ik weer naar de schepen toe. Toen kostte het mij weer geld om te laten citeren⁶⁶, zodat het mij al 3 gulden heeft gekost, enkel maar aan statiegeld.⁶⁷

Lieve vader, gij kunt wel begrijpen als dat mij dat ook niet zacht valt, maar wel bitter. Daarom zo dacht ik: het was beter een half ei als een leeg doppie, want ik verdien ook maar een dertig guldens per jaar.⁶⁸ Doch vader, wees niet kwaad dat ik niet eerder geschreven heb, want ik heb nog geen tijd gehad. Doch vader, wees zo goed en laat mij een paar nieuwe schoenen maken met hoge hielen en niet hoog op de voet.

---

⁶³ Be careful when.

⁶⁴ In this sense, ‘zwart’ (black) means ‘bad’ or ‘terrible’. Weiland, *Groot Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*, p. 868.

⁶⁵ *Schepenen*, or members of the *Schepenbank* or *Schepencollege*, were part of town government, managing day-to-day affairs in cooperation with the mayor(s). De Geïntegreerde Taalbank, ‘Schepen’, <<http://gtb.inl.nl>> (2 February, 2017).

⁶⁶ Summoning before the court.

⁶⁷ A deposit. De Geïntegreerde Taalbank, ‘Statiegeld’, <<http://gtb.inl.nl>> (2 February, 2017).

⁶⁸ Nowadays roughly 13,00 euros. Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, ‘De waarde van de gulden/euro’, <<http://www.iisg.nl/hpw/calculate-nl.php>> (2 February 2017). The average annual salary of an uneducated labourer was 302,99 guilders between 1780 and 1789. The cost of foodstuffs were on average 11,72 stuivers per day in the same period. J. de Vries and A. van der Woude, *Nederland 1500-1815. De Eerste Ronde van Moderne Economische Groei* (Amsterdam : Uitgeverij Balans, 2005), p. 715.

Ik zal UE het geld daar weer voor geven, maar zo UE het niet blijft te doen, dan schrijf het mij af, dan zal ik er hier wel een paar laten maken. Verder weet ik niet meer te schrijven als duizendmaal de groetenissen aan Mietie en goedenacht aan mijn waarde zuster en broer en aan Jan Gold, UE getrouwe knecht zoals ik hoop. Verder wens ik UE allemaal veel heil en zegen in het nieuwe begonnen jaar. Het oude is thans weer weggegaan. Dan wensen wij dat Gods dierbare zegen op ons nederdalen mag. De heer wil ons behoeden in zijn wegen nadezen nog menig jaar en dag. God wil u samen voorspoed geven, hoop ik, als het God behagen mag. Verder breek ik af met de pen, maar niet met mijn hart.

Verblijvende met alle achting, UE onderdanige dochter Gritie Wigchers.

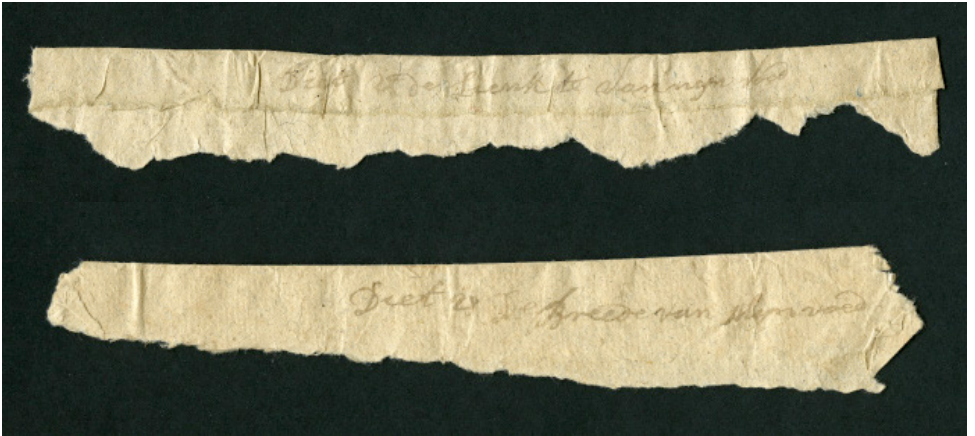

Figure 9. Two strips of paper were wrapped around the letter, containing the measurements of Gritie's feet. On the first was written: 'Dit is de breedte van mijn voet' (this is the width of my foot). On the second: 'Dit is de lengte van mijn voet' (this is the length of my foot). The Doesburg letter collection, Inv. No. 45-672.

Relationships

Letter from A.H. Willems⁶⁹ to her friend, Ms. E. Booden, Amsterdam, 27 October (year unknown). Inv. No. 45-134.

Synopsis

A.H Willems writes a letter to a female friend to inform her how her children are doing and to thank her for the recipe she sent for one of her sons, who is suffering from a bad cough.

Mejuffrouw

Mejuffrouw E. Booden

tot Boxmeer

retour wil tot Wesel⁷⁰

met verschots⁷¹ niet nemen

de brief kan niet over Arnhem gaan⁷²

Amsterdam, 27 oktober,

Mejuffrouw,

Zeer geëerde vriendin,

UE geëerde van den 28 dezen [september] is mij met vreugde geworden omdat ik zeer verlangende was naar een letter van UE als ook naar [UE] gezondheid, en omdat ik verneem [dat] deze nog in goede welstand is, hetwelk mij zeer lief is. Zo het anders was, zou het mij ten harte leed zijn. Lieve vriendin, ik ben zeer ongerust dat UE het pak nog niet hebt ontvangen omdat ik op de komst van UE brief voorts naar de commissaris ben geweest die mij zijn boek getoond heeft dat de schipper het voor 14 dagen al bij

---

⁶⁹ The Doesburg Letter Collection includes another letter of this author, A.H. Willems. This letter is not included in this edition, but it has been transcribed and published by R. J. G. A.A. Gaspar. Inv. No. 45-352.

⁷⁰ Wesel in Germany.

⁷¹ Additional costs.

⁷² Written on the overleaf.

de weduwe Teysen bezorgd heeft. Dus ik kan niet begrijpen wat de redenen zijn dat UE dit nog niet eens heeft, en zo UE het met de komst van deze brief nog niet hebt ontvangen verzoek ik UE om hier naar te laten vernemen. En zo ik dan een brief van UE krijg, verzoek mij dit te melden. Doch nooit geen goed zal ik met het schip weer mede geven zo er mogelijkheid is om het op de Amsterdamse wagen mede te krijgen, want in die tijd kon men wel dood en begraven zijn. En zo ik vernomen heb, scheelt de vracht zeer weinig, dus vind ik dat het gekheid is om zo lang in de ongerustheid te leven.

Lieve vriendin, ik heb uit UE [...] lieve [brief] verstaan dat UE zo goed geweest is om de heer van der Maar te vragen om het recept voor het kind. Ik bedank UE duizendmaal voor hetzelfde en hoop UE zo het mij mogelijk is weder te kunnen plezieren. Gelieve hetzelfde voor mij te betalen. [Ik] zal het geld UE in dank wedergeven zo [gij] mij maar blijft te melden hoeveel de prijs is. Echter, ik weet UE te schrijven dat de drank op dit moment God lof niet dienstig zal zijn, omdat de hoest van Pietje zeer bedwaard is en zo goed als gedaan is, doch [ik] ben zeer verblijd dat UE zo goed geweest is om dit voor mij te bezorgen, omdat het voor de kleine ook zeer goed zal zijn. Die kan ik van de hoest niet afkrijgen. Doch denk [ik] dat het meest van de tanden voortkomt, want hij [is] nu over het jaar is en heeft nog geen tand en is anders zo dik en vet dat hij Pietje weinig toe geeft. [Hij] staat ook als een paal op de benen en is in alles zeer voorspoedig. Ons Pietje begint magerder te worden en zijn buik en billen begint hij geheel te verliezen, doch wordt lang omdat hij wel een duim langer is geworden sedert hij in Amsterdam is. Hij is zo schrande en oplettend dat het een plezier is om aan te zien en zo[dra] hij aan tafel gaat, is zijn eerste woord dat tante Booden ook moet komen eten. Op het moment dat ik de brief van UE kreeg, zei hij: 'Daar is een brief van tante Booden; nu zal tante komen met de postwagen en zal Pietje in de zak medenemen en dan zal ik,' voegde hij daar bij, 'dan zal ik weer prune en appetoose⁷³ eten en gaan [we] met tante en Dina naar de Maas.' En zo[dra] er van UE gesproken wordt, kan men duidelijk zien dat het hem van harte goed doet en dat hij zeer verlangt naar UE. Ik wenste wel het geluk te mogen hebben dat UE hem eens kon komen zien. Zeker denk ik [dat] UE in zo een korte tijd grote verandering aan hem [zult] vinden.

Op zekere tijd dat mijn man met mij railleerde⁷⁴ en greep mij bij den arm en

---

⁷³ Some type of dish, possibly containing prunes and apricots.

⁷⁴ Jestjing. Encyclo, 'Railleren', <<http://www.encyclo.nl/begrip/Railleren>> (3 February, 2017).

begon hij zeer droevig te schreien en riep overluid dat hij het aan tante Booden zou zeggen dat vader moeder geslagen had, en [het] was zo erg dat hij in geen twee uren [te] bedaren was, en [hij] is zo erg op mij [gesteld], dat niemand mij zwart zou mogen aanzien of hij vliegt ze aan. En zo gek is hij ook met het kleine kind. Voor de rest weet ik UE voor dit moment geen nieuws te schrijven als dat alles wel is, en verzoek doch van tijd tot tijd een letter van UE, omdat ik ook niet hoop te mankeren van deze aan UE te zenden. Het koren is 100 goudguldens afgeslagen en alles is hier schandekoop⁷⁵ geworden⁷⁶ als uitgenomen⁷⁷ vlees, spek en boter; dit zal zeer duur zijn en slaat van hand tot hand op. Ik heb geen tijd meer, de brief moet op de post.

Ik wens UE gezondheid, als ook UE broer en Dina. [Ik] recommandeer mij in UE aanhoudende vriendschap en groet UE van harte, als ook mijn man is doende, en [ik] [ver]blijf met veel achting UEDW dienaars,

A.H. Willems.

P.[S]. Pietje groet UE van harte en zal als hij geslapen heeft bij UE komen

---

⁷⁵Very cheap. De Geïntegreerde Taalbank, 'Schandekoop', <<http://gtb.inl.nl>> (2 February, 2017).

⁷⁶From 1817 onwards there was a sharp decline in prices. L. F. van Loo, "Den Arme Gegeven..", p. 17.

⁷⁷Except for.

Letter from Magttelt van Noort to Engelbert Wasscynk, Sluis, 30 October, 1795. Inv. No. 45-252.

Synopsis

Magttelt van Noort writes an angry letter to her husband telling him she feels ill-treated by him.

*Dezen aan Engelb Wasscynk
tot Aalten in het
graafschap Zutphen
Cito cito*

Den 30 oktober 1795,

Zeer waarde man,

Ik laat u weten als dat ik uw brief in een redelijke gezondheid ontvangen heb. En gij schrijft mij dat gij u verwondert dat ik u, gewezen man, geschreven heb, maar dat heb ik gedaan om u te doen schrijven. Toen gij met de hoer op reis was, hebt gij mij een brief geschreven, en mij daarin genoemd 'gewezen huisvrouw'⁷⁸, toen gij mij in zo een desperate boel liet zitten en mij overgaf om van alles berooft te worden. Daar zijn meer bankroetiërs geweest, maar nooit zo ontaard niet of zij hebben voor hun vrouw gezorgd, zodat gij wel toonde dat gij van mij afscheidde. En [gij] schrijft van haar verleiding, maar hebben dan al die andere hoeren u ook verleid? Die gij zelf opzocht op Sluis en andere plaatsen? Anders zou ik nog gedacht hebben, zij heeft u verleid. En gij schrijft dan nog van mijn geweten! Mij dunkt dat uw geweten wel toegeschroeid geweest [moet zijn], daar ik [er] nooit naar gedaan heb om mij zo te behandelen en van alles te laten beroven. Zelfs mijn eigen kleren bennen zo goed als verkocht, want ik heb ze met taxatie over moeten nemen, en daar heeft een ander [garant] voor moeten staan, anders had ik wel mogen gaan bedelen. Maar dat heeft die grote Ontfermer nog voorzien. En zou gij dan nu bij mij willen komen nu ik het sober heb? En toen gij het wel met mij had, was gij niet met mij tevreden! En nu ben ik alweer 7 jaar ouder. En

---

⁷⁸ 'Former housewife', suggesting that he no longer considered her his wife.

dat zou ook zo gemakkelijk niet gaan, want toen hebben ze mij geraden om mij van u gerechtelijk te laten scheiden, doch niet met mijn genoegen, maar ik was overmand. Zij hebben u ook ingedaagd⁷⁹ en gij zijt niet gekomen. Maar nu heb ik niemand om raad gevraagd, want een ieder zou zeggen: ‘Wat zou gij beginnen? Laat hem lopen! Hij heeft u daar niet nagedaan om u ook weer aan te nemen.’ En dan [zou] somtijds de tweede dwaling erger zijn dan de eerste. Want dan zou er maar tegen mij gezegd worden: ‘Waarom hebt gij [dat] gedaan? Gij was van [hem] af!’ En gij schrijft dat gij in het eenzame moet leven, maar dat heb ik ook al zolang gedaan! Maar beter alleen als met zijn beiden met onrust, want daar werkt den boze en daar zou ik voor het tegenwoordige nog meer voor schrikken en niet bij kunnen leven. En daar [waar] vrede is, daar wil de Heere zijn zegen over gebieden.

En gij schrijft mij dat het te Aalten daar slecht uitziet. Hier is het ook zo alles even schaars en duur en geen winst en een brood van drie pond tien stuivers in half. En daarop⁸⁰ gaat het tegen de winter, zodat het [er] op Sluis ook bedroefd uitziet. En de ambachtslui hebben geen werk en daar is geen geld onder de lui; een ieder wordt arm. En gij schrijft mij dat gij geen middelen hebt om tot mij te komen, maar had gij dan middelen om tot Aalten te komen? En het verwonderd mij dat gij mij niet eens schrijft wanneer gij te Aalten gekomen zijt. En ik kan u geen middelen sturen, want ik heb maar wekelijks inkomen. Want ik hou voor het tegenwoordige kinderschool en dat is ’s winters ook slecht. En gij schrijft mij om de breuk weer te helen, maar nu kunt gij zelf wel denken dat daartoe wat nodig is, en gij geen [..?..], en van mijn inkomen kunnen wij ook niet bestaan. En [dat] gij mij dat wenst dat de Heere mijn hart mag bewerken om [ons]weer samen te verenigen, maar daar [..?..] ik niet door. Maar mijn hart is niet verbitterd tegen u. Ik wil ge vergeven opdat ik vergeven word. Maar bid den Heere om vergiffenis en dat hij u mag redden.

Nu niet meer voor dit pass⁸¹, als goedenacht van ue vrouw

Magttelt van Noort.

---

⁷⁹ Summoned before the court. De Geïntegreerde Taalbank, ‘Indagen’, <<http://gtb.inl.nl>> (2 February, 2017).

⁸⁰ Soon.

⁸¹ This time.

Synopsis

Aalien Jansen writes to her estranged husband asking him to come back home.

*Deze brief te bestellen bij Gradus Mol en verder
aan Garret Jansen woont aan de Blauwe Sluijs tussen
Maasbommel en Oudt Vos aan de Blauwe Sluijs*

Bom. Doesburg onbekend⁸³

Zeer beminde man,

Ik heb gehoord als dat u bij uw zuster bent, dat mij lief is, want ik waar ongerust dat ik u niet weer zou aantreffen om die bedroefde tijden die wij beleven. Nu verzoek ik zeer vriendelijk als dat u, mijn lieve man, nu ten eersten weer bij mij, uw lieve vrouw, en kinderen komt, want u weet toch wel dat wij man en vrouw zijn en daarbij dat wij ook kinderen hebben die u ook lief zijn. En die woorden die wij wel gehad hebben, die zijn vergeten en vergeven. Daarom zo hoop ik dat u ten eersten weer bij mij en uw kinderen komt. En dat kleine kind dat begint al voor de leiband te lopen en het roept zijn taat⁸⁴ alle uren van den dag. En u begrijpt wel dat [dat] mij zeer hard valt. En dat tweede kind begint te beteren, en de grote kan al wat in de pot schoonmaken. Daarom wenste ik wel, mijn lieve man, dat gij alweer bij ons waar. En moeder verlangt ook zeer om u weer hier te hebben, en u behoeft niet bevreesd te wezen dat moeder u wat zal zeggen, want zij verlangt al zo groot als ik en uw lieve kinderen en mijn broers en zusters ook.

Nu zal ik u verwachten of een brief om te weten of gij nog gezond bent, want anders dan moet ik weer schrijven, want ik kan niet eerder rusten voordat gij bij mij bent. Daarom verzoek ik vriendelijk dat u ten eerste komt, of een brief wanneer dat gij dan komt. Want ik heb bonen en zuurkool ingemaakt, en dat geld dat ik van het

---

⁸² Also spelled as Rha. A township west of Steenderen, Gelderland, just north of Doesburg.

⁸³ Written on the overleaf.

⁸⁴ His father.

erfhuis⁸⁵ gemaakt heb, dat heb ik nog. En uw goed heb ik ook nog, maar de reis heeft mij veel gekost want zij hebben mij meer afgevraagd als hun toekomst. Want ik moest daarvandaan want zij wouden mij daar geen onderhoud geven. En ik meende nog dat gij bij moeder waar, maar toen ik daar kwam, toen vond ik u niet. En uw boeken heb ik allen nog en gij weet wel dat ik daar niets mee doen kan. Daarom hoop ik dat u ten eersten weer bij mij komt want ik heb wel 6 zakken aardappels, zodat wij ook nog wat te eten hebben. En wij kunnen hier ook beter aan de kost komen als daar. En hier is de schoolmeestersplaats vervallen en als u hier bent, dan kunt gij hier schoolmeester worden. Dat is mij beloofd in Steenderen. Zal hier mede sluiten na toewensing van Heeren zegen.

De groetenis van mij en uw lieve kinderen en van moeder en broers en zusters aan u, mijn lieve man. Ik noem mij uw liefhebbende vrouw Aalien Jansen. Geboren Bos. Op Raa den 22 decemb.1796. Het adres: bij Klein te Dieren en verder aan Aalien Bos op Raa bij Steenderen.

---

⁸⁵ Inherited estate. 'Erfhuis', <<http://gtb.inl.nl>> (3 February, 2017). Huis waar de nagelaten inboedel op verzoek van de erfgenamen wordt verkocht <http://www.encyclo.nl/begrip/erfhuis>.

Letter from Maria Uding to Bernardus Uijling, The Hague, 14 June 1799. Inv. No. 45-430.

Synopsis:

Maria Uding writes a letter to her parents asking them if they know if her husband is still alive, since she has not heard from him for three years.

*Deze brief te bezorgen
aan monsieur Bernardus Uijling
tot Bocholt
bij Hermanus Verbeet*

retour af[zender] 7½ [stuiver]⁸⁶

's-Gravenhage, den 14 Juni ANNO 1799,

Zeer waarde vader en moeder,

Ik kan niet nalaten om u een lettertje te schrijven. Ik hoop als dat gij haar, mijn lieve vader en moeder, in gezondheid mag ontvangen. Was het anders, het zou mij van harten leed zijn. Wat mij aangaat, ik ben nu gezond en het kind ook, maar lieve vader en moeder, nu is mijn verzoek of gij mij reis schrijven wilt of mijn man dood of levend is, want het is nu al drie jaar dat mijn man mij heeft laten zitten met het kind en daar niet naar taalt, en ik ben niet verplicht het alleen groot te brengen. Ik heb daar al genoeg mee gesukkeld alleen. Maar zo ik nu geen antwoord eens krijg, dan zal ik, zo waar als daar een God in den hemel is, met het kind hiernaartoe komen. Want het kind mag hier wel gezien worden, want [het] is zo een mooi kind als [men] hier durft te denken. En ik zal bepaald, als ik geen antwoord krijg binnen vier weken, met het kind hier wezen. Ik kan niet als ene dood sterven en daarom zal ik met het kind dwalen, zolang dat ik terecht kom. Want ik heb in die drie jaar dat mijn man weg is geweest al wat overbracht, dat weet God. Ik had nooit gedacht als dat mijn man mij zo had kunnen vergeten. Als hij niet om mij geeft, dan moest hij

---

⁸⁶ Written on the overleaf in different hand.

om zijn kind denken, om zijn eigen vlees en bloed. Maar hij zal daar zijn loon wel voor krijgen, want God is geen spreker maar een wreker; Hij komt op zijner tijd.

Nu, mijn lieve vader en moeder, ik weet niet meer te schrijven als duizend maal goedenacht van mij en van uw kleine dochter Anna Gertruy. Nu verzoek ik ten eerste antwoord en mijn adres is: aan Maria Uding in het Elsemoerstraatje⁸⁷ in Den Haag.

---

⁸⁷ The Elsemoerstraat in The Hague ran from the Lage Zand to Spui. It was probably named after the popular midwife Elsje Moer. One remarkable temporary inhabitant was the famous Venetian womanizer Giacomo Casanova (1725-1798) who stayed in a hotel in the Elsemoerstraat in 1759. Denhaag.wiki 'Elsemoerstraat', <<http://www.denhaag.wiki/index.php/straten/401-elsemoerstraat>> (3 February, 2017).

Wealthy Women

Letter from dowager Van Balveren to her cousin Van Vierssen, Venlo 13 December. 1789. Inv. No. 45-569.

Synopsis:

Dowager Van Balveren informs her cousin of her husband's death in a printed letter.

Weledelgestrenghe Heer

De Heer Van Vierssen

Capt. bij het 1e Batt. van het Regmt. van den Collonel

*Graave Van Dam*⁸⁸

Doesburg

Weledelgestrenghe heer en neef,

Het heeft den almachtige God behaagt mijn tedergeliefde echtgenoot, den Hoog wel geboren Heer, CHRISTIAAN WILLEM HENDRIK, ERNST, Baron VAN BALVEREN. Vrijheer van Leur, beschreven in de Ridderschap des Kwartiers van Nijmegen, Ambtsjonker en Heemraad des Ambts van tussen Maas en Waal, Eerste Presiderende Raad van den Edele Hove van Gelderland te Venlo, Stadhouder der Leenen, en groot Zegelbewaarder &c.&c, aan ene Galkoorts⁸⁹ van weinige dagen, dezen nacht ten twaalf uren, in den ouderdom van 41 Jaren en ruim 4 maanden, van mij weg te nemen, en zo ik mag vertrouwen in zijn eeuwige heerlijkheid over te nemen. Ik heb het van mijn plicht geacht UwEdGstr. van dit voor mij en mijne zes Kinderen smartelijk verlies kennis te geven, niet twijfelende, of [u] zult daar in wel deel willen nemen, den Hemel bid-

---

⁸⁸ The first Battalion of the Regiment Count Van Dam (*Regiment Nationalen* 11). Zwitser, *Staatse Leger, passim*. Earlier this year, on 16 June this battalion had left Doesburg for Arnhem. Streekarchivaat de Liemers en Doesburg, 'Komen en gaan van Militairen', <<http://www.liemersverleden.nl/sald/militairen.pdf>>, (30 January, 2017).

⁸⁹ Galkoorts, or *Febris hepatica Richteri*, is old term for one of the four main types of gastric fever. This ailment involves, among other symptoms, the regurgitation of gall. De Geïntegreerde Taalbank, 'Galkoorts', <<http://gtb.inl.nl/>> 3 February 2017). See also: G.F. Most, *Encyclopedisch Woordenboek der Practische Genees-, Heel- en Verloskunde, Tweede Deel Dz-Ha* (Amsterdam : C.G. Sulpke, 1836), p. 133.

dende UwEdGstr en familie lange voor droevige sterfgevallen bewaart mogen blijven.

Ik heb de eer mij met alle achting te noemen,

Weledelgestreng Heer en Neef,

*UwelEdeleGstreng Onderdanige en
bedroefde dienaress*

Venlo

*den 13 December W. J. L. Douairière VAN BALVEREN
1789. geb. VAN FRIDAGH.*

Het heeft den Almachtigen God behaagt myn iedergeliefde Eyzigenoot, den
Hoog wel geboren Heer, CHRISTIAAN WILLEEM,
HENDRICK, ERNST, Baron VAN BALVEREN,
Vryheer van Leur, beschreven in de Ridderfchap des Quartiers van Nij-
megen, Ampt-fonker en Heemraad des Ampts van rustfchen Nlaas en Vaal,
Eerfte Prefiterende Raad van den Edele Hove van Gelderland te Venlo,
Stadhoudcr der Leenen, en groot Zegel-Bewaarder &c. &c, aan eene Gal-
hoorts van weinige dagen, dezen nacht ten twaalf uuren, in den Ouderdom
van 41 Jaaren en ruim 4 Maanden, van my wegteneemen, en zo ik mag
vertrouwen in zyn eeuwige Heerlykheid overteneemen.

Ik heb het van myn Pligt geagt *Widdige* van dit voor my
en myne zes Kinderen fmertelyk verlies kennis te geven, niet twyffelende, of
eult daar in wel deel willen neemen, den Hemel biddende *Widdige*
en Familie lange voor droevige fterfgevallen bewaart mogen blyven.

Ik heb de Eer my met alle agting te noemen

Wetdelcgeftrenge Heeren Wief

V. 8. 20
den 15 December
1789.

Wetdelcgeftrenge Onderdanige en
bedroefde Dienaresse
W. J. L. Douariere VAN BALVEREN
geb. VAN FRIDAGHE.

Figure 10. Original of the letter from Dowager Van Balveren to her cousin, Van Vierssen. Doesburg Letter Collection, Inv.no. 45-569.

Figure 11 & 12. To the left, Christiaan Willem Hendrik Ernst, baron Van Balveren (1748-1789). To the right, his wife, the dowager Wilhelmina Johanna Lebuina Van Balveren, maiden name Van Fridagh (1759-1817). Collection Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, RKD, Object Nos. IB00039259 and IB00039260.

Wilhelmina Johanna Lebuine van Balveren was born a baroness in the noble family of Van Fridagh on the 13th of March 1759 in the town of Ankum in the castle of Ruitenborgh in the province of Overrijssel⁹⁰. She married Christiaan Hendrik Willem Ernst, baron Van Balveren (1748-1789), a member of a Protestant noble family from Gelderland, in 1780.⁹¹ They settled in the city of Venlo, while occasionally residing in the House van Leur; a manor house that was built commissioned by the baron himself in 1778.⁹² The couple had six children together, four sons and two daughters. Their latest daughter was born in the same year that her father passed away in their family home in Venlo. The baroness, now a dowager, remarried in 1791 with Karel Onuphrius Roeland, baron Van Pabst (1750-1832), and the family

---

⁹⁰ Geneanet, 'Wilhelmina Johanna Lebuina van Fridagh', <<http://gw.geneanet.org>> (12 February, 2017). See also: O. Mertens, 'Huis te Leur', <<http://www.landgoedvrienden.nl>> (12 February 2017).

⁹¹ Mertens, 'Huis te Leur', <<http://www.landgoedvrienden.nl>> (12 February 2017), p. 3. See also: E.B.F.F. Wittert van Hoogland, *De Nederlandsche Adel*, vol.1 (The Hague: Van Stockum & Zoon, 1913), p. 69.

⁹² Mertens, 'Huis te Leur', <<http://www.landgoedvrienden.nl>> (12 February, 2017), pp. 2-3.

subsequently moved to Zwolle. On August 31st, 1817, the baroness died at the former manor house of her first husband, the House van Leur, at the age of 58.⁹³

Figure 13. The Fridagh family seal, attached to Wilhelmina's letter. Doesburg Letter Collection, Inv.no. 45-569.

---

⁹³ Geneanet, 'Wilhelmina Johanna Lebuina van Fridagh', <<http://gw.geneanet.org>> (12 February, 2017). See also: Mertens, 'Huis te Leur', <<http://www.landgoedvrienden.nl>> (12 February, 2017), p. 4.

Letter from G.Brinck to lieutenant F. Schelt, Hummelo, 23 January, 1799. Inv. No. 45-33a/b.

Synopsis:

G. Brinck writes her friend/lover about the state of affairs at her home.

*Met verlof in Den Haag
Aan Den Burger F. Schelt
Luitenant in het Derde
Bataljon der 1e halve Brigade⁹⁴,
Garnizoen houdende
Te Leiden
franco Doesburg
verzonden den [?.]
naar:*

*Niet afgehaald
Doesburg.⁹⁵*

Mijn lieve Schelt!

Met een hart vol vreugde heb ik uw liefdevolle brieven in een volmaakte welstand ontvangen en gezien als dat u, mijn lieve Schelt, ook nog gezond bent, maar niet vergenoegd. Wat zal men doen? U kan ook licht denken, hoe vergenoegd ik ook ben, als ik dit alles zo moet aanhoren omtrent de behandeling omtrent mijn vader; dit ergert mij genoeg. Lieve Schelt, schrijf er mij toch niets meer over want ik kan er toch niets aan doen, en het staat mij slecht aan. Lieve Schelt, ik dank u duizendmaal voor uw lieve nieuwjaarswensen. Ik hoop dat God ze mag vervullen en dit wens ik u ook met al mijn hart toe, dat u de goede God mag zegenen aan ziel en lichaam en hij u

---

⁹⁴ Lieutenant in the 3rd Battalion, 1st Demi-Brigade. The 3rd Battalion had marched into Doesburg on 19 September 1795. Streekarchivaat de Liemers en Doesburg, 'Komen en gaan van Militairen', <<http://www.liemersverleden.nl/sald/militairen.pdf>>, (30 January, 2017).

⁹⁵ Written on the overleaf.

een trooster en een leidsman in gevaar is en dat hij u geeft al wat uw hart verder mag hopen en wensen.

Lieve Schelt, u schrijft mij dat ik dit wel zal weten dat vader zo vaak aan u al heeft geschreven, maar dit wordt voor mij in het verborgen gedaan, daar word ik niets van gewaar en zij zeggen mij ook niets; het is alsof er niets is gepasseerd. De Slegte P. komt ook nog al aan ons huis, maar ik behandel hem ook niet vriendelijk, maar daar zeggen zij mij ook niets van; ik mag van den Slegte niets meer horen. U hoeft niet te vrezen omtrent uw goed in het koffer: ik heb er al bijtijds voor gezorgd. Ik heb er tabak tussen gelegd en denk ook niet dat er de mot in zal wezen, want u kan wel [be]denken dat ik geen gelegenheid heb om het te laten luchten.

Mijn lieve Schelt; gij hoeft niet meer in vrees te wezen over de brieven: ik heb ze op uw verzoek allegaar verbrand, en dit doet er ook niets toe, gij zijt en blijft toch mijn lieve Schelt. Wij zijn allemaal aan ons huis nog gezond, en onze vette beesten zijn allegaar verkocht op drie [na], die hebben wij moeten opstellen. Maar die anderen hebben wij allegaar goed verkocht en onze overige beesten zijn ook allen nog gezond. Wij hebben ook al onze ouwe dienstboden nog, maar op de looierij⁹⁶ hebben wij nog een knecht erbij gekregen; anders is hier alles nog fris en gezond. Ik verlang dat gij eens komt, dat wij melkander eens weer mogen zien, maar het zal mij eens verlangen wat dat zij zullen zeggen. Ik ben thans zo wel met Mientje en ook met grootmoeder; al waar ik Mientje om verzoek dat doet zij ook voor mij. Zij wil ook een nieuwjaarswens aan u schrijven; dan schrijf haar ook eens weer om. U kan het in mijn brief insluiten.

Lieve Schelt, ik verzoek een Leids kantje⁹⁷ tot een nieuwejaar, en voor Mientje ook tot een aandenken aan u, en dan zal zij nog veel trouwer voor ons wezen. Is dit niet astant⁹⁸ van mij? Maar ik zeg zoals ik het meen; u moet het mij niet kwalijk nemen. B.L. is ziek geweest maar begint weer te beteren Als ik hem spreek dan zal ik het hem zeggen, en anders zal ik hem de groetenis laten doen. De vrienden op de

---

⁹⁶ Tannery.

⁹⁷ Brinck probably refers to cloth from Leiden. Leiden was the most modern and important production centre for cloth in the seventeenth century. During the eighteenth century, due to the competition of cheaper types of cloth, predominately originating from France, the Leiden cloth industry began to focus on the Dutch national market and the colonies. Museum de Lakenhal, 'Zeven Eeuwen Leids Laken', <<http://www.lakenhal.nl/nl/verhaal/leids-laken>> (3 February 2017).

⁹⁸ Rude.

Padevoort⁹⁹ zijn ook nog allen welvarend en zijn van Nijmegen ook bij ons geweest. Ik weet niet beter of [zij] zijn ook nog onze vrienden. Ik heb niet langer tijd om meer te kunnen schrijven want dit geschied in zo een grote haast. Nu adieu, mijn lieve Schelt, ik beveel u in de hand van God; die zijt in alle opzichten uw leidsman. En troost u toch in alles zo veel gij kunt. Wat zal men doen? Gij zijt altoos in mijn gedachten. [Ik] reik u met ware liefde mijn hart en hand toe en blijf eeuwig uw alleen lieve.

G. Brinck

Hummelo, den 23 januari 1799

P.S. Duizend nieuwjaarswensen van groot[moeder]. Lieve Schelt, ik durf dit adres er niet op [te] zetten omdat ik denk dat u al reeds vertrokken zal zijn. Ik heb niet eerder kunnen schrijven omdat uw brief is een acht dagen over blijven liggen omdat L.N. geen gelegenheid had om het mij te kunnen bezorgen. Ik hoop dat hij terecht mag komen.

---

⁹⁹ A manor house in the township of Vinkwijk in the village of Zeddham. Rijksmonumenten, 'Padevoort in Zeddham', <<http://rijksmonumenten.nl/monument/9293/padevoort/zeddam/>> (3 February, 2017).

War

*Figure 14. Batavian officer. Watercolour by Arnoldus Lamme (1795-1806).
Collection Nationaal Militair Museum, Object. No. 108007.*

Letter from Mie to the captain baron Van Weltzien, Utrecht, 16 January 1795. Inv. No. 45-84a/b.

Synopsis:

Mie writes of the arrival of the French and the departure of the English troops in 1795 in Utrecht.

*Hoog Welgeboren en Gestreng Heer
Mijnheer De Baron Van Weltzien
Kapitein in het Regiment van
den Lt. Generaal Bedaulx¹⁰⁰
in garnizoen
Te Doesburg
16 Januari, 1795*

Utrecht, 16 januari, 1795,

Ik schrijf deze, lieve Hansje, om u nog enige tijding van ons te geven in de hoop dat hij u nog wel mag geworden. Zo deze over Zutphen gaan kan, is het goed want over Arnhem is het reeds sedert dagen gestremd.¹⁰¹ Onze stad is door onze troepen gisteren verlaten.¹⁰² Onze regering is reeds bij de Fransen geweest om arrangementen te maken,

---

¹⁰⁰ The regiment of Lieutenant-General Bedaulx. Two companies of this regiment had arrived in Doesburg on 16 November 1794. Streekarchivaat de Liemers en Doesburg, 'Komen en gaan van Militairen', <<http://www.liemersverleden.nl/sald/militairen.pdf>>, (30 January, 2017).

¹⁰¹ In the night of 14 and 15 January the English, Hanoverians and Hessians had started their retreat from the Lek to the far side of the IJssel. On 17 January French troops moved to cut the lines of communication between Doesburg and Arnhem. The city of Arnhem was then abandoned to the French. Zwitzer, *Het Staatse Leger*, pp. 635-636.

¹⁰² There are no troop movements registered for the next nine months: Streekarchivaat de Liemers en Doesburg, 'Komen en gaan van Militairen', <<http://www.liemersverleden.nl/sald/militairen.pdf>>, (30 January, 2017). However, by this time the Dutch defence had collapsed. On 16 January 1795 the army of French general Pichegru had taken Utrecht. Only two days later Stadtholder Willem V would flee the country. Kossmann, *De Lage Landen*, p. 79.

en men is over het geheel zeer content over de behandeling van onze regering.¹⁰³ Weinig mensen zijn weg, zeer weinig. Ik denk dat wij morgen de Fransen binnen onze muren hebben zullen. Er is veel vreugd en veel beweging in de stad en velen zijn reeds versierd met Franse kokardes.¹⁰⁴ Vanavond om vijf uur hadden de juffrouwen Martini nog geen van allen gegeten, zo druk hadden zij het met de kokardes te verkopen, en zo in alle winkels.

Ik ben vanavond nog bij mijn ouders geweest; zij laten u en broer veel complimenten maken. Mama was wel en nogal bedaard, papa is ziek van een zware verkoudheid. De dames Schul maken u ook veel complimenten. De Engelsen, die daar weg konden en in aftocht zijn, blijven met hun gruwelen voortvaren. Zeist, zegt men, is uitgeplunderd, Odijk en nog meer andere dorpen. Deze hebben Sternberg ook uitgeplunderd. Wat gruwelijk volk!¹⁰⁵ Aan de Vaart¹⁰⁶ en te Jutphaas is alles weggevlucht. Aan de Vaart zijn de Patriotten aan het plunderen geweest, zegt men. Men hoort niets als naarheid. De Engelsen hebben van Doris twee paarden en een wagen medegenomen, en daar is zijn knecht bij. Doris en Coba zijn desperaat, dat kan u wel denken. Ik had wel gewenst u nog eens op kalfsvlees¹⁰⁷ te trakteren, lieve Hansje, maar dat is nu onmogelijk. Wij hadden gehoopt gisteren een brief van u te zullen zien, maar mogelijk is die brief ook opgehouden.

---

¹⁰³ In December 1794 the Stadtholder made a desperate effort to save the Republic. The French *Comité de Salut Public* (Committee for Public Safety) seemed prepared to negotiate with the States-General about a separate peace. For this purpose Gerard Brantsen (1735-1809) and Ocker Repelaer (1795-1832) were sent to Paris. B. Koene, *Schijn gestalten. De Levens van Diplomaat en Rokkenjager Gerard Brantsen (1735-1809)* (Hilversum : Uitgeverij Verloren, 2013), pp. 243-244.

¹⁰⁴ A type of insignia, usually in the shape of a bow tie, a rosette or an oval button. A cocarde was used to indicate rank, political loyalty or family colours. De Geïntegreerde Taalbank, 'Kokarde', <<http://gtb.inl.nl>> (3 February, 2017).

¹⁰⁵ With the collapse of the whole of the allied defence, the undisciplined army under the Duke of York (1763-1827) ransacked much of the country on their retreat to Hanover. Kossmann, *De Lage Landen*, p. 79.

¹⁰⁶ Possibly the Vaartsche Rijn.

¹⁰⁷ Meat was generally reserved for the rich. For the lower classes it was usually too expensive. L. F. van Loo, "Den Arme Gegeven..", p. 25.

Op Vronestein¹⁰⁸ is nog alles wel, lieve Hansje, en er is weinig goed meer: wat stoelen en tafels en dat is al; langzamerhand is dat alhier gekomen. Nu adieu, lieve Hansje. Dit is de laatste brief tot God ons weer betere tijden geeft. Hij bewaard u en broer voor alle onheilen en geeft ons de vreugde om ons snel weer tijding van malkander te kunnen geven. Veelmaals omhels ik u. Mijn waarde zuster en broer, onze ouders zeggen u beiden ook alles goeds en wensen u Gods zegen. De [dienst] boden groeten u. Dit huis maakt u veel complimenten zoals ook broer en nogmaals, lieve Hansje, zeg ik u vaarwel tot op gelukkiger tijden. Wie weet of u ook niet haast van Doesburg weg moet. De Mekkelenburgers¹⁰⁹ blijven hier tot op het moment dat de Fransen hier in komen, om de orde wat in de stad te houden .

Ik hoop dat je uit dit gekrabbel zult kunnen komen; het is in grote haast. Altoos blijf ik in voor –en tegenspoed,

Uw liefhebbende Mie

---

¹⁰⁸ Vronestein, a former manor house near Jutphaas in the province of Utrecht. Kastelen in Utrecht, 'Vronestein', <<http://www.kasteleninutrecht.eu/Vronestein.htm>> (3 February, 2017).

¹⁰⁹ Meckelenburgh troops were part of the States Army between 1788-1796. Zwitzer, *Staatse Leger*, p. 858.

**Letter from A.M. van Soest to her aunt Maria Agnes Pocijn, Amsterdam, 26 June 1787.
Inv. No. 45-167b.**

Synopsis:

A.M. van Soest writes to her aunt about the lootings that took place in Amsterdam by Orangists after the restoration of the Stadholder's authority.

*Aan de eerwaarde zuster
Maria Agnes Pocijn
Religieus in het klooster
Agnete Cicilia tot Straelen*

Amsterdam, den 26 juni 1787,

Eerwaarde en beminde matant¹¹⁰,

Volgens mijn plicht en mede [door]de goede genegenheid die ik voor uE en zeer geleerde matant heb en altoos met liefde tracht te onderhouden, zo kan ik niet nalaten om aan uE nog een lettertje te schrijven. Wat mijn gezondheid aangaat, is nog zeer wel, gelijk hoop ik dat het met uE [ook zo] zal zijn. Wegens de bedroefde toestand alhier in de Nederlanden zult uE wel gehoord hebben.¹¹¹ Alhier zijn ook in de dertig huizen geplunderd, den ene veel en den ander weinig, maar verscheidene geheel verruïneerd. Men had het wel een destructie mogen noemen, want het was bedroefd om te zien: de glazen werden ingeslagen en de goederen in het water gesmeten, geld, zilver en goud. Met één woord: alles wat dat er maar in de huizen gevonden werd. De bedden zag men door het water drijven.¹¹² Maar [door] Gods lof [is het] nu wederom rustig. Men

---

¹¹⁰ Aunt.

¹¹¹ In June 1787 the Republic was in a state of civil war. The first armed encounter between Patriot and Orangist troops took place at Vreeswijk on 9 May. Here, the regular soldiers of the regiment Van Efferen, in which captain C. Nolting (letter 45-40) served, were successfully resisted by militiamen from the Utrecht *Schutterij*. Rosendaal, *De Nederlandse Revolutie*, p. 48.

¹¹² Even before the last resistance in Amsterdam had been defeated by the Prussians, Orangists started plundering the homes of (suspected) Patriots. Thousands of homes were damaged or plundered

wil hopen dat dien God van voorzienigheid de strafbare hand zal wederhouden en verdere vrede en rust [zal] verlenen.¹¹³

Onze broeder Peter is nu te Broeckhuijsen en heeft de nieuwe molen¹¹⁴ aangenomen en matant van Venray is overleden, zo heeft mijn broeder mij geschreven. Ik zou het niet geweten hebben want ik heb van pater oom noch van de vrienden in die tijd dat ik hier ben geen letter ontvangen. Ik heb wel aan haar geschreven gelijk ik mij verplicht vond, maar heb geen antwoord ontvangen. Ik heb mijn plicht met het hoogtijd van Pinksteren volbracht voor matant zaliger tot lafenis¹¹⁵ van haar ziel, en voor het overige zo breek ik mijn hoofd daar weinig mede of zij mij vriendschap betonen of niet. Ik denk met Thomas à Kempis: 'Laat u vertreden gelijk het slijk der aarde'.¹¹⁶ Verder zo houd ik mij gerecommandeerd in uE gebeden gelijk ik dagelijks voor uE blijf doen. Als ik nu verder gezondheid mag genieten zo hoop ik noch wat hier te blijven, maar mijn juffrouw heeft mij weder met het voorjaar naar de dokter gestuurd die mij verordonneerd heeft om te doen [aderl]aten¹¹⁷ voor de zwaarmoedigheid in het bloed en oordeelde [dat] het [voor] mij niet dienstig was om veel jaren hier te blijven. Maar

---

throughout the Netherlands, with official permission. Rosendaal, *De Nederlandse Revolutie*, pp. 58-60.

¹¹³ Peace and quiet were only temporary. Outbursts of violence, or the threat of it, continued well into 1788. S. Schama, *Patriots and Liberators. Revolution in the Netherlands 1780-1813* (London: Harper Press, 2005), p. 165.

¹¹⁴ The new windmill of Broekhuizen was built on the Duivenkamp (Molenberg), situated in the municipality of Horst aan de Maas (Limburg), in 1787. Before this date there were two windmills, originating from the sixteenth century. Molendatabase, 'Molen van Broekhuizen', <<http://www.molendatabase.org/molendb.php>> (2 February, 2017).

¹¹⁵ Refreshment. De Geïntegreerde Taalbank, 'Lafenis', <<http://gtb.inl.nl>> (2 February, 2017).

¹¹⁶ Van Soest cites a passage from chapter 13 of the *De Imitatione Christi* (c. 1418-1427) written by Augustine monk, writer, and mystic Thomas à Kempis (c. 1418-1427): 'Leer u vernederen, o, aarde en slijk, en u te krommen onder ieder's voeten', in: W. Kloos (ed), *Thomas à Kempis. De Navolging van Christus* (Amsterdam : Wereldbibliotheek, 1908), p. 138.

¹¹⁷ Blood-letting remained an important part of the treatment of a wide range of afflictions until the late nineteenth century. The reasoning behind it was to free the body of harmful fluids. L. Schoon, 'Eén der "delicate Kwestiën der Geneeskunde". Aderlatingen in de Negentiende-Eeuwse Verloskunde', in: W. de Blécourt et al (eds), *Grenzen van Genezing. Gezondheid, Ziekte en Genezen in Nederland, Zestiende tot Begin Twintigste Eeuw* (Hilversum : Uitgeverij Verloren, 1993), pp. 253-273; pp. 253/256.

ik zeg gelijk mijn juffrouw: 'Die God bewaard, is en blijft bewaard'.

Verder, mijn allerliefste matant, zo zal ik bij een goede occasie uE met het najaar indachtig zijn met het één of ander te zenden. Sluiten met veel haast. Zo zijt [gij] van mij minzaam en van harte gegroet en omhels [ik] u met den geest. Verzoek mijn compliment [aan] de eerwaarde pater rector en maters, en aan alle zusters en houd mij nogmaals gerecommandeerd in uE aandachtigheid. [Ik heb] de vrijpostigheid om te verzoeken [om] een lettertje antwoord. Wilt [uE] het maar [naar] mijn broeder Abel zenden.

Ik verblijf met veel achting en respect uE onderdanige en dienstbereidde nicht

A.M. V[an] S[oest]

Figure 15. *The Blood-letting*. Watercolour by Abraham Delfos (1776). Collection Rijksmuseum. Object. No. RP-T-1918-366.

Letter from Anna Maria Christiaanse to Pieter Buermans, Rotterdam, 27 February 1795. Inv. No. 45-250.

Synopsis:

Anna Maria Christiaanse writes a letter to her brother telling him about the arrival of the French in Rotterdam and that she quarters French soldiers in her home.

Deze aan

Pieter Buermans

knecht bij schipper Willem Boers,

Leggende¹¹⁸ tot Doesburg

Waarde broer,

Ik heb UE missive van den 7 februari wel ontvangen en UE gezondheid daaruit verstaan, hetwelk mij lief is geweest om van UE te horen. Wat mij en mijn kinderen aangaat, ik ben door Gods goedheid fris en gezond. En UE meldt als dat UE den 5 dezer [januari] Frans zijt geworden. Wij zijn 20 januari Frans geworden met grote vreugde, en [het] gaat tot nog toe nogal schappelijk. Ik heb mijn huis ook al vol gehad [met soldaten], en [ben ze] tot nog toe niet kwijt.¹¹⁹ Daar zijn er nog weinig geremoreerd, maar het schippersgilde is helemaal geremoreerd.¹²⁰ Dirk Bruyven had [de] schop gekregen en Jan de Sitter is hoofdman. En Kees van Son en de jonge Piet Dolk en Joost van Peld: 'onze ganse gilde krijgt [de schop] en zo zal het met al de gilden gaan'.¹²¹ Het verandert dagelijks, maar niet naar veel lui hun zin. En de Fransen die zijn hier nogal stil, als zij vechten nog dan is [dat] onder melkander. Er is er zondag nog één doodgestoken. Nu wens ik dat God zal geven dat het gauw open water mag zijn en dat

---

¹¹⁸ Anchored at.

¹¹⁹ Apparently Anna Maria Christiaanse had been forced to provide housing for French soldiers of the garrison.

¹²⁰ Possibly disbanded or abolished.

¹²¹ Guilds became a political issue after 1795, eventually leading to their abolition. C. Wiskerke, *De Afschaffing der Gilden in Nederland* (Amsterdam : H.J. Paris, 1938).

wij melkander in gezondheid zullen zien.¹²² Ik heb God gedankt voor dooiweer. Ik heb een winter gehad die ik lang zal heugen.

Ik heb ook tijding van huis gehad met Kouwenberg; die is van de week hier gekomen. En thuis is alles nog gezond. Daar weten ze van de Fransen ook te spreken, maar [dat] is nog heilig buiten de Engelsen: dat is vee. Maar nu is er geen één Fransman in de Zwaluwe of Oosterhout of daar omstreeks, en hier komt alledag volk in en uit. Hier zijn enige immigranten opgebracht¹²³; die zullen ook kop afgaan. Ik heb al drie weken onder water gezeten; dat houdt met geen tweeduizend emmers op die wij al geschept hebben, en nog geen ontlasting. In dat bedroefde watergat daar lijd ik armoede en de kinderen ook. Lieve broer, wees toch zo goed en schrijf mij toch eens of UE hiernaartoe komt. Verder weet ik niets te schrijven als de groetenis van UE schipper, zijn vrouw en kinderen aan UE schipper en UE. En [wij] zijn ook verlangende naar UE allen, en de groetenis van mijn zuster aan UE en aan Thijs. Verder weet ik niets te schrijven als een hartelijke groetenis van ons allen aan UE en aan Thijs. [Ik] verblijf met alle achting UE zuster,

Anna Maria Christiaanse,

Weduwe van Adrujanis Buermans.

Rotterdam, 27 februari 1795

---

¹²² The winter of 1794/1795 had been particularly harsh. The severe frost had played an important part in facilitating the French invasion. With the great rivers, the Waal in particular, frozen, a vital defensive barrier had disappeared. Schama, *Patriots and Liberators*, p. 186.

¹²³ Arrested.

Figure 16. Three French soldiers, quartered among civilians, make fun of a maid who urges them to pay. The caption of this drawing reads: *L'Egalite 1796*. Drawing by Johan Daniël de Gijsselaar. Collection Rijksmuseum, Object. No. RP-T-003527.

**Letter from M.S. Klaasen to her cousins Houbroeks, Amsterdam, 28 October 1788.
Inv. No. 45-237.**

Synopsis:

M.S. Klaasen tells of the still existing resistance and misconduct of Patriots more than a year after the Prussian invasion took place.

*Mons. Jan Van Dorsten
An de Hoogstraat
en verder aan Monsieur
Mons. Dirk Houbroeks
Tot Meerbeek
[in different handwriting:]
is hier niet bekend*

Neven en nichten Houbroeks,

Wij kunnen niet nalaten om aan u lieden eens een letter te schrijven, als dat wij nog allen in een goede gezondheid [zijn], en [ik] hoop als dat gij ook nog allen een goede gezondheid mocht genieten. Was het anders, het zou ons van harte leed zijn. Nu is het nog niet gedaan met de Kezen¹²⁴, want voor een maand of 2 toen zijn ze weer begonnen. Toen wouden ze weer een bende ruiters oprichten en namen ze weer aan en zij gaven zwaar handgeld en onder zware ede namen ze aan.¹²⁵ Bij geluk is het uitgekomen en zij hebben de opperste daarvan van zijn buitengoed gehaald en naar Den Haag gebracht naar de Gevangenpoort¹²⁶ met nog twee klanten; die zitten daar

---

¹²⁴ Patriots. The nickname 'Kezen' derived from the first name of Dutch politician and Patriot Cornelis 'Kees' de Gijselaar (1751-1815). Parlement & Politiek, 'Mr. C. de Gijselaar', <http://www.parlement.com/id/vj9b94n7ccut/c_de_gijselaar> (3 February, 2017) see also: P.C. Molhuysen and P.J. Blok (eds.), *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* Vol. X (Leiden: A.W.Sijthoff, 1937), p. 309.

¹²⁵ Amsterdam remained a 'Patriot bastion' for some time. Apparently, in August 1788, some still had hopes to salvage something from the failed revolution of 1787. Schama, *Patriots and Liberators*, p. 131.

¹²⁶ Former prison, now a museum, in the centre of The Hague, near the Binnenhof. Museum

vast te loeren.¹²⁷ En nu zullen de paarden van de nieuwe ruiters van de week verkocht worden. En de prins met zijn ganse hofstoet is hier ook acht dagen geweest, maar [het is] zeer wel afgelopen – wat wij niet gedacht hadden – en [hij] heeft zich niet gemijd en is [over]al geweest in de stad en [heeft] ook buiten alles bezichtigd.¹²⁸ En verleden week is ook nog een boekverkoper gehaald uit zijn huis, en nog 2 klanten, omdat zij paskwillen¹²⁹ hebben verkocht als dat de Kezen zo benadeeld zijn en dat het Pruisische volk¹³⁰ het hier ook zo slecht heeft gemaakt. En dat is uitgekomen, en dat zijn leugens. En gisteren zijn hier de Zwitsers¹³¹ van hier weggegaan, want die zouden dat nieuw aangeworven volk ingelaten hebben bij nacht, en dan wouden ze de Jodenhoek in brand gestoken hebben, en zo zouden ze de stad bestormd hebben. Nu zijn ze naar Breda en Maastricht toe, en gisterenmiddag toen is het regiment van den erfprins¹³² alhier binnengekomen. En wij denken als dat de ruiters van de winter hier nog wel zullen blijven. En nu is hier een plakkaat uitgekomen voor diegenen die meer hebben als 25 gulden bezit, moet 4 gulden van het honderd betalen en dan moet men zijn goed taxeren, namelijk papieren, goud, zilver, juwelen, postelein, boeken, alles behalve linnen en wollen, en dan daar een eed voor doen en dan krijgt men 2 en een halve gulden van het honderd.¹³³

Gevangenpoort, 'Geschiedenis', <<https://www.gevangenpoort.nl/geschiedenis>> (3 February, 2017).

¹²⁷ Although prosecution of patriots occurred at all judicial levels, many would eventually be granted amnesty. Those (still) imprisoned after February 1788 were generally those who played a military role, had tried to overthrow the Stadtholder and the state, or had committed manslaughter. Rosendaal, *De Nederlandse Revolutie*, pp. 66-68.

¹²⁸ The city of Amsterdam had fallen to the Prussian invasion force on 9 October 1787. Klaasen refers to a visit of the Stadtholder Willem V.

¹²⁹ Pamphlet or libel.

¹³⁰ Prussian soldiers.

¹³¹ Swiss troops were part of the Dutch army intermittedly until 1829. H. Amersfoort, *Koning en Kanton. De Nederlandse Staat en het Einde van de Zwitserse Krijgsdienst hier te Lande 1814-1829* (Unpublished PhD Dissertation, Leiden University, 1988).

¹³² The Hereditary Prince Regiment (*Erfprins Regiment*). Zwitter, *Staatse Leger, passim*.

¹³³ The Prussian king demanded a high compensation for his intervention. As a result, the States of Holland introduced a special tax, the *25ste Penning*. This tax was announced in the Placaat van den 25 Penning on 30 September 1788. *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken, of Vervolg der Merkwaardigste*

Gij kunt wel [be]denken dat wij ook nog rijkelijk moeten betalen, zodat wij het nu naar het land moeten brengen in plaats van u te komen bezoeken. Dat hebben wij aan de oproermaker te danken.¹³⁴ Als ik met 300 vrijkom, dan zullen wij ook al wel tevreden wezen, gelijk gij wel denken kunt. En onder het schrijven dezer ontvangen ik de brief van u lieden, daar wij uw gezondheid uitgezien [hebben], hetwelk ons zeer lief was. Maar hoe komt Nusman [in] Hulsen verzeild? Daar hoor ik nu van op. Ik verwacht ze alle dagen hier. En wij wensden Gritsen veel voorspoed in haar gezegende staat en hopen, als de tijd daar is, [dat zij] een blijde moeder mag worden. En den buurman zei dat hij nu geen kinderen moet hebben, want hij moet teveel betalen aan het land, als gij ze meteen wilt. Verder nu de groetenis hebben van Willem Mitsen en van Enser. En Willem komt nogal dikwijls hier, maar Enser niet zoveel. En verder de groetenis van ons allen aan Hulsen, aan Mitsen en aan alle vrienden en bekenden. Van ons allen duizendmaal goedenacht, neven en nichten.

[Ik] hoop te zijn en te blijven uw toegenegene nicht M.S. Klaasen.

Amsterdam, den 28 oktober 1788.

En gij schrijft van een mandje te sturen. Moet gij maar aan Nusman adresseren. Maar als gij het niet missen kunt, moet gij het niet doen, want gij hebt een groot huishouden waar veel van doen is. Nogmaals goedenacht van ons. Wij hebben nog geen Hessen of Bronswijkers gezien; die leggen te Nijmegen.¹³⁵

[Enclosed with this letter and written by a different family member:]

Neven en nichten Houbroeks,

Geschiedenissen, die voorgevallen zyn in de Vereenigde Provinciën, en Generaliteitslanden in de Volksplantingen van den Staat, vol. 32, part 2 (Leiden: P. van der Eyk and D. Vygh, 1788), pp. 1464-1485.

¹³⁴ As a result of the 25ste Penning they are unable to pay a visit. All thanks to the 'agitators' (Patriots) Klaasen writes.

¹³⁵ Hessian or Brunswick troops. On 13 September 1787, the Prussian invasion force advanced through Gelderland under the Duke of Brunswick. Zwitser, *Staatse Leger*, p. 587.

Ik hoop dat u edele veel schaapjes en bokjes en wat jonge paardjes mogen krijgen; als ik eens daar kom, dat ik er dan op rijden kan. Neven en nichten, zijt van mij van harte gegroet. [Ik] verblijf uw edele neef,

*Jan Klaasen*¹³⁶

---

¹³⁶These last lines are included in an attachment and are in a different hand.

SOURCES

Primary Sources

Collection Rijksmuseum, Amsterdam.

Collection Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis (RKD).

Leiden University Library. Special Collections.

Museum of Communication, The Hague, De Doesburgse Brievencollectie, code 45, inv. no. 30, 33a/b, 38, 40, 49, 84a/b, 134, 167b, 197, 214a/b, 237, 238, 241a, 241b, 250, 252, 268, 292, 332, 335, 430, 563, 569, 671, 672a/b, 756.

Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken, of Vervolg der Merkwaardigste Geschiedenissen, die voorgevallen zyn in de Vereenigde Provinciën, en Generaliteitslanden in de Volksplantingen van den Staat (Vol. 32, part 2, Leiden: P. van der Eyk and D. Vygh, 1788).

Regional Archive De Liemers and Doesburg, Oud Archief Doesburg 1230-1811, inv. no. 2528.

Bibliography

Anonymous, *Beknopte Beschrijving der Stad Amsterdam, van Hare Gebouwen en verschillende Instellingen. Ingezonderheid ten gebruike der Amsterdamsche Scholen* (Amsterdam : Westerman & Zoon, 1843).

Aaslestad, K.B., and J. Joor (eds), *Revisiting Napoleon's Continental System. Local, Regional and European Experiences* (New York: Palgrave Macmillan, 2015).

Aerts, R., et al., *Land van Kleine Gebaren. Een Politieke Geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Nijmegen: Uitgeverij Sun, 1999).

Amersfoort, H., *Koning en Kanton. De Nederlandse Staat en het Einde van de Zwitserse Krijgsdienst hier te Lande 1814-1829* (Unpublished PhD

- Dissertation, Leiden University, 1988).
- Angenent, W.J., 'Het Gevecht bij Vreeswijk 9 Mei 1787', in: T.J. Hoekstra et al. (eds), *O Vrijheid! Onwaardeerbaar Pand! Aspecten van de Patriottenbeweging in Stad en Gewest Utrecht* (Utrecht : Vereniging Oud-Utrecht, 1987).
- Armbrust, A., M.C.M. Corporaal et al (eds), 'Dat Gij Mij niet vergeet'. *Correspondentie van Vrouwen in de Zeventiende en Achttiende Eeuw* (Amsterdam: Aksant, 2006).
- Baggerman, A., and R. Dekker, 'Verlichting, Revolutie en Kindbeeld in Nederland. De Periode rond 1800 als Keerpunt', *Justitiële Verkenningen* 31 (2005), pp. 9-24.
- Bakker, N., et al., *Vijf Eeuwen Opvoeden in Nederland. Idee & Praktijk 1500-1800* (Assen: Van Gorcum, 2006).
- Bijdragen en Mededelingen. Historisch Jaarboek van Gelderland XCIV* (Arnhem: 2003).
- Bijvoet, Th., et al. (eds), *Bladeren in Andermans Hoofd. Over Lezers en Leescultuur* (Nijmegen: SUN, 1996).
- Blaak, J., *Geletterde Levens. Dagelijks Lezen en Schrijven in de Vroegmoderne Tijd in Nederland 1624-1770* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2004).
- Blécourt, W. de, et al (eds), *Grenzen van Genezing. Gezondheid, Ziekte en Genezen in Nederland, Zestiende tot Begin Twintigste Eeuw* (Hilversum : Uitgeverij Verloren, 1993).
- Boekholt, P. Th. F. M., *Geschiedenis van de School in Nederland. Vanaf de Middeleeuwen tot aan de Huidige Tijd* (Assen/Maastricht: Van Gorcum, 1987).
- Boschloo, T.J., *De Productiemaatschappij. Liberalisme, Economische Wetenschap en het Vraagstuk der Armoede in Nederland 1800-1875* (Hilversum: Verloren, 1989).
- Brink, E.A.B.J. ten, *Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen 1795-1810. Het Ontstaan van een Rijksdienst onder de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland* (The Hague: Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie, 1950).
- Brouwer, H., *Lezen en Schrijven in de Provincie. De Boeken van Zwolse Boekverkopers, 1777-1849* (Leiden: Primavera Pers, 1995).

- Burg, M. J. van der, *Nederland onder Franse Invloed. Cultuurtransfer en Staatsvorming in Napoleontische Tijd, 1799-1813* (PhD Dissertation, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007).
- Caluwe, J. de, and J. van Keymeulen (eds), *Voor Magda. Artikelen voor Magda Devos bij Haar Afscheid van de Universiteit Gent* (Gent: Academia Press, 2010).
- Dibbits, H.C., *Vertrouwd Bezit. Materiële Cultuur in Doesburg en Maassluis, 1650-1800* (Nijmegen: Uitgeverij Sun, 2001).
- Duyves, M., et al (eds), *Onder Mannen, Onder Vrouwen. Studies van Homosociale Emancipatie* (Amsterdam: SUA, 1984).
- Elshof-Beuvers, Th. M., *Trouw aan Christus' Kerk* (Amsterdam: Buijten en Schipperheijn, 2007).
- Fritschy, W., and J. Toebes (eds), *Het Ontstaan van het Moderne Nederland. Staats- en Natievorming tussen 1780 en 1830* (Nijmegen: Uitgeverij Sun, 1996).
- Funnekotter, B., *De Hel van 1812. Nederlanders met Napoleon op Veldtocht naar Rusland* (Amsterdam: Prometheus, 2015).
- Gaspar, R.J.G.A.A., 'De Reductievocaal [ə]: Enige Opmerkelijke Verschijningsvormen en Realisering, voornamelijk in de Achttiende Eeuw', *Nederlandse Taalkunde*, 12 (1) (Arnhem: 2007), pp. 25-51.
- Grijzenhout, F., et al., *Voor Vaderland en Vrijheid. De Revolutie van de Patriotten* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1987).
- Hage-De Lange, A. C. J., 'Een Vrouw in de 18e Eeuw: Xaveria Brinks', *Zutphen*, 14 (2) (1995), pp. 37-44.
- Kloek, J.J., 'Lezen als Levensbehoefte. Roman en Romanpubliek in de Tweede Helft van de 18e Eeuw', *Literatuur*, 1 (1984), pp. 136-138.
- Koene, B., *Schijngestalten. De Levens van Diplomaat en Rokkenjager Gerard Brantsen (1735-1809)* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2013).
- Kossmann, E.H., *De Lage Landen. Twee Eeuwen Nederland en België 1780-1980* (2 vols. Amsterdam: Agon, 1986).
- Le Jeune, J.C.W., *Het Brieven-Postwezen in de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Eene Bijdrage tot de Staatshuishoudelijke Geschiedenis van dat Tijdvak* (Utrecht: Kemink en Zoon, 1851).
- Lotte, J., 'Bij Uitsluiting voor de Vrouwelijke Sekse geschikt'. *Vrouwentijdschriften en Journalistes in Nederland in de Achttiende en Negentiende Eeuw* (Hilversum:

- Uitgeverij Verloren, 2001).
- Loo, L.F. van, “*Den Arme Gegeven*”. *Een Beschrijving van Armoede, Armenzorg en Sociale Zekerheid in Nederland, 1784-1965* (Amsterdam: Boom Meppel, 1981).
- Mathijsen, M., *Het Literaire Leven in de Negentiende Eeuw* (Leiden: Nijhoff, 1987).
- Mijnhardt, W.W., ‘Dealing with Rousseau. Dutch Educational Ideals in Theory and Practice’, *European Journal of Developmental Psychology*, 9 (1) (2012), pp. 32-45.
- Mijnhardt, W.W., and A.J. Wichers, *Om het Algemeen Volksgeluk. Twee Eeuwen Particulier Initiatief 1784-1984. Gedenboek ter gelegenheid van het Tweehonderdjarig Bestaan van de Maatschappij tot Nut van ‘t Algemeen* (Edam: Maatschappij tot Nut van ‘t Algemeen, 1984).
- Molhuysen, P.C. and P.J. Blok (eds.), *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, Vol. X (Leiden: A. Sijthoff, 1937).
- Mooij, A., *Van Pest tot Aids. Vijf Eeuwen Besmettelijke Ziekten in Amsterdam* (Bussum: Uitgeverij Thoth, 2001).
- Most, G.F., *Encyclopedisch Woordenboek der Practische Genees-, Heel- en Verloskunde, Tweede Deel Dz-Ha* (Amsterdam : C.G. Sulpke, 1836).
- Petersen, J.W. and E.J. Harenberg, *Doesburg. Bijdragen tot de Geschiedenis van een Hanzestad* (Doesburg: Stad en Ambt Doesborgh, 1987).
- Petersen, J.W., *In Onschuldigen Kout en Ongedwongen Gezelligheid. Twee Eeuwen Sociëteitsleven, voornamelijk in Doesburg* (Doesburg: Sociëteit De Harmonie Doesburg 2005).
- Posthumus-Van der Goot, W.H., *Aletta Jacobs. Pionierswerk naar alle Kanten* (Amsterdam: Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging, 1975).
- Puffelen, A.E. van, *Alfabetisme en Cultuur bij Handelsnijverheid en Migratie 18e Eeuw* (Soest: Colenso, 1990).
- Rosendaal, J., *De Nederlandse Revolutie. Vrijheid, Volk en Vaderland 1783-1799* (Nijmegen: Uitgeverij VanTilt, 2005).
- Ruberg, W., *Conventionele Correspondentie. Briefcultuur van de Nederlandse Elite, 1770-1850* (Nijmegen: VanTilt, 2005).
- Rutten, G. and M.J. van der Wal (eds), *Letters as Loot. A Sociolinguistic Approach to Seventeenth- and Eighteenth- Century Dutch* (Amsterdam/Philadelphia:

- John Benjamins Publishing Company, 2014).
- Sabron, F.H.A., *De Oorlog van 1794-95 op het Grondgebied van de Republiek der Vereenigde Nederlanden* (Vol. 1, Breda : Van Broese & Comp. 1892).
- Schama, S., *Patriots and Liberators. Revolution in the Netherlands, 1780-1813* (London: Harper Press, 2005).
- Simons, T.A., *Ongekend 18e-eeuws Nederlands. Taalvariatie in Persoonlijke Brieven* (Utrecht: LOT, 2013).
- Sleeswijk, A.W., 'Het Raadsel van de Wijnkopers. De Parallele Markt voor Wijn in de Republiek in de Achttiende Eeuw', *Tijdschrift Economische en Sociale Geschiedenis*, Vol. 3 (1) (2016), pp. 75-98.
- Stichting Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, *200 Jaar 't NUT in Doesburg* (Doesburg: Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, 2010).
- Streng, T., *Geschapen om te Scheppen? Opvattingen over Vrouwen en Schrijverschap in Nederland 1815-1860* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997).
- Sturkenboom, D.M.B., *Spectators van de Hartstocht. Sekse en Emotionele Cultuur in de Achttiende Eeuw* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 1998).
- Vermeersch, G., *Oorlog, Steden en Staatsvorming. De Grenssteden Gorinchem en Doesburg tijdens de Geboorte-Eeuw van de Republiek, 1570-1680* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006).
- Vries, J. de and A. van der Woude, *Nederland 1500-1815. De Eerste Ronde van Moderne Economische Groei* (Amsterdam : Uitgeverij Balans, 2005),
- Weiland, P., *Groot Nederduitsch Taalkundig Woordenboek A-Z* (Dordrecht: Blussé en van Braam, 1859).
- Wiserke, C., *De Afschaffing der Gilden in Nederland* (Amsterdam : H.J. Paris, 1938).
- Wertheim W.F., and A.H. Wertheim-Gijse Weenink (eds), *Aan het Volk van Nederland. Het Democratisch Manifest. Joan Derk van der Capellen tot den Pol* (Weesp: Heureka, 1981).
- Wolzogen-Kühr, S.I., *De Nederlandsche Vrouw in de Tweede Helft der 18e Eeuw* (Leiden: E.J. Brill, 1920).
- Zwitzer, H.L. et al. (eds), *Het Staatse Leger Vol. IX* (The Hague: De Bataafsche Leeuw, 2012).

Online sources

De Geïntegreerde Taalbank, <<http://gtb.inl.nl>>

Denhaag.wiki, <<http://www.denhaag.wiki>>

Diachronie, <<http://www.diachronie.nl>>

* the transcription by R.J.G.A.A. Gaspar can be accessed via:

<http://www.diachronie.nl/corpora/pdf/doesburg/de_doesburgse_brievencollectie.pdf>

Digitale Bibliotheek Nederlandse Letteren, <<http://www.dbnl.nl>>

Encyclo, <<http://www.encyclo.nl/>>

Geneanet, <<http://gw.geneanet.org>>

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, <<http://www.iisg.nl/>>

Kastelen in Utrecht, <<http://www.kasteleninutrecht.eu>>

Molendatabase, <<http://www.molendatabase.org/molendb.php>>

Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek, <<http://daten.digitalisierungs-zentrum.de>>

Museum Gevangenpoort, <<https://www.gevangenpoort.nl/geschiedenis>>

Museum de Lakenhal, <<http://www.lakenhal.nl/nl/verhaal/leids-laken>>

Museum voor Communicatie, <<http://www.muscom.nl>>

Parlement & Politiek, <<http://www.parlement.com>>

Regionaal Archief Alkmaar, <<https://www.regionaalarchiefalkmaar.nl>>

Rijksmonumenten, <<http://rijksmonumenten.nl/>>

RKD Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, <<http://rkd.nl>>

Streekarchivaat de Liemers en Doesburg, <<http://www.liemersverleden.nl>>

Stichting Landgoedvrienden, <<http://www.landgoedvrienden.nl>>

Velehanden, <<https://velehanden.nl>>

Cover image: De Minnebrief (The Love Letter).

Oil on canvas, by Willem Bartel van der Kooi (1808).

Collection Rijksmuseum Amsterdam

Object No.: SK-A-1064.